

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Lucie Albrechtová

Mediace v trestním řízení

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Trestní právo hmotné a procesní

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 17. 1. 2016

Prohlašuji, že předloženou rigorózní práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Autorka rigorózní práce

Obsah

I.	Úvod.....	1
II.	Mediace.....	3
III.	Mediace v trestněprávním kontextu	9
	3.1. Mediace jakožto součást konceptu restorativní justice	9
	3.2. Specifika mediace v trestních věcech a její různé podoby.....	16
	3.3. Další formy restorativních programů založených na setkání oběti a pachatele trestného činu.....	21
	3.4. Vztah mediace k trestnímu řízení.....	29
	3.5. Vhodnost užití a specifika mediace v případech násilné trestné činnosti.....	32
	3.6. Historie mediace v trestních věcech – předchůdci a počátky.....	49
IV.	Nástin historie a současnosti restorativní justice v Kanadě, USA, Austrálii a na Novém Zélandu.....	54
V.	Mediace v trestních věcech v Evropě.....	60
	5.1. Prameny práva a spolupráce v oblasti mediace v trestních věcech v rámci Evropy.....	60
	5.2. Mediace v trestních věcech a programy restorativní justice ve vybraných evropských státech.....	70
VI.	Současná právní úprava a praxe mediace v trestních věcech v České republice.....	81
	6.1. Prameny právní úpravy mediace v trestních věcech v České republice.....	81
	6.2. Postupy při provádění mediace v trestních věcech v České republice a možnosti uplatnění jejích výstupů v rámci trestního řízení.....	90
	6.3. Statistické údaje o využívání mediace v České republice a o formách zohlednění jejích výstupů v rámci trestního řízení.....	102
	6.4. Jiné restorativní programy konané v České republice.....	106
VII.	Efektivnost mediace v trestních věcech z hlediska dopadu na oběť a pachatele trestného činu.....	109

7.1. Zahraniční kriminologický výzkum zaměřený na efektivnost restorativních programů.....	110
7.2. Kriminologický výzkum zaměřený na efektivnost mediace uskutečněný v České republice.....	114
VIII. Závěr a návrhy týkající se právní úpravy a praxe mediace v České republice.....	121
Seznam zkratk.....	135
Seznam použité literatury.....	137
Resumé.....	145
Abstrakt.....	147

I. Úvod

Tato práce je věnována tématu mediace v trestním řízení. Mediace v trestních věcech je součástí širšího konceptu restorativní justice, přístupu ke spravedlnosti zaměřeného v první řadě na nápravu či zmírnění trestným činem vzniklé újmy, a to za aktivní účasti pachatele, oběti i dalších dotčených osob.

Přestože kořeny restorativní justice sahají až k původním domorodým národům Ameriky, Nového Zélandu a Kanady, euroamerická civilizace ji začala znovu objevovat až v sedmdesátých letech dvacátého století. V současné době proniká myšlenka restorativní justice stále intenzivněji do evropského právního prostoru a restorativní procesy jsou podrobovány kriminologickému výzkumu zaměřenému na jejich přínosy a rizika. V rámci Evropy je stěžejním a nejčastěji realizovaným restorativním procesem právě mediace v trestních věcech.

Pronikání restorativní praxe do systému trestní justice je podpořeno řadou mezinárodních dokumentů, z poslední doby zejména rezolucí Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 s názvem Základní principy užití programů restorativní justice v trestních věcech či směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

V České republice mediace v trestních věcech realizuje Probační a mediační služba (dále také „PMS“) na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o PMS“), metodických pokynů a směrnic.

Mediace jako nástroj řešení konfliktů se v České republice stala aktuálním tématem zejména s přijetím zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci). Tento zákon, který byl přijat jakožto transpozice směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21. května 2008, o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech, reguluje výlučně výkon mediace v netrestní oblasti. Nicméně přijetím zákona rozvířená debata o mediaci a jejím smyslu zvýšila obecné

povědomí o existenci tohoto institutu jako takového. Dostatek česky psané literatury objasňující podstatu a smysl mediaci v souvislosti s trestnými činy však zatím schází. Právě z tohoto důvodu jsem zvolila mediaci v trestním řízení tématem své rigorózní práce, v níž se zaměřím na objasnění jejích východisek, principů a cílů i začlenění do systému trestní justice a na její vazbu k trestnímu řízení. Na základě výsledků dosud publikovaných kriminologických výzkumů a s přihlédnutím k některým funkčním evropským právním úpravám a praxím se v závěru práce zamyslím nad dalšími možnostmi rozvoje mediaci v trestních věcech v České republice, nad jejími přínosy i limity.

Tato práce si klade za cíl představit mediaci v trestních věcech jako institut úzce související s trestním řízením a zároveň nepominout jeho širší souvislosti kriminologické, historické, mezinárodní i kulturní.

Text této práce odpovídá právnímu stavu k 17. 1. 2016.

II. Mediace

Nejprve bych se ráda věnovala samotnému pojmu mediace. Mediace jakožto alternativní – mimosoudní – metoda řešení sporů je aplikovatelná v zásadě na všechny druhy mezilidských konfliktů. Může se jednat o spory občanskoprávní, pracovněprávní, trestněprávní i o konflikty rodinné či partnerské bez právního aspektu. Na specifické odlišnosti mediace v trestních věcech upozorňuji v kapitole 3.2 a téma je dále rozpracováno v celé této práci.

Na úvod shrnu základní rysy, které charakterizují mediaci obecně a jsou (s drobnými odchylkami) společné všem jejím typům. V závěru této kapitoly pak stanovím definici mediace, ze které budu v této práci vycházet a uvedu také legální definice mediace, jež stanoví český právní řád.

Mediace je mimosoudní metodou řešení sporů. Jedná se o proces, při němž nezávislý a nestranný mediátor usnadňuje stranám konfliktu komunikaci tak, aby dospěly ke vzájemnému porozumění a dohodě, která odráží potřeby a zájmy obou stran. Mediátor v dané věci nerozhoduje, jeho úkolem je vést proces a zejména dbát na to, aby obě strany měly dostatečný prostor k vyjádření svých pocitů a potřeb. Následně mediátor pomáhá stranám s uzavřením dohody, jejíž obsah ovšem neutváří ani za něj nenesou odpovědnost.¹

Mediátor obvykle volí jeden ze dvou přístupů, který pak určuje i míru jeho zasahování do procesu hledání řešení. Jedná se o přístupy evaluativní a facilitativní.²

Evaluativní (či hodnotící) přístup umožňuje mediátorovi, aby na základě svého vzdělání a svých odborných zkušeností nasměroval strany k určitému řešení, případně i zhodnotil navrhované varianty z hlediska jejich vhodnosti či možnosti.

Facilitativní přístup toto naopak neumožňuje. Vychází z předpokladu, že strany jsou ve své věci zcela kompetentní najít pro ně nejvhodnější řešení a úkolem mediátora je pouze usnadnit jejich vzájemnou komunikaci. Mediátor řešení sám nenavrhuje a návrhy stran nijak nehodnotí.

Základními principy všech typů mediace jsou zejména

- dobrovolnost
- nezávislost a nestrannost mediátora

---

¹ Šišková, Tatiana, Stöhrvá, Helena, *Výcvikový manuál mediace. Komplexní výcvik. Asociace mediátorů České republiky. Díl 1. Praha 2013, s. 4.*

² Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi. Praha 2011, s. 105.*

– a vyváženost.³

Dobrovolnost znamená, že obě strany, účastníci mediace, se k účasti na mediaci rozhodují na základě svého svobodného uvážení a mohou se také kdykoliv rozhodnout dále v mediaci nepokračovat. Na účastníky nesmí být z důvodu jejich přání ukončit mediaci vyvíjen jakýkoliv nátlak a za neúčast nesmí hrozit sankce.

Princip dobrovolnosti je v českém právním řádu zdánlivě prolomen v § 100 odst. 3 OSŘ, který umožňuje soudu ve vhodných případech nařídit stranám první setkání se zapsaným mediátorem a za tímto účelem až na tři měsíce přerušit řízení. Dále pak § 150 OSŘ umožňuje soudu nepřiznat náhradu nákladů tomu z účastníků, který se bez vážného důvodu odmítne tohoto setkání zúčastnit, což by bylo možné považovat za svého druhu sankci.

Jak jsem již uvedla výše, jedná se pouze o zdánlivé prolomení principu dobrovolnosti, neboť tato ustanovení OSŘ neukládají stranám účastnit se samotné mediace, ale pouze úvodní informativní schůzky v rozsahu tří hodin, jejímž účelem je objasnění principu a možných přínosů mediace. Je pouze na účastnících sporu, zda se rozhodnou následně sepsat smlouvu o mediaci a samotnou mediaci zahájit. Pokud nikoliv, žádné další důsledky z toho pro ně neplynou.⁴

Nezávislost a nestrannost mediátora jsou podmínky, bez jejichž splnění nelze mediaci realizovat. Nezávislý je takový mediátor, který není žádným způsobem finančně ani osobně propojen se stranou či stranami konfliktu a nemá vlastní zájem na jeho řešení. Jeho nestrannost je také otázkou jeho vnitřního stavu. Mediátor musí být schopen nestrannit ani jednomu účastníkovi sporu, byť by ho považoval za slabšího, či za oprávněného v dané věci.

Pokud mediátor tyto podmínky nesplňuje, musí z vedení případu odstoupit. Porušením principu nestrannosti by vážně ohrozil i naplnění dalšího principu mediace a tím je vyváženost.

Vyváženost znamená srovnatelnou možnost obou stran vyjádřit se k předmětu jednání a jejich srovnatelný vliv na výslednou podobu řešení. Je nezbytné, aby obě strany byly schopny své zájmy hájit a jedna vůči druhé nebyla ve stavu podřízenosti, který by

---

³ Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi*. Praha 2011, s. 53, Šišková, Tatiana, Stöhrová, Helena, *Výcvikový manuál mediace. Komplexní výcvik. Asociace mediátorů České republiky. Díl 4*. Praha 2010, s. 14.

⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci a o změně některých zákonů, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2011, VI. volební období, sněmovní tisk 426, s. 30.

blokoval její schopnosti prosazovat své zájmy. Není rozhodující, zda je tento stav způsoben faktickými okolnostmi nebo psychickým stavem jednoho z účastníků, neschopnost hájit své zájmy vždy vede k vyloučení mediace jako možného způsobu řešení konfliktu.

Mezi další principy mediace bychom mohli řadit například orientaci na budoucnost, či důvěru, která musí panovat mezi stranami a mediátorem a bývá podpořena povinností mlčenlivosti mediátora, jak je tomu i v případě zákona o mediaci.⁵

Mediace je procesem neformálním, ovšem zároveň strukturovaným. Struktura mediace se může lišit podle oblasti, jíž se mediace týká či podle přístupu mediátora. Níže uvedená struktura mediace je v České republice v odborné literatuře uváděna nejčastěji a tvoří jakousi osnovu mediačního procesu jako takového.⁶

Jedná se o následující fáze:

- 1) zahájení mediace
- 2) získávání informací
- 3) porozumění zájmům
- 4) hledání řešení
- 5) vytváření a sepsání dohody
- 6) závěrečné slovo

Jak jsem již předeslala, specifickým mediace v trestních věcech bude věnována následující kapitola. Je ovšem možné říci, že tato základní struktura mediace je s jistými odchylkami použitelná i na mediaci v trestněprávní oblasti.

Cílem mediace ovšem není vždy dosažení dohody, resp. dosažení dohody není jediným cílem mediace. K jejím dalším možným cílům patří zejména:

- získání jisté míry pochopení pro názor či situaci druhé strany
- porozumění vlastním potřebám a zájmům
- zvládnutí konfliktu
- případně narovnání narušeného vztahu.

Zejména v oblasti mediace v trestních věcech literatura rozlišuje dva přístupy k mediaci na základě jejího zaměření, a to

- 1) humanistickou mediaci

---

⁵ Viz § 9 zákona o mediaci.

⁶ Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi*. Praha 2011, s. 119.

2) mediaci zaměřenou na dohodu.⁷

Humanistická mediace si klade za cíl umožnit účastníkům vyjádřit jejich pocity a popsat dopad činu na jejich život, případně získat odpovědi na otázky, které je v souvislosti s činem napadají. Účastníci by měli pomocí mediace dosáhnout uzavření konfliktní situace a jisté míry „uzdravení“ (*healing*). Uzavření dohody není nutným výsledkem tohoto typu mediace.

Naproti tomu **mediace zaměřená na dohodu** je orientovaná zejména na praktickou a finanční stránku věci a jejím cílem je dosažení dohody o novém uspořádání vztahů či například o finančním odškodnění.

V praxi se oba typy mediace kombinují a za ideální výsledek mediace bývá považována jak dohoda o praktických záležitostech, tak i dosažení jisté míry porozumění a duševního uzdravení.

Oproti standardnímu soudnímu řízení může mediace účastníkům přinést jisté výhody, za něž bývá považována zejména skutečnost, že si ponechávají plnou kontrolu nad výsledkem sporu, neboť zde zcela chybí autorita třetí osoby, která by za ně přijala rozhodnutí. Tato výhoda je ovšem výhodou pouze tehdy, pokud jsou strany schopny a ochotny převzít odpovědnost za svou situaci a rovněž pokud mají k rozhodování ve své věci nutné psychické dispozice a oprávnění.

V českém právním řádu je mediace upravena a definována zákonem o mediaci a zákonem o PMS.

Zákon o mediaci upravuje mediaci v civilních věcech, podle tohoto zákona lze řešit jakýkoliv soukromoprávní spor, nikoliv však realizovat mediaci v trestněprávní oblasti.⁸ Zákon definuje pro své účely pojem mediace a stanoví práva a povinnosti zapsaného mediátora, který je oprávněn a povinen podle tohoto zákona postupovat. Pouze zapsaný mediátor je tím, koho si strany mohou zvolit nebo kdo může být soudem určen k provedení prvního mediačního setkání podle § 100 odst. 3 OSŘ, jak již bylo uvedeno výše. Zahájení mediace podle zákona o mediaci má pak v souladu s požadavkem směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES za následek stavění promlčecích lhůt podle § 647 OZ.

---

⁷ Jacobsson, Maritha, Wahlin, Lottie, Andersson, Tommy, Victim – Offender Mediation in Sweden: Is the Victim Better off? *International Review of Victimology*, 19. 7. 2012, s. 235, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014], Umbreit, Mark S., Bradshaw, William, Coates, Robert B., Victims of Severe Violence Meet the Offender: Restorative Justice Through Dialogue, *International Review of Victimology*, 1. 9. 1999, s. 321, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci a o změně některých zákonů, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2011, VI. volební období, sněmovní tisk 426, s. 24.

Zákon o mediaci nevyklučuje ani jinak neupravuje mediaci prováděnou mimo režim tohoto zákona, tedy například činnost mediátorů vykonávanou na základě živnostenského oprávnění. Takovým osobám pouze zakazuje užívat označení „zapsaný mediátor/ka“ a z nich odvozené tvary.⁹ Nikterak také neupravuje mediaci v trestních věcech.

Pro účely zákona o mediaci se mediací rozumí *„postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými (dále jen strana konfliktu) tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody“*.¹⁰

Další definicí mediace, kterou právní řád České republiky nabízí, je definice obsažená v zákoně o PMS. Tento zákon zakotvuje mediaci v trestních věcech zcela nezávisle na zákoně o mediaci. Mediace pro účely zákona o PMS je definována v jeho § 2 odst. 2 jako *„mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“*. V témže ustanovení se uvádí, že mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Tato definice je doplněna v části A Metodického standardu činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem z roku 2003.¹¹ Zde se uvádí, že *„mediaci lze pro účely trestního řízení definovat jako alternativní metodu řešení konfliktů, která využívá přítomnosti nestranné třetí osoby – mediátora. Postavení mediátora je vyvážené k oběma stranám, je odborníkem na efektivní vyjednávání, napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace. Jeho úkolem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumívání účastníků a nalezení řešení, které zohledňuje zájmy obou stran. Mediátor spor neposuzuje ani nerozhoduje o formě jeho řešení.“*

Vzhledem k tomu, že ve své práci se nebudu dále zabývat mediací v civilních věcech, nebudu pro účely této práce vycházet z pojetí mediace podle zákona o mediaci. Jak jsem již uvedla výše, obligatorním výstupem mediace v trestních věcech není vždy uzavření mediační dohody, a proto není definice uvedená v zákoně o mediaci pro účely této práce vyhovující.

---

⁹ § 11 zákona o mediaci.

¹⁰ § 2 písm. a) zákona o mediaci.

¹¹ Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003, s. 1.

Definice mediace zakotvená v zákoně o PMS a její doplnění v Metodickém standardu lépe odpovídá pojetí mediace tak, jak s ním pro účely této práce budu pracovat. Vzhledem k tomu, že tato rigorózní práce nepojednává pouze o úpravě mediace v trestních věcech v České republice, ale rovněž o zahraničních úpravách a postupech, rozhodla jsem se přijmout co nejširší definici mediace, která není vázána na konkrétní zákonnou úpravu. Dále budu v souladu s doporučením Rady Evropy R (99) 19 Výboru ministrů Rady Evropy z 15. 9. 1999 týkajícím se zprostředkování v trestních věcech za mediaci v trestních věcech považovat „proces, kterým je oběti a pachateli umožněno, pokud k tomu dají svobodně souhlas, aktivně se podílet na řešení záležitostí vyplývajících z trestného činu za pomoci třetí neustranné strany (prostředníka).“¹²

---

¹² Doporučení Rady Evropy R(99) 19 Výboru ministrů členských států ohledně mediace v trestních věcech, Štrasburk 15. 9. 1999, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 71.

III. Mediace v trestněprávním kontextu

V tomto oddíle se zaměřím na specifickou oblast mediace v trestních věcech. Budu věnovat pozornost jejímu začlenění do konceptu restorativní justice, jejím kulturním souvislostem a způsobu, jakým pronikla do „tradiční“ trestní justice. Jejím možným přínosům i rizikům v případech závažných trestných činů bude věnována kapitola 3.5.

3.1. *Mediace jakožto součást konceptu restorativní justice*

V této kapitole bych ráda přiblížila základní principy restorativní justice a zároveň poukázala na aktuálně probíhající živou debatu o jejím vymezení, označování a rozsahu procesů, které je pod ní možné podřadit. Zajímat nás bude také to, jaké postavení v této dynamické oblasti zaujímá mediace v trestních věcech.

Pojem **restorativní justice** byl zaveden v roce 1977 a bývá připisován americkému psychologovi Albertu Eglashovi,¹³ který rozlišoval mezi retributivní, distributivní a restorativní justici.

Restorativní justice se pak na rozdíl od předchozích dvou typů v jeho pojetí zaměřovala na nápravu újmy, byla nezávislá na zákoně a do restorativního procesu zapojovala aktivně všechny zúčastněné strany.

V současnosti jediná obecně platná definice restorativní justice neexistuje.¹⁴

Čl. 2 odst. 1 písm. d) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU nabízí legální definici restorativní justice jako *„postup, který oběti a pachateli s jejich dobrovolným souhlasem umožňuje aktivní účast při řešení záležitostí vyplývajících z trestného činu za pomoci neutrální třetí strany.“*

Rezoluce Ekonomické a sociální rady OSN č. 12/2002 do definice restorativní justice zahrnuje další prvek – komunitu, když restorativní justici definuje ve svém čl. I odst. 2 jako *„jakýkoliv proces, ve kterém oběť, pachatel a je-li to vhodné další osoby či členové komunity zasažení trestným činem se společně aktivně podílejí na záležitostech*

¹³ Eglash, Albert, Beyond Restitution-Creative Restitution, in: Restitution in Criminal Justice: A Critical Assessment of Sanctions, edd. Joe Hudson, Burt Galaway, Lexington 1977, s. 91-129.

¹⁴ Viz například Gavrielides, Theo, Contextualising Restorative Justice for Hate Crimes, Journal of Interpersonal Violence, 29. 5. 2012, s. 3625, dostupné z WWW: <<http://jiv.sagepub.com>> [8. 9. 2014], nebo dále rovněž viz www.euroforumrj.org.

vzešlých z trestného činu, zpravidla za pomoci facilitátorů.¹⁵“ Dále jako příklady restorativních procesů uvádí mediaci, konciliaci, konference a kruhy.

Přestože v současnosti nepanuje mezi teoretiky shoda na definici restorativní justice, považují za vhodné v úvodu vytyčít její tři základní principy, o nichž nepanují pochybnosti a jež tvoří jádro všech restorativních procesů. Jsou jimi:

- náprava škody,
- přímé zapojení zasažených osob
- komunita jako účastník a stát jako dozorce.¹⁶

Základními hodnotami, které by měly všechny restorativní programy naplňovat, jsou respekt, spolupráce, zmocnění a dobrovolnost.¹⁷

V jednotlivých typech programů získávají tyto výše uvedené principy a hodnoty konkrétní podobu, která je velice variabilní a všechny její formy ani popsat nelze.

Restorativní justice vnímá trestný čin v první řadě jako útok na práva konkrétní osoby případně komunity, nikoliv na zájem státu.¹⁸ I stát je ovšem jedním z potenciaálních účastníků restorativního programu či procesu. V literatuře jsou za tyto účastníky považováni oběť, pachatel, komunita a stát. Ne na všech restorativních programech se musejí všichni čtyři zmínění účastníci zároveň podílet.¹⁹

V teorii často citovaná definice Tonyho Marshalla uvádí, že „restorativní justice je proces, kdy se setkají všechny strany dotčené konkrétním činem a společně řeší, jak naložit s následky činu a jeho důsledky pro společnost.“²⁰

Ani tato definice ovšem není přijímána bezvýhradně a bývá kritizována například za to, že vylučuje z restorativních programů ty, ve kterých nedochází k setkávání účastníků tváří v tvář. Jako taková je tedy považována za příliš úzkou.²¹

¹⁵ Vlastní překlad.

¹⁶ Raye, Barbara E., Warner Roberts, Ann, Restorative Processes, in: Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 217.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Umbreit, Mark S., Coates, Robert B., Kalanj, Boris, Victim Meets Offender. New York 1994, s. 3.

¹⁹ Wemmers, Jo-Anne, Cyr, Katie, Victims' Perspectives of Restorative Justice: How Much Involvement are Victims Looking for? International Review of Victimology, 1. 11. 2004, s. 261, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

²⁰ "Restorative Justice is a process whereby all parties with a stake in specific offense come together to resolve collectively how to deal with the aftermath of the offense and its implications for the future.", viz rovněž Raye, Barbara E., Warner Roberts, Ann, Restorative Processes, in: Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 216, Latimer, Jeff, Dowden, Craig, Muise, Danielle, Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis, The Prison Journal, 23. 5. 2005, s. 128, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014], Daly, Kathleen, Restorative Justice. The Real Story, Punishment & Society, 1. 1. 2002, s. 57, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Restorativní justici lze také vymezit jako opak k justici retributivní zaměřené na potrestání pachatele. Následující srovnání klasické (retributivní) a nové (restorativní) justice nabízí Howard Zehr:²²

Staré paradigma	Nové paradigma
trestný čin definován jako poškození státu	trestný čin definován jako poškození jedné osoby druhou
zaměření na zahanbení založené na minulosti, vině	zaměření na řešení problému, závazky, budoucnost
vztah založený na sporu je normou	dialog a vyjednávání je normou
způsobení bolesti k potrestání a zabránění další trestné činnosti	restituce jako prostředek nápravy, ozdravení obou stran, cílem usmíření, náprava
justice definovaná procesem, právo vládně	justice definovaná jako dobré vztahy, hodnoceno výsledky
lidská a konfliktní povaha trestného činu je potlačena, konflikt nahlížen jako spor mezi individuem a státem	trestný čin je nahlížen jako interpersonální konflikt, hodnota konfliktu uznána
jedna sociální újma nahrazena jinou	zaměření na nápravu sociální újmy
komunita upozaděna, reprezentována abstraktním státem	komunita jako facilitátor (usnadňovač) restorativního procesu
podpora soutěživých (individualistických) hodnot	podpora vzájemnosti
aktivita zaměřená od státu k pachateli – oběť ignorována, pachatel pasivní	role pachatele a oběti zohledněny při řešení problému – pachatel povzbuzen k převzetí zodpovědnosti
pachatelova odpovědnost definována jako přijetí trestu	pachatelova odpovědnost definována jako porozumění dopadu jeho jednání a účast na rozhodnutí, jak situaci napravit
trestný čin definován čistě právní terminolo-	trestný čin chápán v širokém kontextu,

²¹ Daly, Kathleen, Restorative Justice. The Real Story, Punishment & Society, 1. 1. 2002, s. 58, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

²² Umbreit, Mark S., Coates, Robert B., Kalanj, Boris, Victim Meets Offender, New York 1994, s. 3 a násl.

gii, bez ohledu na morální, sociální, ekonomický a politický rozměr	morálním, sociálním, ekonomickém a politickém
pachatel má abstraktní „dluh“ vůči státu a společnosti	uznáván dluh/odpovědnost vůči oběti
odpověď zaměřena na pachatelovo minulé chování	odpověď zaměřena na bolestivé důsledky pachatelova chování
stigma trestného činu neodstranitelné	stigma trestného činu odstranitelné restorativní akcí
žádná podpora lítosti a odpuštění	možnosti pro lítost a odpuštění
závislost na profesionálech	přímé vtažení účastníků

Tato striktní dichotomie mezi retributivní a restorativní justicí je v poslední době podrobována kritice.²³ Kathleen Daly upozorňuje, že pojetí retributivní justice jako „špatné“ a restorativní jako „správné“ je velice zavádějící až manipulativní. Uvádí, že i v tak zvaném restorativním procesu je možné identifikovat prvky retributivní či rehabilitativní. Principy retributivní a restorativní justice nevnímá jako k sobě protikladné, ale jako spolu související a na sobě závislé. Jistá forma retribuce by měla podle jejího soudu restorativním procesům předcházet.

Daly proto navrhuje termíny restorativní a retributivní justice nahradit neutrálními pojmy stará justice a nová justice a uvádí jejich stručnou charakteristiku²⁴. Ve staré justici není interakce obětí s pachatelem umožněna, experti přebírají aktivitu a rozhodování s cílem potrestat a změnit pachatele. Nová justice je soudobou praxí, která spojuje pachatele, oběti i další aktéry v procesu, v němž se na rozhodování podílejí jak laici, tak profesionálové. Snahou je napravit smysluplným způsobem újmu způsobenou oběti i členům komunity a zároveň osobu pachatele.

I další současní autoři se vymezují vůči dichotomii restorativní/retributivní justice i vůči těmto pojmům samotným. Nils Christie upozorňuje na skutečnost, že pojem „restorativní“ implikuje nápravu ve smyslu vrácení do původního stavu, což ovšem není

²³ Viz zejména Daly, Kathleen, Restorative Justice. The Real Story, Punishment & Society, 1. 1. 2002, s. 55-79, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

²⁴ Tamtéž, s. 62.

možné. Samotným činem se situace vždy změní a stejná jako předtím nikdy nebude. Tento pojem tedy považuje za zavádějící a nevhodný.²⁵

McCold poukazuje na to, že vhodnější nežli užívat dichotomii restorativní/retributivní je určovat míru restorativnosti jednotlivých procesů (programů). Procesy dělí na plně, převážně a částečně restorativní. Jako plně restorativní chápe procesy, které se nacházejí na průsečíku pomyslných množin „odškodnění obětí“, „pachatelova odpovědnost“ a „usmíření komunity“. Za takové plně restorativní programy pak považuje kruhy a konference. Mediace mezi obětí a pachatelem je v tomto pojetí vzhledem k neúčasti komunity řazena pouze mezi „převážně restorativní programy“.²⁶

V této práci se i přes uvedené polemiky budu držet zavedeného pojmu restorativní justice, který je běžně užíván v odborné literatuře a je mezinárodně i mezioborově srozumitelný.

Restorativní justice ve své novodobé podobě začala ovlivňovat trestní justici od sedmdesátých let dvacátého století. V současnosti bychom o ní mohli hovořit jako o neukončeném procesu, který se vyznačuje mnoha různými podobami, jimž je společná snaha vypořádat se s následky trestného činu v širším socio-eticko-politickém konceptu. Při absenci univerzální definice toho, co restorativní justice znamená, rozlišují Johnstone a Van Ness tři základní koncepce restorativní justice. Jedná se o směry založené na:

- a) setkání,
- b) nápravě
- c) přeměně.²⁷

Rozlišovat lze také směry založené na výsledku (nápravě) od těch akcentujících samotný proces přeměny účastníků.²⁸

Z pohledu výše zmíněných koncepcí je možné mediaci mezi obětí a pachatelem řadit mezi všechny výše uvedené směry. Ke kterému z cílů a principů se přikloní více, záleží na konkrétním vedení mediačního programu, obsahovat by však v určité míře měl všechny.

---

²⁵ Raye, Barbara E., Warner Roberts, Ann, Restorative Processes, in: Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 212.

²⁶ Daly, Kathleen, Restorative Justice. The Real Story, Punishment & Society, 1. 1. 2002, s. 58, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

²⁷ Aertsen, Ivo, Parmentier, Stephan, Vanfraechem, Inge, Walgrave, Lode, Zinststag, Estelle, An Adventure is Taking Off. Why Restorative Justice: An International Journal? Restorative Justice: An International Journal, vol. 1, Issue 1, 2013, s. 3, dostupné z WWW: <<http://www.hartjournals.co.uk/samplepdf/rj.pdf>> [15. 9. 2014].

²⁸ Tamtéž.

V současné teorii restorativní justice nepanuje shoda v tom, zda pod situace řešitelné pomocí restorativní justice podřazovat pouze trestné činy nebo i ostatní sociálně patologické jevy, jakými je například šikana ve školách či vyhrocené sousedské spory. Se samotným použitím mediace jako metody však otázka spjata není. Jak jsem již předeslala, mediace je použitelná v zásadě u všech typů mezilidských konfliktů a konkrétně v případech šikany i sousedských sporů je v současnosti úspěšně aplikována.²⁹ Množina situací spadajících pod použití nástrojů restorativní justice a množina případů řešitelných prostřednictvím mediace se tedy protínají pouze částečně. Vzhledem k tomu, že tato práce se zabývá otázkou mediace v trestním řízení, je jejím hlavním předmětem právě tento průsečík.

Dalším tématem, kterým se teorie restorativní justice intenzivně věnuje, je vztah restorativní justice k justici trestní. Konkrétně se jedná o otázku, zda by restorativní justice měla být na trestním řízení závislá či nikoliv. V úvahu přichází varianta určitého splynutí, či prolnutí restorativní justice s klasickou, která tak projde transformací, anebo zachování restorativní justice jako paralelní alternativy k tradičnímu trestnímu řízení.

Podle některých autorů je restorativní justice limitována tím, že jí klasická trestní justice definuje vhodné případy a označuje direktivně role obětí a pachatelů. Nezávislost na klasickém trestním řízení by z tohoto hlediska poskytovala větší volnost při realizaci restorativních programů. Na druhou stranu může být využití výstupů restorativní justice v rámci trestního řízení významným motivačním prvkem k absolvování těchto programů.

O vztahu trestního řízení a restorativní justice je možné uvažovat také z perspektivy preference jedné či druhé metody. V případě preference restorativní justice by užití restorativních postupů mělo být standardem a až při selhání této možnosti by nastoupilo řízení klasické. Druhou variantou je postup opačný, kdy klasická trestní justice vyčlení některé případy jako vhodné pro restorativní justici a ta má tedy vůči běžnému trestnímu řízení subsidiární charakter. Tento model v současnosti převažuje.³⁰ Vztahu mediace v trestních věcech k trestnímu řízení se budu podrobněji věnovat v kapitole 3.4. této práce.

---

²⁹ Austin, Mark, Hoyle, Carlyne, Exploring the Everyday World of Hate Victimization Through Community Mediation, *International Review of Victimology*, 2011, s. 7-24.

³⁰ Viz například *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 532, Aertsen, Ivo, Parmentier, Stephan, Vanfraechem, Inge, Walgrave, Lode, Zinststag, Estelle, *An Adventure is Taking Off. Why Restorative Justice: An International Journal? Restorative Justice: An International Journal*, vol. 1, Issue 1, 2013, s. 8, dostupné z WWW: <<http://www.hartjournals.co.uk/samplepdf/rj.pdf>> [15. 9. 2014].

Mediace se v novodobé trestní justici objevila roku 1974 v Kanadě a do roku 1989 byla jediným známým restorativním procesem používaným zejména v případech mladistvých pachatelů.³¹ Později se začaly rozvíjet další formy restorativních programů, jako jsou zejména rodinné konference (*Family Group Conferences*), kruhy (*Circles*), programy typu *Building Bridges* (setkávání vzájemně nesouvisejících pachatelů a obětí) a jiné.³² K těmto dalším formám restorativních programů se podrobněji vrátím v kapitole 3.3. této práce.

Sama mediační praxe se velice rozrůžnila, byly zavedeny druhy mediace, při nichž se pachatel s obětí nesetkají (tzv. Shuttle Diplomacy) či si navzájem posílají nahrávky se vzkazy.³³

Mediace mezi obětí a pachatelem je přes překotný rozvoj restorativních programů stále považována za základní kámen restorativní justice.³⁴ Je metodou, která umožňuje naplňovat principy restorativní justice tak, jak je definoval Howard Zehr i většina současných autorů (viz výše).

Mediace mezi obětí a pachatelem také naplňuje od sedmdesátých let dvacátého století se objevující společenskou poptávku po zapojení obětí trestného činu do trestních řízení, a to nikoliv v roli pasivních svědků, ale v roli aktivních účastníků.³⁵ Zcela v souladu s principy restorativní justice však oběť nezískává rozhodovací pravomoc v otázce trestu pro pachatele, ale právo spolurozhodovat o způsobu odškodnění jí vzniklé újmy. V diskurzu restorativní justice nevzniká tedy riziko zostření trestní represe v důsledku tlaku na zpřísnění trestů ze strany obětí. Vzhledem k orientaci mediace na budoucnost a náhradu škody není otázka viny a trestu vůbec předmětem mediačního setkání, uznání viny pachatelem je však jeho nutným předpokladem.

---

³¹ Christie, Nils, Words on Words. Restorative Justice: An International Journal, vol. 1, Issue 1, 2013, s. 16-17, dostupné z WWW: <<http://www.euforumrj.org/>> [15. 9. 2014], Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 419.

³² Specifickou formou restorativní justice představuje například Truth and Reconciliation Commission ve Rwandě, více Nyseth Brehm, Hollie, Uggen, Christopher, Gasanabo, Jean-Damascène, Genocide, Justice, and Rwanda's Gacaca Courts, Journal of Contemporary Criminal Justice, 2. 7. 2014, s. 333-352, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

³³ Raye, Barbara E., Warner Roberts, Ann, Restorative Processes, in: Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 216.

³⁴ Umbreit, Mark S., Bradshaw, William, Coates, Robert B., Victims of Severe Violence Meet the Offender: Restorative Justice Through Dialogue, International Review of Victimology, 1. 9. 1999, s. 322, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

³⁵ Johnstone, Gerry, Setkání mezi oběťmi a pachateli za účelem dialogu restorativní justice: přehled, s. 5, dostupné z WWW: <<http://restorative-justice.eu>> [20. 9. 2014].

Tím se již dostávám ke specifickým mediace v trestních věcech, kterým je věnována následující kapitola.

3.2. Specifika mediace v trestních věcech a její různé podoby

Mediace v trestních věcech spočívá na principech, které jsou vlastní samotné metodě mediace (viz výše kapitola II.) a jsou shodné ve všech oblastech její aplikace. Vyznačuje se však také mnoha specifiky, plynoucími z odlišnosti výchozí situace, kterou je spáchaný trestný čin. Mediace v trestních věcech se od ostatních forem mediace liší jak ve struktuře jejích fází, průběhu, tak i v nárocích na dovednosti a znalosti mediátora. V této kapitole nejprve připomenu obecné principy, které jsou pro mediaci v trestním řízení určující, a dále se budu věnovat právě jejím charakteristickým odlišným rysům. V závěru přiblížím některé formy mediace v trestních věcech, které spadají pod definici restorativní justice, jak je vymezena pro účely této práce v kapitole II., ačkoliv se v některých rysech odchyľují od obecných mediačních principů.

Charakteristickými principy mediace, z nichž vychází i mediace v trestních věcech, jsou autonomie stran a právo na jejich sebeurčení, dobrovolný informovaný souhlas s mediací, férovost a nestrannost.³⁶ Všechny tyto principy je v mediaci třeba bezvýhradně naplnit a v trestněprávním kontextu nabývají specifických rozměrů.

Autonomie a právo na sebeurčení stran znamená, že obě strany jsou schopny a mají právo činit za sebe v této věci rozhodnutí. Mediátor tedy není v roli arbitra a konflikt, byť trestněprávního charakteru, se vrací do rukou stran.

Dobrovolný a informovaný souhlas v trestněprávním kontextu implikuje neexistenci sankce za odmítnutí účasti na mediaci. Zároveň si obě strany musejí být vědomy procesního dopadu jejich případné účasti. To klade zvýšené nároky na kvalifikaci mediátora a jeho orientaci v zákonitostech trestní řízení.

Férovost musí být mediátorem zajištěna nikoliv z hlediska výsledku, který je v rukou stran, ale z hlediska mediačního procesu. Oba účastníci musí mít dostatečný prostor k vyjádření a musí být zachována jejich lidská důstojnost. Mediátor musí být

---

³⁶ Hallevy, Gabriel, Therapeutic Victim-Offender Mediation within the Criminal Justice Process – Sharpening the Evaluation of Personal Potential for Rehabilitation while Righting Wrongs under the ADR Philosophy, Harvard Negotiation Law Review, 10. 4. 2011, s. 7, dostupné z WWW: <<http://www.hnlr.org>> [9. 9. 2014].

schopen zabránit případné disbalanci sil, jež by mohla vést k podřízení se jedné strany druhé. Z důvodu faktické nemožnosti dosáhnout tohoto cíle v případech domácího násilí je pro tyto trestné činy mediace v současnosti považována za nepoužitelnou metodu (viz více kapitola 3.5. této práce).

Nestrannost je principem, jehož naplnění může být v trestněprávním kontextu pro mediátory obtížnější než je tomu u jiných typů mediace. Přestože zde namísto dvou stran vystupuje „pachatel“ a „oběť“, je úkolem mediátora zachovat neutralitu.

Zcela v souladu s principem zaměření mediace na budoucnost je fakt, že předmětem mediace v trestních věcech nikdy není otázka viny či nevinu pachatele, ale vždy pouze možnost řešení následků trestného činu a jeho emocionálního dopadu. Aby mohla být mediace v trestních věcech uskutečněna, musí mezi pachatelem a obětí panovat shoda na tom, že pachatel daný skutek opravdu spáchal a že za tento čin nese odpovědnost.

Mediace v trestních věcech se od ostatních mediací liší zejména svými fázemi. Zatímco v případě sporů soukromoprávního či rodinného charakteru bývá pravidlem, že mediátor obě strany osobně poznává až při prvním (společném) mediačním setkání, které se člení na výše uvedené fáze, v mediaci v trestních věcech je tomu jinak.³⁷ Základem trestněprávní mediace jsou čtyři po sobě následující kroky či fáze.³⁸ Jsou jimi:

- 1) zjišťování zájmu účastníků o mediaci a vhodnosti daného případu pro mediaci
- 2) příprava na mediaci
- 3) mediace
- 4) následná péče

Na následujících řádcích přiblížím podrobněji jejich obsah.

V první fázi mediátor ověřuje vůli stran účastnit se mediace a to, zda pachatel uznává vinu za spáchaný skutek. V této fázi by měl být mediátor schopen rozpoznat případy pro mediaci nevhodné, jakými je například situace, kdy jedna ze stran vykazuje známky duševní poruchy bránící řádné účasti v mediaci, hrozí-li oběti v důsledku setkání s pachatelem nebezpečí, nebo je ohrožena sekundární viktimizací jako možným následkem přímého setkání s pachatelem.

Fáze druhá, příprava na mediaci, je zcela klíčová a probíhá na úrovni individuálních – oddělených – osobních setkání mediátora s účastníky. V případech

---

³⁷ Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi*. Praha 2011, s. 121-122.

³⁸ Umbreit, Mark S., Coates, Robert B., Kalanj, Boris, *Victim Meets Offender*. New York 1994, s. 196.

nejzávažnějších trestných činů může tato fáze trvat až jeden rok a probíhat za účasti psychologa, přátel, rodiny a ostatní podpůrné sítě účastníků.³⁹

Nejprve bývá, obdobně jako v první fázi, osloven pachatel. Důvodem pro tento postup je zabránění případnému zklamání oběti z neuskutečněné mediaci, o níž měla zájem, pokud se na straně pachatele projeví překážky či neochota pokračovat. Cílem této fáze je důkladně seznámit účastníky s možnostmi a limity mediaci, s jejím průběhem a důsledky. Mediátor aktivně naslouchá oběma stranám, zodpovídá dotazy a ověřuje připravenost na společné setkání. Může je k účasti povzbudit, nikoli však vyvíjet v tomto směru jakýkoliv nátlak. Jednalo by se nejen o rozpor s principem dobrovolnosti, ale také o potenciální zdroj sekundární viktimizace oběti.

V případě, že jsou oběť i pachatel na společné setkání připraveni, následuje **třetí fáze**, samotná mediaci. Tu mediátor zahájí představením své role a stanovením komunikačních pravidel. Nejprve je předmětem hovoru samotný trestný čin. Strany referují o svých prožitcích a vnímání dané situace, následně o vzniklých ztrátách a možnostech jejich nápravy. Pro oběť bývá přínosem možnost doptat se pachatele na jeho motivaci („proč právě já?“) případně konfrontovat svou často demonizovanou představu pachatele s realitou. Výsledkem může být redukce jejich pocitu strachu.⁴⁰ Pachatel má příležitost k vyjádření lítosti a případné omluvě oběti. Na základě zjištěných následků trestného činu hovoří účastníci o možnostech jejich odstranění či zmírnění a uzavírají v tomto směru dohodu, která vychází z jejich potřeb a možností. Mediátor způsob náhrady škody či odčinění následků neurčuje, podoba dohody závisí na stranách. Nemusí se vždy jednat o formu peněžitého plnění, v úvahu přichází například oprava zničené věci pachatelem atd. Mediátor dohodu, dojde-li k jejímu uzavření, sepíše.

Poslední, **čtvrtou fází** celého procesu je následná péče a kontaktování účastníků ze strany mediátora. V této fázi mediátor komunikuje s účastníky opět odděleně a zjišťuje, jaké na ně měla mediaci dopady, zda splnila jejich očekávání a případně ověřuje plnění dohody. Pokud mediátor identifikuje nenaplněné potřeby účastníků, může doporučit další navazující služby.

---

³⁹ Umbreit, Mark S., Bradshaw, William, Coates, Robert B., Victims of Severe Violence Meet the Offender: Restorative Justice Through Dialogue, *International Review of Victimology*, 1. 9. 1999, s. 324, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

⁴⁰ Umbreit, Mark S., Coates, Robert B., Kalanj, Boris, *Victim Meets Offender*. New York 1994, s. 9.

Mediace v trestních věcech prochází stejně jako celá oblast restorativní justice vývojem a je možné setkat se s mnoha jejími variacemi a provedeními. Výše nastíněný model je jakýmsi klasickým postupem, který má mnoho obměn.

Na rozdíl od mediace v civilních věcech, kde je účast dalších osob mimo přímé účastníky výjimkou, mohou se mediace trestněprávní účastnit kromě pachatele a oběti například členové rodiny, komunity, zástupci organizací na pomoc obětem či obhájce pachatele a zmocněnec oběti.

Pokud však nejsou právní zástupci účastníků řádně poučeni o roli, kterou mají v průběhu mediace zaujímat a která se velice liší od role v trestním řízení, bývá jejich účast vnímána jako jistá komplikace zdárného postupu mediace.⁴¹ Již z podstaty mediace vyplývá, že jejím principem je navrácení konfliktu do rukou stran, profesionálové by tedy neměli přebírat iniciativu, navrhopvat či hodnotit řešení, ale zaujmout pozici podpůrce, který dbá na neporušování práv klienta a je připraven zodpovědět jeho dotazy.

Totéž platí o účasti rodinných příslušníků, jejichž úkolem je zejména poskytovat svým blízkým psychologickou podporu, nikoliv jednat za ně. Aktivní účast na řešení a rozhodování o obsahu dohody náleží oběti a pachateli. Je úkolem mediátora všem zúčastněným jejich role vysvětlit a v průběhu mediace dbát na jejich dodržování.

Mediace v trestních věcech klade vysoké nároky na odbornost mediátorů. Mediátoři musí být vyškoleni nejen na zvládnání emocionálně vypjatých situací, ale je třeba, aby disponovali znalostmi z oblasti viktimologie, zejména procesu viktimizace, prožívání zármutku, mechanismu vzniku postraumatické stresové poruchy (PTSP) a jejích projevů. Probíhající PTSP je kontraindikací mediace, případně důvodem ke kooperaci s psychoterapeutem.⁴² Mediátor by měl mít také osvojené znalosti týkající se systému trestní justice a trestního řízení natolik, aby účastníkům mohl ozřejmit vztah mediace k tomuto procesu a její dopady na něj. V případě realizace mediace za účasti pachatele ve výkonu trestu je na straně mediátora žádoucí znalost problematiky penologické v rozsahu umožňujícím porozumět dopadům efektu prizonizace na aktuální prožívání pachatele.

Mediační praxe v trestněprávní oblasti se značně liší co do míry restorativnosti, tedy co do míry souladu s principy restorativní justice jak byly představeny v kapitole 3.1.

---

⁴¹ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 155.

⁴² Umbreit, Mark S., Bradshaw, William, Coates, Robert B., Victims of Severe Violence Meet the Offender: Restorative Justice Through Dialogue, International Review of Victimology, 1. 9. 1999, s. 324, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Pojmem „mediace“ jsou v některých případech (například ve Francii, blíže viz kapitola 5.2.) označovány setkání oběti a pachatele zaměřená čistě na sepsání dohody o náhradě škody. Časová dotace činí i pouhých zhruba 15 minut, oproti standardním třem hodinám klasického mediačního setkání, což samo o sobě výrazně limituje naplnění mediačních procedurálních náležitostí. Přestože taková setkání mohou být označena organizátory jako mediace, jedná se spíše o formu negociace o otázce náhrady škody. S mediací zůstává společný rys setkání pachatele a oběti za účelem řešení následků trestného činu a to za účasti nestranného mediátora a proto, byť s výhradami, i tato setkání budou jako mediace v trestních věcech označovány.

Kromě již zmíněné negociace bývají pod pojem „mediace“ v trestněprávní oblasti řazeny i specifické postupy vyjednávání mezi obětí a pachatelem mediací připomínající, či modifikující. Jedná se zejména o tzv. *Shuttle diplomacy* a *Tandem*.⁴³

Shuttle diplomacy, neboli stínová či nepřímá mediace, je postup, při němž dochází k vyjednávání mezi obětí a pachatelem, aniž by se setkali tváří v tvář. Mediátor má roli prostředník a předává informace mezi stranami, které s ním komunikují každá zvlášť. Tímto způsobem mohou účastníci získat odpovědi na své otázky i vyjednat způsob náhrady škody či nápravy újmy. Tato metoda, ač je dosud nedostatečně ověřena kriminologickými výzkumy, se zdá být vhodnou v případech obav o psychické zdraví oběti či rizika disbalance moci, je-li zároveň zájem stran vejít ve vzájemnou komunikaci.⁴⁴

Metoda Tandem je modifikací metody mediace v trestních věcech. Místem jejího vzniku je Rakousko a byla již aplikována i v České republice.⁴⁵

Při této podobě mediace vede mediátor nejprve rozhovor s obětí. Tomuto rozhovoru je přítomen i pachatel, který je usazen v místnosti tak, aby jej oběť neviděla, a nijak se verbálně neprojevuje. O jeho přítomnosti oběť samozřejmě ví. Má tedy možnost hovořit o svých prožitcích tak, aby pachatel její slova slyšel, zároveň není vystavena přímé konfrontaci.

Po ukončení dialogu s obětí se stejný postup opakuje s pachatelem. Oběť je umístěna mimo jeho zorné pole a mediátor vede s pachatelem rozhovor nezávislý na

---

⁴³ Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 212 a 319, Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 161 a 165.

⁴⁴ Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 319.

⁴⁵ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 164.

obsahu dialogu mezi ním a obětí. Strany spolu nejsou v žádném kontaktu. Výhoda toho, že pachatel předchozí výpověď oběti slyšel, má spočívat zejména v tom, že se následně spíše vyvaruje bagatelizace způsobené újmy či jiné manipulace realitou.

Pokud jsou obě strany připraveny, mohou se poté setkat tváří v tvář a mediační setkání pokračuje standardním způsobem.

Tato mediacce je doporučována k aplikaci v případech tzv. situačních konfliktů, kdy se pachatel s obětí před činem neznali a jejich přímý kontakt vyvolává (zvláště na straně oběti) velké obavy.

Kromě postupů zahrnutých pod pojem „mediace“ existuje řada programů, které jsou mediaci příbuzné a mají s ní mnoho společných rysů. Vzhledem k velkému množství odlišností je však třeba zařadit je do samostatných kategorií. Těmto dalším restorativním programům se budu podrobněji věnovat v následující kapitole.

3.3. Další formy restorativních programů založených na setkání oběti a pachatele trestného činu

Mezi programy naplňující principy restorativní justice patří kromě mediace zejména rodinné konference a kruhy. Oba tyto programy od mediace odlišuje mimo jiné významnější úloha komunity a rodiny při řešení následků trestného činu. Dalším specifickým restorativním programem jsou setkání pachatelů a obětí nesouvisejících trestných činů za účelem dialogu o otázkách souvisejících s trestnými činy.

Tyto tři charakteristické restorativní programy představí blíže tato kapitola. S mediací v trestních věcech je spojují shodné principy, které jsou vlastní zastřešujícímu konceptu restorativní justice. Považuji vhodné uvést jejich charakteristiky pro komplexnější pochopení mediace, jakožto restorativního programu, který nestojí osamoceně, ale je součástí širšího konceptu přístupu ke spravedlnosti.

Je nutné předeslat, že mediaci podobných setkání mezi oběti a pachatelem existuje nespočet variací a proto budu větší prostor věnovat charakteristice jednotlivých typů restorativních dialogů, jak je vymezili Ray a Roberts,⁴⁶ nežli podrobnému popisu různých

---

⁴⁶ Raye, Barbara E., Warner Roberts, Ann, Restorative Processes, in: Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 216.

konkrétních programů. Při porozumění jednotlivým typům restorativního dialogu je možné pak konkrétní podoby programů snadno pod vhodnou kategorií podřadit.

Jak jsem již uvedla v kapitole 3.1., restorativní justice je obsáhlý pojem zahrnující celou škálu programů s restorativním charakterem. Vymežit přesně všechny jejich varianty je nejen nemožné, ale také postrádající smysl. Restorativní justice je totiž směr živý, stále se proměňující a jeho součástí jsou i aktuální modifikace právě probíhajících dějů podle potřeb účastníků.⁴⁷

Základem každého restorativního programu je způsob jeho vedení. Tento způsob se nazývá restorativním dialogem, pro nějž je typické maximální zapojení účastníků, schopnost přizpůsobit se jejich potřebám a základ spočívající na restorativních hodnotách a principech.

Ray a Roberts vytýčili pět forem takového dialogu. Odlišují se osobami účastníků, tím, kdo rozhoduje a směrem komunikačního toku v daném setkání.⁴⁸ Považuji uvedení této kategorizace za přínosné zejména proto, že umožňuje nahlédnout variabilitu restorativních programů a zároveň zachycuje významné odlišnosti mezi nimi. Díky tomu usnadní i pochopení mediace v trestních věcech jakožto součásti širšího konceptu restorativní justice, v němž se hranice jednotlivých procesů mohou i prolínat či stírat.

Model 1 – Nepřímý dialog (*Indirect dialogue*)

V tomto modelu se oběť s pachatelem neseťkávají tváří v tvář, ale komunikují nepřímo prostřednictvím třetí osoby (facilitátora, mediátora). Je možné uskutečnit vzájemné předávání dopisů či nahrávek. Tento model bývá nazýván stínová diplomacie (*Shuttle diplomacy*) a využíván v případě nerovnováhy sil mezi stranami a v případech vyjednávání náhrady škody. Rozhodovací pravomoc náleží stranám, prostředník (facilitátor, mediátor) nijak nerozhoduje. Vzhledem k tomu, že funguje jako „komunikační kanál“ mezi účastníky, může však vědomě či nevědomě ovlivnit způsob přenosu informací z jedné strany na druhou, aniž to může být účastníky korigováno.

Pod tento typ lze podřadit například tzv. nepřímou mediaci, o níž jsem se podrobněji zmiňovala v kapitole 3.2.

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 217.

⁴⁸ Tamtéž, s. 218.

Model 2 – Facilitovaný dialog mezi obětí a pachatelem (*Facilitated victim – offender dialogue*)

V tomto typu dialogu spolu strany hovoří přímo, za pomoci facilitátora (mediátora), který jejich komunikaci usnadňuje. Rozhodování mají ve svých rukou strany, facilitátor nikoliv.

Pod tuto kategorii podřazujeme mediaci mezi obětí a pachatelem, jejíž charakteristika byla podána v kapitole 3.1. a již je věnována celá tato práce.

Model 3 – Facilitovaný dialog mezi obětí, pachatelem a jejich podporovateli (*Facilitated victim – offender – supporter dialogue*)

Tohoto dialogu se účastní aktivně nejen oběť a pachatel, ale také jejich blízké osoby. Ty se podílejí na debatě i na podobě závěrečné dohody, což tento typ odlišuje od předchozího, při němž je jejich účast možná pouze ve víceméně pasivní podobě. Tématem setkání bývá nejen čin a jeho následky, ale i otázky související s životním stylem oběti a pachatele, s jejich osobními problémy a potřebami. Právo přijmout v dané věci rozhodnutí je ponecháno účastníkům, tedy oběti, pachateli a podporovatelům. Facilitátor nerozhoduje. Pod tento model je možné podřadit zejména rodinné konference.

Model 4 – Vedený dialog (*Guided dialogue*)

V tomto modelu je vždy přítomen pachatel a oběť trestného činu při zachování možnosti účasti dalších osob. Od předchozího modelu se liší aktivnější rolí facilitátora, který se více doptává, komunikuje a shrnuje řečené. Facilitátor sice ani zde nemá rozhodovací pravomoc, uchovává si však významný vliv na proces. Rozhodnutí zůstává v rukou oběti a pachatele. Pod tento model lze podřadit některé typy mediací, konferencí i kruhů.

Model 5 – Řízený dialog (*Directed dialogue*)

Role facilitátora v tomto modelu se neomezuje pouze na usnadnění komunikace účastníků, ale je také tím, kdo přijímá, či alespoň ohlašuje závěrečné rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že facilitátor v průběhu procesu pomáhá účastníkům nalézt řešení, které odráží jejich vůli a je výrazem jejich shody, řadí se i tento typ po právu mezi restorativní dialogy.

Účastníky zde mohou být kromě oběti a pachatele také jejich blízcí, členové komunity a úřední autority. Vyjadřují se k předmětné záležitosti, rozhodovací pravomoc ovšem nemají. Facilitátor vystupuje v dvojroli facilitátor/arbitr. Tento typ dialogu je

charakteristický pro tradiční společenství, kde úlohu facilitátorů/arbitrů plní například kmenoví náčelníci či šejkové.⁴⁹ Pod tento model lze podřadit například soudní kruhy.

Poté, co jsem přiblížila množství variací restorativního dialogu, ráda bych se blíže věnovala jeho dvěma charakteristickým a nejčastěji užívaným formám. Jedná se o rodinné konference a kruhy. Spolu s mediací jsou jako příklady restorativních programů uvedeny v rezoluci Ekonomické a sociální rady OSN č. 12/2002 a směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU. V závěru kapitoly přiblížím restorativní program, který spočívá v setkávání nesouvisejících pachatelů a obětí trestných činů. Vzhledem k tomu, že i tento program stojí na principech dobrovolnosti, respektu, spolupráce, přímého zapojení zasažených osob a nápravy škody, domnívám se, že je mezi restorativní programy teorií řazen právem.⁵⁰

A) Rodinné konference (Family Group Conferencing, FGC)

Rodinné konference svou novodobou podobu získaly na konci 80. let, kdy byly zavedeny na Novém Zélandu v trestních věcech mladistvých pachatelů. Cílem této metody bylo více zapojit do řešení delikvence mladistvých, zejména Maorů, jejich rozvětvené rodiny a vrátit jim možnost aktivně se podílet na zvládnutí vzniklé situace.⁵¹

O způsobu řešení rozhodují kromě oběti a pachatele i jejich rodiny, a to za účasti a pomoci facilitátora. Právě podstatný vliv rodin na podobu výsledné dohody je jedním z prvků, který odlišuje rodinné konference od mediace.

Jedná se o model využívaný téměř výlučně v případech mladistvých pachatelů. Členové rodiny a blízké osoby oběti a pachatele mají možnost poukázat na širší souvislosti příčin i důsledků kriminálního chování a navrhnout realizovatelné postupy, jak bránit opakování podobné situace. Je pravidlem, že nejprve se k dané záležitosti vyjádří oběť, pokud si to přeje, teprve pak ostatní účastníci. Specifikem tohoto restorativního programu je to, že v něm – na rozdíl od mediace – není nezbytně nutným prvkem účast oběti. Pokud není možná nebo není v souladu s jejím přáním, je možné konferenci uspořádat za účasti jejích blízkých osob.

---

⁴⁹ Morris, Travis, Trammell, Rebecca, *Formal and Informal Justice and Punishment: Urban Law and Rural Rituals in Yemen, Race and Justice*, 14. 3. 2011, s. 132, dostupné z WWW: <<http://raj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

⁵⁰ Johnstone, Gerry, *Setkání mezi oběťmi a pachateli za účelem dialogu restorativní justice: přehled*, s. 1 a násl., dostupné z WWW: <<http://restorative-justice.eu>> [20. 9. 2014].

⁵¹ *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 45.

Tento restorativní program s sebou nese jistá rizika, především riziko zastínění skutečných zájmů a potřeb oběti a pachatele zájmy jejich rodin. Facilitátor musí být připraven zasáhnout, pokud by pozoroval indikátory tohoto vývoje. Rodinná konference se může konat v jakékoliv fázi trestního řízení, typicky bývá podkladem pro rozhodnutí o odklonu.

Není vyloučena ani v případech závažné kriminality, naopak její využití se jeví vhodným, pokud se problémy mladistvého manifestovaly v podobě závažného kriminálního jednání.

V současnosti rozlišujeme dva základní modely rodinných konferencí. Je jimi původní *novozélandský typ* a novější varianta označovaná termínem *Waaga Waaga*. Kromě těchto hlavních modelů uvedu stručně ještě charakteristiku *cannberského* modelu a modelu *Real Justice*, pro ilustraci možných variant konferencí.

Rodinných konferencí *novozélandského typu* se kromě pachatele, oběti, jejich rodin, blízkých osob a nestranného facilitátora účastní také zástupci policie. Zástupce policie má za úkol zdůraznit závažnost trestného činu, jeho dopad na společnost a v neposlední řadě přispět k pocitu bezpečí na straně obětí.

V průběhu procesu je vyhrazen čas pro pachatele, jeho rodinu a blízké k tomu, aby jej mohli strávit o samotě. Tato doba je určena k tomu, aby společně řešili závažné okolnosti, které se podílely na vzniku kriminálního chování mladistvého.

Tento původní model byl po přenosu do Austrálie modifikován na model známý pod označením *Waaga Waaga*, podle názvu místa jeho vzniku. Tento typ konference je přímo facilitován zástupcem policie a všichni účastníci zůstávají po celou dobu pohromadě, bez možnosti separátní diskuse. Tento typ konference je uplatňován například ve Velké Británii, opět s drobnými modifikacemi.⁵² Zástupce policie, speciálně vyškolený v této oblasti, facilituje konference či mediace přímo po činu, tzv. na ulici v případech méně závažných činů, případně řídí konference zaměřené na antisociální chování či sousedské spory s širším dopadem na rodinu.

V tomto typu konferencí či mediací můžeme hovořit o spojení role facilitátora s rozhodovací pravomocí a ke zdárnému vedení procesu a naplnění jeho restorativního rozměru je nezbytné, aby tato autorita požívala důvěry účastníků.

---

⁵² Paterson, Craig, Clamp, Kerry, Exploring Recent Developments in Restorative Policing in England and Wales, *Criminology and Criminal Justice*, 12. 4. 2012, s. 597, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Model *Real Justice* je specifickou podobou waagského modelu, která se vyznačuje písemnou podobou za účasti facilitátora z řad policie či zástupců státní moci, školy nebo komunity.

Cannberský model je také odnoží typu waagské konference. Je pro něj charakteristické zapojení dobrovolníků z řad zasažené komunity. Ti vstupují do role imaginární oběti v situaci, kdy projednávaný čin žádnou konkrétní oběť neměl. Může se jednat například o řízení vozidla pod vlivem alkoholu.

Rodinné konference jsou považovány za funkční metodu pracování s důsledky trestného činu zejména proto, že vychází z předpokladu o silném vlivu pachatelovy sociální sítě na jeho další vývoj a prevenci recidivy. Tento předpoklad může platit pouze tehdy, je-li pachatel obklopen nedelikventním výchovným prostředím.

B) Kruhy (*Circles*)

Kruhy mají svůj původ v tradicích původních obyvatel Severní Ameriky.⁵³ První doložené novodobé použití tohoto procesu se datuje do roku 1990, kdy jej inicioval trestní soudce jako součást jednání před vynesemím rozsudku.⁵⁴

Kruhů se kromě pachatele, oběti, jejich blízkých osob a členů komunity účastní také zástupci trestní justice. Všichni účastníci jsou si svými právy v procesu rovni, každý hlas má stejnou váhu, což je v souladu se silnou orientací kruhů na zájem celku. Mohou se jich účastnit i ti zástupci komunity, kteří pachatele ani oběť osobně neznají, například hlídač parku, obyvatel ulice, v níž došlo k přepadení atd.

Samotný program probíhá tak, že jednotliví účastníci sedící v kruhu hovoří po řadě k projednávané věci. Každý má možnost v nepřerušovaném čase sdělit cokoli, co se vztahuje k projednávané věci. Kruhy jsou vhodným nástrojem k řešení příčin kriminálního jednání a k dojednání způsobu opětovného navrácení pachatele do komunity. Původně byly používány k uložení vhodného trestu pro pachatele (tzv. *Sentencing circles*), tento účel byl později doplněn o další otázky, zejména reintegraci pachatele.⁵⁵

---

⁵³ Raye, Barbara E., Warner Roberts, Ann, Restorative Processes, in: Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 215-

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž, s. 218.

Soudní kruhy vychází z premisy, že přestože rozhodnutí přijímá soud či jiná autorita, komunita je do rozhodování o vině a trestu natolik intenzivně zapojena, že přijatá sankce bude s větší mírou pravděpodobnosti akceptována jako spravedlivá. Je tedy naděje, že sociální okolí pachatele bude na její dodržování dohlížet a oběť trestného činu bude pociťovat satisfakci v podobě spravedlivého a smysluplného potrestání pachatele.

Soudní kruhy mohou tvořit paralelu či alternativu ke klasickému soudnímu řízení, pokud je pravomoc přijmout rozhodnutí v dané věci delegována na lokální autority.⁵⁶ Zejména v případech původního obyvatelstva Severní Ameriky bývá uplatňován takovýto postup.⁵⁷

Soudní kruhy, při nichž jsou vyjádření účastníků podkladem pro autoritativní rozhodnutí zástupce moci, nejsou jediným typem tohoto restorativního programu. Pro představu různorodosti praxí uvedu následující dělení.⁵⁸

Kruhy rozhovorů (*Talking circles*), jejichž cílem není dosáhnout řešení, ale pochopit názory a pohledy na věc ostatních účastníků.

Kruhy léčby (*Healing circles*), jejichž smyslem je poskytnutí opory zasaženým osobám, umožnit jim sdílení bolesti a projít ozdravným procesem.

Komunitní soudní kruhy (*Community sentencing circles*), zaměřené na nalezení řešení situace v rámci komunity, k rozhodnutí dochází bez ingerence soudní moci.

Komunitní soudní kruhy před soudem (*Community court sentencing circles*), ve kterých rozhodovací pravomoc náleží soudci a které probíhají jako alternativa k tradičnímu soudnímu řízení, obvykle po přiznání viny.

Jak je vidět z předchozího přehledu, kruhy se mohou lišit nejen svým cílem a průběhem, ale také vztahem k trestnímu řízení. Tento vztah se pohybuje na celé škále od absolutní nezávislosti na soudním řízení (Kruhy rozhovorů či léčby), přes paralelu k soudnímu řízení (Komunitní soudní kruhy) až po součást či alternativu k trestnímu řízení (Soudní kruhy, Komunitní soudní kruhy). Obdobně i mediace v trestních věcech může být

---

⁵⁶ Karabec, Zdeněk, Koncept restorativní justice, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 13.

⁵⁷ Meyer, Jon'a F., History Repeats Itself. Restorative Justice in Native American Communities, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 1. 2. 1998, s. 43-44, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

⁵⁸ Weitekamp, Elmar, G. M., a kol., Developing Peacemaking Circles in a European Context. Final Research Report, Tübingen 2013, s. 30, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/PMC_EU_2_Research_Report_Final_Version_RevVer-HJK.pdf> [30. 9. 2014].

na trestní řízení vázána různým způsobem, případně na něm může být zcela nezávislá. Této otázce se budu podrobněji věnovat v kapitole 3.4.

Na závěr této kapitoly stručně představím specifický program restorativní justice spočívající **v setkávání nesouvisejících pachatelů a obětí trestných činů** za účelem restorativního dialogu.

Tento typ programu spočívá v setkání skupiny pachatelů (obvykle ve výkonu trestu) se skupinou obětí, které nebyly přímo zasaženy jimi spáchanými trestnými činy. Ideálně by se mělo jednat o oběti a pachatele stejných typů trestné činnosti. Buď lze vytvořit skupinu zcela homogenní, například pachatelé i oběti přichází v souvislosti se sexuálně motivovaným deliktem, nebo se setkávají pachatelé různých trestných činů (krádež, loupež, podvod atd.) s oběti obdobných činů. Důsledné „párování“ odpovídajících skutkových podstat však není podmínkou programu.

Účelem těchto setkání, která probíhají obvykle po dobu několika týdnů, je zmírnění psychických následků viktimizace a převzetí odpovědnosti za spáchané skutky pachateli v důsledku konfrontace se skutečnými příběhy obětí.

Obětem tento typ programu nabízí možnost dozvědět se více o důvodech, které mohou vést ke spáchání trestného činu a vypovědět svůj příběh. Případné vyjádření lítosti ze strany, byť ne vlastních, pachatelů může vést k jistému pocitu satisfakce.⁵⁹

Tento typ restorativního programu není samozřejmě vhodný pro všechny oběti či pachatele. Na straně pachatelů je nezbytnou podmínkou účasti dostatečně rozvinutá schopnost empatie a kritického náhledu na sebe sama. Z obětí pak musí být vyloučeny osoby, které trpí posttraumatickou stresovou poruchou či prodělaly traumatizující událost v nedávné době a hrozí jim rozvoj PTSP, stejně tak osoby, u nichž trestný čin stále trvá či hrozí (zejména stalking či domácí násilí).

U výše zmíněných kategorií by mohlo setkání s pachateli, konfrontace s obdobnými příběhy a reprodukování prožité viktimizace vést spíše ke zhoršení stavu.⁶⁰

I tento model programu má mnoho možných forem provedení. V roce 2015 proběhl v podobě pilotního programu v sedmi zemích Evropské unie (včetně České republiky) pod názvem Building Bridges⁶¹, podrobněji se k němu vrátím v kapitole 6.4.

⁵⁹ Johnstone, Gerry, Setkání mezi oběťmi a pachateli za účelem dialogu restorativní justice: přehled, s. 6, dostupné z WWW: <<http://restorative-justice.eu>> [20. 9. 2014].

⁶⁰ Building Bridges: Restorativní dialogy mezi oběťmi a pachateli. Příručka pro vytvoření a vedení programu Building Bridges, edd. Gerry Johnstone, Esther Klaasenová, 2015, s. 17, dostupné z WWW: <<http://www.prisonfellowship.cz>> [16. 3. 2015].

3.4. *Vztah mediaci k trestnímu řízení*

V následující kapitole se budu zabývat vztahem mediaci a trestního řízení. Zaměřím se zejména na otázku, v jaké fázi trestního řízení je možné mediaci konat a jak mohou být její výstupy zohledněny v trestním řízení. Bude mě zajímat obecná rovina tohoto problému, konkrétní právní úpravě a vztahu mediaci k trestnímu řízení v České republice je věnována samostatná kapitola VI. této práce, zahraničním úpravám pak kapitoly IV. a V.

Hledíme-li na mediaci jako na jednu z forem restorativních programů, můžeme odlišit dva základní přístupy ke vzájemnému vztahu mediaci a trestního řízení. V právní úpravě konkrétního státu může být mediace buď **a) upřednostňována před klasickým řízením**, nebo může být

b) pouze v některých případech povolena.⁶²

V případě upřednostnění restorativních postupů (včetně mediaci) je klasické trestní řízení vyhrazeno pouze pro případy, kdy mediace selže. V některých státech (například Nový Zéland) je účast pachatelů na restorativních programech za jistých podmínek obligatorní. Tím je poněkud ohrožen princip dobrovolnosti i míra samotné restorativnosti, neboť tyto programy mohou být konány i bez účasti oběti, která smozřejmě k účasti nucena být nemůže. V mediaci je taková situace vyloučena, tu bez účasti oběti konat nelze.

Pokud je naopak restorativní program v některých případech povolován, hrozí riziko přílišné závislosti na rozhodnutí oficiální autority ohledně vhodných případů, což může vést k nadměrné selekci a nevyužití potenciálu mediaci pro řešení konkrétního případu.

Varianta upřednostňování restorativního programu může být motivována snahou snížit vytíženost soudů a působit na pachatele nápravným způsobem. Umožnění mediaci za určitých okolností je variantou zaměřenou na poskytnutí oběti trestného činu šance setkat se s pachatelem a dosáhnout odškodnění vzniklé škody.⁶³

V současnosti většina států volí variantu b), povolení mediaci za určitých podmínek. Z procesního hlediska má mediace nejčastěji podobu odklonu, případně

---

⁶¹ Více na www.restorative-justice.eu.

⁶² Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 532.

⁶³ Tamtéž, s. 535.

předpokladu pro odklon. Další možností je uskutečnění mediace po odsouzení pachatele v rámci jeho rehabilitačního programu.⁶⁴ V zásadě platí, že mediaci je možné uskutečnit v jakékoli fázi trestního řízení, případně i po jeho skončení.

Případ může být za souhlasu stran do procesu mediace odkloněn policií ve fázi před zahájením trestního stíhání, státním zástupcem před podáním obžaloby, soudem před vynesením rozsudku či doporučen v rámci dohledu či rehabilitace pachatele po odsouzení.⁶⁵ Mediaci může mít podobu pravého odklonu, kdy po rozhodnutí o zahájení mediace či po jejím úspěšném dokončení trestní řízení již nepokračuje,⁶⁶ nebo může být do trestního řízení vtělena tím, že její výstup je zohledněn v rámci rozhodnutí ve věci, které může mít například podobu zastavení trestního stíhání.⁶⁷

Lze si představit také mediaci probíhající z vůle stran nezávisle na trestním řízení a bez jakéhokoli dopadu na něj. Může se jednat například o situaci, kdy oběť trestného činu nedala souhlas s trestním stíháním pachatele, ale má zájem řešit s ním způsob odstranění následků trestného činu, s čímž pachatel souhlasí. Případně k mediaci dojde až poté, co je pachatel pravomocně odsouzen a uložený trest vykonal.

Přehledné shrnutí modelů vztahu trestní justice a mediace nabízí Marc Groenhuijsen.⁶⁸

1) Mediaci jako součást tradičního trestního řízení

V této variantě je případ v určitém stadiu předán mediátorovi, který se pokusí umožnit dosažení dohody mezi pachatelem a obětí. Trestní řízení není tímto předáním ukončeno. Pokud mediační setkání skončí dohodou, je tento výsledek v trestním řízení zohledněn. Zohlednění může mít podobu upuštění od trestního stíhání, jeho zastavení, podmíněného zastavení či rozhodnutí o uložení alternativního trestu k trestu odnětí svobody. Úspěšně

⁶⁴ Barabás, Tünde, Fellegi, Borbála, Windt, Szandra (edd.), *Responsibility-Taking, Relationship-Building and Restoration in Prisons*, Budapest 2012, s. 219 a násl., Umbreit, Mark S., Greenwood, Jean, *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. Minnesota 2000, s. 2, dostupné z WWW: <https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/96517-gdlines_victims-sens/ncj176346.pdf> [25. 9. 2014].

⁶⁵ Latimer, Jeff, Dowden, Craig, Muise, Danielle, *Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis*, *The Prison Journal*, 23. 5. 2005, s. 129, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

⁶⁶ Podrobněji Groenhuijsen, Marc, *Victim – Offender Mediation: Legal and Procedural Safeguards. Experiments and Legislation on Some European Jurisdictions*, in: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Works*, Leuven 2000.

⁶⁷ Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha 2010, s. 53.

⁶⁸ Groenhuijsen, Marc, *Victim – Offender Mediation: Legal and Procedural Safeguards. Experiments and Legislation on Some European Jurisdictions*, in: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Works*, Leuven 2000.

ukončená mediaci může ovlivnit délku či výši uloženého trestu, či být podkladem pro rozhodnutí o upuštění od potrestání. Tento model uplatňuje například Belgie, Německo, Rakousko či Česká republika. Podle rakouské právní úpravy může vést úspěšně provedená mediaci i k zániku trestní odpovědnosti pachatele.⁶⁹

2) Mediaci jako odklon od trestního řízení

V této variantě je případ z trestního procesu odkloněn do soukromoprávní roviny a mediaci mezi obětí a pachatelem zcela nahrazuje klasické trestní řízení. Pokud je dosaženo dohody, jedná se o překážku dalšího projednávání věci v trestním řízení a to i v situaci, že dohoda následně není splněna. Oběti musí k dosažení plnění závazků plynoucích z dohody použít instituty soukromého práva. Příkladem takového modelu je například projekt DADING, realizovaný v Holandsku.⁷⁰

3) Mediaci jako doplněk trestního řízení

Mediaci jako doplněk trestního řízení je uskutečňována po jeho skončení. Tato možnost bývá využívána zejména u nejzávažnějších podob trestných činů v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody. Takto je realizována například v Belgii či Německu, kde jí nabízí organizace Tater-Opfer Ausgleich Bremen v rámci naplnění principu rehabilitace pachatele jakožto ústavou zakotveného cíle trestní justice.⁷¹

Rehabilitace pachatele nemusí být jediným smyslem mediaci vedené ve výkonu trestu. Dokladem toho je unikátní projekt, který proběhl v 90. letech v USA a jehož se účastnili pachatelé odsouzení k trestu smrti a pozůstali po jejich obětech, ke kterému se podrobněji vrátím v kapitole 3.5.⁷²

Mediaci v této variantě může proběhnout také zcela mimo trestní řízení, není-li trestný čin oznámen, případně neudělila-li oběť či vzala-li svůj souhlas s trestním stíháním zpět.

---

⁶⁹ Miers, David, Willemsens, Jolien (eds.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 15, Kilchling, Michael, Lösching-Gspandl, Marianne, *Legal and Pactical Perspectives on Victim/Offender Mediation in Austria and Germany*, *International Review of Victimology*, 1. 9. 2000, s. 312, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014],

⁷⁰ Groenhuijsen, Marc, *Victim – Offender Mediation: Legal and Procedural Safeguards. Experiments and Legislation on Some European Jurisdictions*, in: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Works*, Leuven 2000.

⁷¹ Kilchling, Michael, Lösching-Gspandl, Marianne, *Legal and Pactical Perspectives on Victim/Offender Mediation in Austria and Germany*, *International Review of Victimology*, 1. 9. 2000, s. 313, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014], Barabás, Tünde, Fellegi, Borbála, Windt, Szandra (edd.), *Responsibility-Taking, Relationship-Building and Restoration in Prisons*, Budapest 2012, s. 207.

⁷² Vice viz Umbreit, Mark S., Vos, Betty, *Homicide Survivors Meet the Offender Prior to Execution. Restorative Justice Through Dialogue*, *Homicide Studies*, 4/2000, s. 63-87, dostupné z WWW: <<http://hsx.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Podmínkou konání mediace je ve všech uvedených modelech připuštění alespoň částečné odpovědnosti ze strany pachatele. Zároveň však nesmí být účast na mediaci použita proti obviněnému, pokud se případ po ukončení mediace vrátí do soudního řízení. Přiznání viny učiněné v kontextu mediace nesmí být použito jako důkaz v trestním řízení ve stejné věci.⁷³

Vztah mediace k trestnímu řízení může být ovlivněn také tím, jaké subjekty mediaci provádějí. Může se jednat přímo o orgány činné v trestním řízení (například ve Velké Británii⁷⁴), státní instituce se zákonem upravenou pravomocí a působností (například Probační a mediační služba v České republice), nebo o nestátní organizace (například Německo, některé programy ve Francii⁷⁵). Mediace může být úzce svázána se systémem trestní justice a pod přímým vlivem státního zastupitelství (například Francie⁷⁶) nebo založena na komunitní angažovanosti (Německo, některé programy v Belgii). Komunitně organizované programy mohou probíhat zcela bez vazby na trestní řízení.⁷⁷

Jak je z výše uvedeného patrné, možností vztahu mediace k trestnímu řízení je celá řada a všechny nabízejí určitá pozitiva i rizika. Vhodnou možností se jeví kombinovat různé modely podle druhu mediace, jak je tomu například v Belgii či Holandsku (viz kapitola 5.2). Situaci v České republice je věnována kapitola VI. této práce.

3.5. Vhodnost užití a specifika mediace v případech násilné trestné činnosti

Následující kapitola si klade za cíl shrnout specifické požadavky, které jsou kladeny na mediaci v případech násilné trestné činnosti a zvláště pojednat o možnostech využití mediace u konkrétních typech těchto trestných činů, při níž z pravidla dochází k traumatizaci oběti.

---

⁷³ Doporučení Rady Evropy R (99) 19, Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12.

⁷⁴ Paterson, Craig, Clamp, Kerry, Exploring Recent Developments in Restorative Policing in England and Wales, *Criminology and Criminal Justice*, 12. 4. 2012, s. 597, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

⁷⁵ Podrobněji viz Miers, David, Willemsens, Jolien (eds.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004.

⁷⁶ Crawford, Adam, *Justice De Proximité – The Growth of ‘Houses of Justice’ and Victim/Offender Mediation in France: A Very Unfrench Legal Response?* *Social & Legal Studies*, 1. 3. 2000, s. 38, dostupné z WWW: <<http://sls.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

⁷⁷ Tamtéž.

V první části kapitoly pojmenuji společné rysy, kterými se mediace v těchto případech musí vyznačovat, aby byla efektivním nástrojem restorativní justice a nevedla k sekundární viktimizaci obětí. Ve druhé části kapitoly se budu zabývat aplikovatelností a specifiky mediace v případech domácího násilí, sexuálně motivovaných trestných činů, trestných činů z nenávisti (tzv. *hate crimes*) a vraždy.

Mediace v trestních věcech je podle většiny současných autorů aplikovatelná a přínosná pro obě strany i v případech násilné kriminality.⁷⁸ Právě tyto případy mají umožňovat plné rozvinutí jejího potenciálu, který spočívá v možnosti snížení recidivy pachatele a „uzdravení“ obětí.⁷⁹ Bez dodržení zvláštních pravidel a kladení důrazu na bezpečí oběti by však naopak mohla vést k sekundární viktimizaci obětí či redukci pocitu zodpovědnosti na straně pachatele.

Mediace v případech násilné trestné činnosti mívá podobu tzv. „humanistické mediace“, tedy mediace zaměřené nikoliv na dosažení dohody, ale na samotný dialog mezi obětí a pachatelem.⁸⁰ Humanistická mediace je jednou z podmnožin tzv. transformativní mediace, jejímž cílem je uzdravení oběti a nastolení rovnováhy mezi účastníky. Mediátor v maximální možné míře umožňuje přímou komunikaci účastníků a sám ustupuje do pozadí. Charakteristickými rysy takové mediace je její vyšší emocionální náročnost a potřeba dlouhodobé přípravy účastníků na vzájemné setkání, která může zahrnovat i trénink schopnosti sdělování vlastních pocitů.⁸¹

Z výše uvedeného je zřejmé, že kvalifikační požadavky na mediátora v této oblasti jsou zvýšené. Mediátor by měl absolvovat speciální výcvik v oblasti procesu viktimizace, prizonizace a posttraumatické stresové poruchy. Obvykle je také vhodné, aby v průběhu mediace mediátor spolupracoval s psychoterapeuty účastníků.

Pro účely mediace v případech závažných násilných trestných činů je doporučováno držet se pravidel tzv. *Victim Sensitive Offender Dialogue* (dále jen „VSOD“) vyvinutých Umbreitem a Bradshawem.⁸²

VSOD je členěn na tři fáze. **První fázi tvoří příprava (*case development*)**. V této fázi mediátor vyhodnocuje, zda je mediace vhodnou službou pro zúčastněné strany,

---

⁷⁸ Umbreit, Mark S., Bradshaw, William, Coates, Robert B., Victims of Severe Violence Meet the Offender: Restorative Justice Through Dialogue, *International Review of Victimology*, 1. 9. 1999, s. 321, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

⁷⁹ Tamtéž, s. 323.

⁸⁰ Tamtéž, s. 324.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

zjišťuje motivaci účastníků a během několika setkání ověřuje, zda jsou jejich očekávání realistická a zda porozuměli výhodám i rizikům tohoto procesu. Mediátor kontroluje způsobilost účastníků aktivně se mediaci zúčastnit, a to zejména z hlediska jejich vyjadřovacích schopností, psychické kondice a existence podpůrné sítě. Tuto podpůrnou síť, sestávající ze členů rodiny, přátel i například terapeuta, je třeba nejen zmapovat, ale i kontaktovat. Mediátor se členy této sítě naváže spolupráci za účelem prevence vzniku konfliktu mezi účastníky mediaci a členy podpůrné sítě v důsledku mediaci.

V případě, že mediátor přistoupí k mediaci, uzavírá s účastníky dohodu o místě a čase mediaci, připomíná jim principy mediaci a navazuje aktivní spolupráci s podpůrnou sítí. Následně mediátor připravuje účastníky mediaci na samotnou mediaci. Zjišťuje podrobněji jejich pohled na předmětnou událost, opětovně ověřuje jejich očekávání a poskytuje určitou formu tréninku komunikace o náročných tématech. Pokud účastníci souhlasí, může mediátor v této fázi poskytnout druhé straně informace, které usnadní vzájemné pozitivní vnímání účastníků mediaci.

Druhou fází tvoří samotná mediaci. Před začátkem dialogu vytvoří mediátor atmosféru usnadňující vzájemnou komunikaci. Po pozdravení obou účastníků zjistí jejich aktuální naladění, domluví způsob oslovování, pravidla komunikace a nasměruje účastníky ke sdílení toho, s čím přicházejí.

Mediátor zajišťuje dodržování procesu mediaci, pravidel komunikace a bezpečnosti účastníků. Na závěr shrne obsah setkání, došlo-li k dohodě, zrekapituluje její obsah, uvede, co bude po mediaci následovat a poděkuje stranám za účast. Na úplný závěr se dotazuje účastníků, zda setkání naplnilo jejich očekávání a dává prostor k dořešení nově se objevivších otázek

Třetí fází VSOD je tzv. *follow up*. Tato fáze probíhá s každým z účastníků zvlášť a jejím cílem je zejména ověřit dopad mediaci na účastníky, naplnění jejich očekávání a odhalit dosud nesaturované potřeby. V případě potřeby předává mediátor kontakt na navazující služby, například na organizace na podporu obětí, terapie atd. Zprostředkováním navazujících služeb úloha mediátora v konkrétním případě končí.

Ze studií provedených v 90. letech v USA na pachatelích a obětech závažné násilné trestné činnosti⁸³ vyplynulo několik významných doporučení pro mediátory, jejichž

---

⁸³ Tamtéž, s. 332.

dodržování může přispět k vyšší míře spokojenosti účastníků. Tato doporučení jsou následující:

- mediátor by neměl u účastníků před mediací vyvolat přehnaná očekávání; pokud oběť trestného činu očekává, že získá ulehčující odpověď na všechny otázky, pachatel motivaci pro své činy dostatečně vysvětlí a bude pociťovat hlubokou lítost, může následné zklamání při nenaplnění těchto očekávání vést k sekundární viktimizaci oběti,
- v účastníkovi nesmí být vyvolán dojem vlastního selhání, pokud se rozhodne svou účast na mediaci ukončit; takové rozhodnutí má být jako zcela legitimní podpořeno a oceněno,
- účastníci by měli být vzájemně informováni o komunikačním stylu druhé strany; bez informace o specifickém stylu a tempu řeči by hlasitý projev mohl být mylně interpretován jako vztek, pomalý jako nezájem atd., což může tvořit bariéru komunikace,
- pokud mediace probíhá ve věznici, je vhodné umožnit obětem předem se seznámit s prostředím; samotné první setkání s charakteristickým vězeňským prostředím může u oběti vyvolat stres a znesnadnit její koncentraci na dialog s pachatelem,
- na začátku samotné mediace je vhodné zopakovat pravidla a principy mediace jakož i důvod setkání stran; po mnoha přípravných setkáních jsou oběma účastníkům tyto informace dobře známé, nicméně právě ověření si, že oběma bylo sděleno totéž a komunikace je transparentní působí uklidňujícím dojmem; doba opakování známých informací je pro účastníky užitečným momentem pro zklidnění,
- mediátor musí být připraven na to, že oběť trestného činu se bude v průběhu mediace opakovaně dotazovat na totéž, není vhodné tomu bránit; zejména v případech závažné trestné činnosti má oběť potřebu slyšet odpověď vícekrát, než je schopna ji akceptovat; opakované dotazování zároveň slouží k ověření si, že se jedná o odpověď pravdivou,
- mělo by být mediátorem zdůrazněno, že cílem ani smyslem mediace není dosáhnout odpuštění ze strany oběti; jakýkoliv, byť nepřímý, nátlak na odpuštění představuje další zátěž pro oběť se značným viktimizačním potenciálem; spontánní odpuštění může naopak oběti usnadnit vypořádání se s daným činem.

Všechna výše uvedená doporučení jsou v souladu s doporučeními pro mediaci citlivou k obětem (*Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation*) jak je formulovali Umbreit a Greenwood⁸⁴ k prevenci sekundární viktimizace obětí v případech mediace ve věcech násilných trestných činů.

Akcentují zejména svobodu oběti účast na mediaci odmítnout a kdykoliv mediaci ukončit, aktivní podíl oběti na průběhu mediace a to včetně volby místa i času konání a uspořádání místnosti. Mediace by měla být prostředkem zmocňování oběti, k aktivizaci jejího potenciálu pro překonání dané situace. Oběť trestného činu nesmí být vnímána jako nástroj k nápravě pachatele.

Autoři hovoří také o nutnosti uzpůsobit používání slovních obrátů a spojení tak, aby bylo k oběti citlivé. Toto pravidlo nabývá na významu zejména u obětí, které prošly traumatizující zážitkem. Mediátor se má vyvarovat slovních spojení jako „měl/a byste“ a výrazů jako „smíření“, „odpuštění“. Tyto výrazy implikují povinnost a představují tak další tlak na oběť, zejména cítí-li se provinile kvůli své neschopnosti či nechuti pachateli odpustit či kvůli pocitům vzteku.

Výrazy jako „uzdravení“ a „náprava“ také není vhodné užívat, protože mohou vyvolat nerealistické představy o výsledku mediace.

Na následujících řádcích se budu věnovat možnostem užití mediace v případech domácího násilí, sexuálně motivovaných trestných činů, *hate crimes* a vražd. Pravidla citlivého přístupu k obětem uvedená výše je třeba bezpodmínečně dodržovat právě při vedení mediací u těchto typů trestných činů.

Mediace v případech domácího násilí

Abychom mohli hovořit o aplikovatelnosti mediace v případech domácího násilí, je třeba pojem „domácí násilí“ definovat. Domácím násilím rozumíme násilí, k němuž dochází zejména v soukromí, tedy neveřejně a jehož znaky jsou dlouhodobost, opakovanost a jasné rozdělení rolí. Častým znakem domácího násilí je eskalace násilí a jeho cyklický charakter, spočívající ve střídání fází klidu či omluv

---

⁸⁴ Viz více Umbreit, Mark S., Greenwood, Jean, *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. Minnesota 2000, dostupné z WWW: <https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/96517-gdlines_victims-sens/ncj176346.pdf> [25. 9. 2014].

s fázemi útoku.⁸⁵ Může mít podobu psychického, fyzického, sexuálního nebo ekonomického násilí, přičemž se často vyskytuje kombinace několika forem.

Pro účely diskuze o aplikovatelnosti mediace na případy domácího násilí je třeba jasně vymezit, čím se domácí násilí liší od partnerských konfliktů.

Jak jsem uvedla výše, definičním znakem domácího násilí je jasné rozdělení rolí. Tedy pouze jen z partnerů, či širěji řečeno účastníků vztahu, se chová násilně, zatímco druhý je obětí jeho útoku. Hovoříme o asymetrii rolí, kdy jedna osoba je ovládající a druhá ovládaná a tyto role nestřídají. Do definice domácího násilí nespadá tzv. „italská domácnost“, kdy se partneři napadají vzájemně.

Právní řád České republiky zakotvuje trestnost chování s charakterem domácího násilí pod skutkovou podstatou trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 odst. 1 až 3 TZ) a týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 odst. 1 až 3 TZ). Na tomto místě je vhodné zdůraznit, že k domácímu násilí nemusí docházet pouze mezi partnery, ale také například ze strany rodičů vůči dětem, ze strany (již dospělých) dětí vůči svým rodičům, mezi sourozenci atd.

Domácí násilí chápané ve výše vymezené podobě je v současnosti zřejmě jediným typem trestné činnosti, v jehož případě odborná literatura považuje použití mediace za nevhodné.⁸⁶

S odlišným názorem se setkáváme výjimečně a pramení obvykle z širší definice domácího násilí, která zahrnuje i jednorázové incidenty agrese v rámci partnerského vztahu, aniž by byly naplněny znaky asymetrií rolí, dlouhodobosti a opakovanosti.⁸⁷

Doporučení Rady Evropy R (99) 19 ani směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES výslovně použití mediace v případech domácí násilí nezakazují, avšak na

---

⁸⁵ Podrobněji na www.domacinasili.cz.

⁸⁶ Viz například Stubbs, Julie, *Beyond Apology? Domestic Violence and Critical Questions for Restorative Justice*, *Criminology and Criminal Justice*, 18. 4. 2007, s. 169-187, dostupné z WWW: < <http://crj.sagepub.com> > [8. 9. 2014], Goel, Rashmi, *Sita's Trousseau: Restorative Justice, Domestic Violence, and South Asian Culture*, *Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 639-665, dostupné z WWW: < <http://vaw.sagepub.com> > [9. 9. 2014], Cameron, Angela, *Stopping the Violence*. *Canadian Feminist Debates on Restorative Justice and Intimate Violence*, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 49-66, Daly, Kathleen, Stubbs, Julie, *Feminist Engagement with Restorative Justice*, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 9-28, Jülich, Shirley, *Wives of Justice among Survivors of Historical Child Sexual Abuse*, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 125-138, Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., *Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses*, *Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 693-723, dostupné z WWW: < <http://vaw.sagepub.com> > [9. 9. 2014].

⁸⁷ Edwards, Alan, Haslett, Jennifer, *Domestic Violence and Restorative Justice: Advancing the Dialogue*, 2003, s. 5, dostupné z WWW: < <http://www.voma.org/docs/DVandRJPaper2003.pdf> > [19. 10. 2014].

mezinárodní úrovni byly přijaty dva dokumenty, které její použití v těchto případech výrazně nedoporučují. Jedná se o doporučení OSN vydané v roce 2009 v rámci materiálu „*Handbook of Legislation on Violence against Women*“⁸⁸ a úmluvu Rady Evropy O prevenci a boji proti násilí na ženách a domácímu násilí (tzv. Istanbulská úmluva) z roku 2011.⁸⁹

Doporučení OSN z roku 2009 státům doporučuje zakázat užití mediace ve všech případech násilí na ženách, a to před i v průběhu trestního řízení. Důvodem je nerealističnost předpokladu, že obě strany mají v takovém případě stejnou vyjednávací sílu a podíl na vzniku konfliktu. Dalším nezanedbatelným rizikem je i snižování míry odpovědnosti pachatele.

Úmluva Rady Evropy z roku 2011 (Istanbulská) zavazuje signatářské státy⁹⁰ k zákazu mediace a conciliace jako povinné alternativy k soudnímu řízení. Důvodem je opět nerovnováha sil a riziko reprivatizace domácího násilí.

Oba tyto dokumenty jsou v souladu s názory převážné většiny současné teorie v oblasti restorativní justice.

Asymetrie rolí a charakter cyklu domácího násilí jsou ze své podstaty kontraindikací k použití mediace v případech domácího násilí. Vzhledem k tomu, že oběť domácího násilí je zcela pod vlivem násilné osoby, není schopna adekvátně hájit své zájmy. Není v možnostech mediátora za takové situace rozpoznat, do jaké míry jsou její vyjádření ovlivněna tlakem ze strany pachatele, ani jaké dopady budou mít na další soužití s ním, zejména z hlediska bezpečnosti.⁹¹

Dalším aspektem hovořícím proti použití mediace v případech domácího násilí je skutečnost, že samotným jádrem a principem „fungování“ domácího násilí je to, že oběť pachateli stále znovu odpouští a on následně své násilné a zneužívající chování opakuje.

---

⁸⁸ Drost, Lianne, Haller, Birgitt, Hofinger, Veronika, van der Kooij, Tinka, Lünemann, Katinka, Wolthuis, Annemieke, Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples between Increasing Mutual Understandings and Awareness of Specific Protection Needs, 2015, s. 9, dostupné z WWW: < http://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf > [20. 3. 2015].

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ K Istanbulské úmluvě zatím přistoupilo 39 států, v 19 z nich je ratifikována. Česká republika přistoupení k úmluvě dosud zvažuje.

⁹¹ Edwards, Alan, Haslett, Jennifer, Domestic Violence and Restorative Justice: Advancing the Dialogue, 2003, s. 7, dostupné z WWW: < <http://www.voma.org/docs/DVandRJPaper2003.pdf> > [19. 10. 2014].

Omluva se tak stává pouhým nástrojem kontroly oběti a prostředkem „roztáčení“ cyklu násilí.⁹²

Smyslem mediacce je mimo jiné dosažení jisté míry vzájemného pochopení účastníků a případná náprava jejich vztahu. V případech domácího násilí by se tak jednalo o autoritou (mediátorem) podpořený cyklus domácího násilí a navrácení oběti do nebezpečného prostředí prostřednictvím podpory patologického vzorce chování. I v případě ukončeného domácího násilí je riziko navrácení oběti do nebezpečného vztahu příliš vysoké. Zcela také odpadá jeden z cílů mediacce, pochopení dopadu trestné činnosti ze strany pachatele. Pachatelé domácího násilí totiž přesně vědí, jaké dopady jejich agrese vůči oběti má a právě proto, aby těchto dopadů dosáhli, se vůči oběti chovají agresivně. Jejich násilné chování má instrumentální charakter, jehož cílem je získání moci a kontroly nad obětí, a to prostřednictvím snížení jejího sebevědomí, vyvoláním pocitu závislosti a strachu. Informace o tom, že oběť tyto pocity opravdu má, může v případech pravého domácího násilí vést u pachatele pouze k závěru, že se jeho záměr daří.

Oběti domácí násilí podle empirických výzkumů ani netouží po odškodnění,⁹³ ale po ochraně před zneužíváním a týráním, jakož i po autoritativním uznání práva žít život bez násilí. To není věc, kterou by mediacce založená na navrácení vlády nad konfliktem stranám, mohla poskytnout.⁹⁴

Výše uvedená rizika jsou v současnosti obecně známá a lze je shrnout do následujících bodů:⁹⁵

- bezpečí – riziko manipulace, reviktimizace, nerovnováha sil podpořena procesem,
- dvojitý tlak – kromě útoků pachatele je na oběť vyvíjen tlak k účasti na mediaci,
- kontraproduktivní intervence – podpořen cyklus násilí spočívající v sérii „násilí – omluva – usmíření – násilí“,

⁹² Stubbs, Julie, *Beyond Apology? Domestic Violence and Critical Questions for Restorative Justice*, *Criminology and Criminal Justice*, 18. 4. 2007, s. 177, dostupné z WWW: < <http://crj.sagepub.com> > [8. 9. 2014].

⁹³ Tamtéž, s. 171.

⁹⁴ Absence schopnosti obětí domácího násilí hájit bez podpory autority náležitě své zájmy vedla v České republice například k zavedení institutu vykázání, které nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby (§ 44 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii české republiky, ve znění pozdějších předpisů) a ke kriminalizaci domácího násilí jakožto trestného činu „týrání osoby žijící ve společném obydlí“, u něhož není k zahájení trestního stíhání třeba souhlasu poškozeného (§ 199 TZ, § 163 TR).

⁹⁵ Drost, Lisanne, Haller, Birgitt, Hofinger, Veronika, van der Kooij, Tinka, Lünemann, Katinka, Wolthuis, Annemieke, *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples between Increasing Mutual Understandings and Awareness of Specific Protection Needs*, 2015, s. 11, dostupné z WWW: < http://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf > [20. 3. 2015].

- privatizace násilí – vnímání domácího násilí jakožto konfliktu snižuje závažnost pachatelova jednání, komunita může zvolit podporu pachatele, nikoliv oběti,
- krátkodobá intervence bez významu pro odstranění příčin problému,
- nedostatečné vymezení norem – mediace nezajišťuje společenské odsouzení domácího násilí,
- symbolická re-privatizace domácího násilí.

Přes tato známá rizika probíhají mediace v případech označovaných jako „domácí násilí“ například v Dánsku, Finsku, Velké Británii, Austrálii, na Novém Zélandu i v Severní Americe.⁹⁶ Je třeba zdůraznit, že tyto státy do pojmu „domácího násilí“ pro účely mediace často zahrnují i situační partnerské konflikty, které definici domácího násilí jakožto specifického jevu nenaplnují. V případech partnerských konfliktů, u nichž nelze konstatovat přítomnost definičních znaků domácího násilí, jakými je zejména asymetrie rolí – tedy jednostrannost, dlouhodobost, opakovanost, skrytost, cyklus násilí a riziko eskalace, může mediace přinést pozitivní výsledky.

Přínosy mediace v případě situačních partnerských konfliktů (bez znaků domácího násilí) mohou spočívat zejména v poskytnutí

- nerušeného prostoru pro vyjádření oběti,
- možnosti uvědomit si závadnost svého chování pachatelem,
- příležitosti k vyjednání pravidel soužití za asistence nestranné osoby (mediátora),
- možnosti na bezpečné půdě zvážit další pokračování vztahu či jeho ukončení.

Ne každé násilí mezi partnery je zároveň domácím násilím. Klíčovým úkolem mediátora je dokázat odlišit situační konflikty, které lze pomocí mediace řešit, od domácího násilí jako takového. Rozhodnutí o tom, do které z těchto dvou skupin případ spadá, je rozhodující pro zvolení vhodné intervence a není jej možné kvalifikovaně učinit bez odborných znalostí této problematiky.

Mediace v případech sexuálně motivovaných trestných činů

Skupina sexuálně motivovaných deliktů zahrnuje zejména znásilnění, pohlavní zneužití, sexuální nátlak, kuplířství, ale také výtržnictví v podobě exhibicionismu a jiné činy se sexuální motivací. V případech sexuálně motivovaných deliktů není mezi odbornou veřejností názor na vhodnost použití mediace zcela jednotný.

---

⁹⁶ Tamtéž, s. 10.

Odpůrci argumentují zejména rizikem dojmu zlehčování celé záležitosti a tím pádem nepřímé podpory pachatelovy tendence k bagatelizaci skutku. Výše uvedené může vést k reviktimizaci oběti a potvrzení mocenské převahy pachatele.⁹⁷

Zastánci restorativního přístupu v případech sexuálně motivovaných deliktů naopak zdůrazňují, že právě restorativní justice – na rozdíl od klasického trestního řízení – může pachateli zprostředkovat náhled na způsobenou újmu a tím blokovat mechanismy racionalizace a bagatelizace. V kombinaci s tlakem sociálního okolí na nápravu pachatele by tak mediaci mohla být nástrojem snížení recidivního chování pachatele.⁹⁸

Možností je také volba kombinovaného přístupu spočívajícího v provedení restorativního programu až po vykonání soudem uloženého trestu, před znovuzачleněním pachatele do komunity.⁹⁹ Na tomto principu funguje například arizonský program RESTORE, a to za spolupráce trestní justice, feministických organizací, komunity a organizací zabývajících se rasovou problematikou.¹⁰⁰

Program RESTORE je zaměřený na řešení důsledků trestných činů, jakými je „*date rape*“ i jiných forem znásilnění a sexuálních deliktů včetně exhibicionismu a voyerství. Součástí programu je kromě setkání pachatele a oběti, které má podobu konference, i psychologické vyšetření pachatele a jeho sexuologická léčba. Pachatel je po dobu dvanácti měsíců připravován a případně léčen a až poté se on a jeho podpůrná síť setká s obětí a jejími blízkými.

Oběť trestného činu je v tomto programu označována jako *survivor*, a to z důvodu vyvarování se negativních konotací – jakými je například slabost či pasivita – spojovaných s pojmem oběť (*victim*). Oběť (*survivor*) má příležitost seznámit pachatele s dopadem trestného činu na její život a v rámci programu s ním uzavřít dohodu o způsobu zmírnění či osškodnění následků. Na dodržování této dohody dohlíží komunita, která má v tomto

---

⁹⁷ McAlinden, Anne-Marie, *Managing Risk: From Regulation to the Reintegration of Sexual Offenders*, *Criminology and Criminal Justice*, 21. 4. 2006, s. 207, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

⁹⁸ Tamtéž, s. 209.

⁹⁹ Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., *Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses, Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 696, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014], Jülich, Shirley, *Views of Justice among Survivors of Historical Child Sexual Abuse*, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 126.

¹⁰⁰ Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., *Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses, Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 696, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

programu nezastupitelnou úlohu. Splnění dohodnutých podmínek pachatelem může vést k prominutí trestu.¹⁰¹

Tento program není zcela ojedinělý, další obdobné probíhají v Kanadě, Irsku či Velké Británii.¹⁰² Mezi nejznámější patří *Kruhy podpory a odpovědnosti* realizované v Kanadě. Tento program je určen pro pachatele sexuálních deliktů s vysokým rizikem recidivy. Cílem je usnadnit jejich integraci do komunity po propuštění, mobilizovat jejich podpůrní síť a snížit tak riziko recidivy.

Naproti tomu některé programy mediace v případech sexuálních deliktů, jako například programy probíhající v Aucklandu a Kodani, mají jako primární cíl stanovenou snahu umožnit oběti zažít pocit spravedlnosti a zlepšit její životní pocit, nikoliv snížit recidivu pachatele.¹⁰³

Někteří autoři uvádějí jako důvod pro aplikaci restorativního přístupu u sexuálních deliktů (zejména *date rape*) skutečnost, že v klasické trestní justici bývá takový čin potrestán jen výjimečně a oběti se nedostává žádné satisfakce.¹⁰⁴ Mediace a ostatní restorativní programy jsou tak jedinečnou šancí pro práci s psychickými dopady na oběť a pro podporu pachatelovy sebereflexe.

Sexuální delikty mohou být vhodným typem trestných činů pro použití tzv. stínové mediace (*shuttle diplomacy*).¹⁰⁵

Na vhodnost mediace v případech sexuálně motivovaných deliktů existují i opačné názory. Vycházejí z teze, že oběti sexuálních deliktů jsou příliš křehké na to, aby byly vystaveny kontaktu s pachatelem. Objevují se tvrzení, že zájem pachatelů na setkání s oběťmi, který je právě v případech sexuálních delikventů obvykle vysoký, neplyne z jejich snahy po odčinění způsobené újmy, ale z jakési „fixace“ na oběť a z touhy opětovně ji spatřit.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses, *Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 697, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹⁰² McAlinden, Anne-Marie, Managing Risk: From Regulation to the Reintegration of Sexual Offenders, *Criminology and Criminal Justice*, 21. 4. 2006, s. 207, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

¹⁰³ Jülich, Shirley, Views of Justice among Survivors of Historical Child Sexual Abuse, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 126.

¹⁰⁴ Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses, *Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 712, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹⁰⁵ Khan, Shaneela, *Mediation in the Criminal System: An Improved Model for Justice*, 2005, s. 13, dostupné z WWW: <<http://voma.org/docs/VORP%20for%20sex%20crimes.pdf>> [19. 10. 2014].

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 15.

V souvislosti s konferencemi pořádanými mezi pachateli a oběťmi trestných činů upozorňuje Kathleen Daly na další rizika pro oběti, kterými mohou být

- tlak komunity na oběť, aby přijala omluvu,
- více či méně skrytá podpora pachatele komunitou plynoucí z její hodnotové orientace směrem k tradiční (submisivní) úloze ženy,
- nedostatečná snaha pachatele změnit své chování v důsledku vnímaného přání všech zúčastněných „urovnat“ situaci.¹⁰⁷

Přestože tato rizika Kathleen Daly připomíná v souvislosti s konferencemi, nikoliv s mediací, považuji za vhodné je zde uvést. Důvodem je nejen to, že hranice mezi jednotlivými restorativními programy se často stírají, ale také skutečnost, že i v případě „čisté“ formy mediace bez účasti dalších osob nelze podcenit vliv komunity a její hodnotové orientace na oba účastníky mediace.

Použití mediace a jiných restorativních programů v případech sexuálně motivovaných deliktů je stále kontroverzním tématem. Z hlediska vlivu na recidivu pachatele se zdá být rozhodující spíše jeho účast na rehabilitačních programech zaměřených na léčbu, sociální integraci a zlepšení sociálně vztahových kompetencí než samotné setkání s obětí.¹⁰⁸ Z výzkumu provedeného v letech 1995-2001 Západoaustralskou univerzitou na mladistvých pachatelích vyplynulo zjištění, že faktorem snižujícím recidivní chování sexuálních delikventů může být kombinace skutečnosti, že se jedná o prvopachatele, kteří se zúčastnili konference s obětí svého trestného činu a zároveň absolvovali rehabilitační program *Mary Street*. Doba bez spáchání dalšího trestného činu se u této skupiny dvakrát prodloužila oproti skupině kontrolní.¹⁰⁹

Empirických údajů k učinění závěrů o vhodnosti použití mediace v případech sexuálních deliktů není v současné době k dispozici dostatek. S jistou dávkou opatrnosti bychom snad mohli tvrdit, že mediace v těchto případech může být pro obě strany prospěšná za předpokladu, že je součástí komplexnějšího programu rehabilitace pachatele, je vedena na přání oběti a důsledně podle zásad VSOD.

---

¹⁰⁷ Daly, Kathleen, Restorative Justice and Sexual Assault. An Archival Study of Court and Conference Cases, *British Journal of Criminology* 46, 2006, s. 337.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Daly, Kathleen, Bouhours, Brigitte, Broadhurst, Roderic, Loh, Nini, Youth Sex Offending, Recidivism and Restorative Justice: Comparing Court and Conference Cases, *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 23. 5. 2013, s. 255, dostupné z WWW: <<http://anj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Mediace v případech *hate crimes*

Pojem *hate crimes* (*trestné činy z nenávisti*), či *hate violence* (*násilí z nenávisti*) zahrnuje širokou škálu trestné činnosti sahající od poškozování cizího majetku (typicky v podobě graffiti), pomluvy či vyhrožování až po znásilnění a vraždu. Společným jmenovatelem, který je určující pro zařazení různých skutkových podstat pod kategorii *hate crimes* je motivace pachatele. Pachatel je ke svému činu motivován nenávisí ke skupině, do níž (alespoň podle jeho úsudku) oběť patří. Pachatel na svou oběť neútočí ze zjištěných důvodů ani pro její individuální vlastnosti, ale právě pro vlastnosti (často domnělé) připisované celé skupině. Vlastnosti či charakteristiky, které jsou zámkou útoku, oběť nemůže změnit, nebo to po ní nelze spravedlivě požadovat¹¹⁰

Terčem útoků typu *hate crimes* bývají zejména příslušníci etnických a rasových menšin, náboženských skupin, příslušníci LGBT komunity či zdravotně, mentálně či sociálně znevýhodněné osoby.

V České republice netvoří *hate crimes* samostatnou skutkovou podstatu či kategorii trestných činů. Pod tento pojem je možné podřadit trestný čin násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci, hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob či podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.¹¹¹ Jakýkoliv jiný trestný čin může také patřit pod kategorii *hate crime*, je-li motivován skupinově zaměřenou nenávisí. V § 42 odst. 1 písm. b) TZ nalezneme pohnutku „z národností, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné obdobné nenávisti“ mezi přitěžujícími okolnostmi a spáchání činu „pro skutečnou či domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání“ je znakem kvalifikovaných skutkových podstat například trestných činů vraždy, těžkého ublížení na zdraví nebo ublížení na zdraví.¹¹²

Některé útoky s charakterem *hate violence* nemusí ani dosáhnout kriminalizovatelné úrovně (například hození vejcem, vulgární výkřik), přesto mají zpravidla traumatizující efekt jak na přímou oběť, tak na celou skupinu, proti níž jsou de facto namířeny. Carrields upozorňuje na to, že pro *hate crimes* je typická právě skutečnost, že motivace pachatele k činu je shodná jak u bagatelních projevů nenávisti (například

¹¹⁰ Více viz in-ius.cz.

¹¹¹ § 352 odst. 1 až 3 TZ, § 355 odst. 1, 2 TZ, § 356 odst. 1 až 3 TZ.

¹¹² § 140 odst. 3 písm. g) TZ, § 145 odst. 2 písm. f) TZ, § 146 odst. 2 písm. e) TZ.

plivnutí), tak například u vražd a proto je třeba vážně řešit všechny, i zdánlivě bezvýznamné, projevy nenávisti.¹¹³

Otázka vhodnosti použití restorativních programů a zejména mediace v případech *hate crimes* je v současnosti aktuálním tématem. Stejně jako u sexuálně motivovaných deliktů a domácího násilí je zde presumovaná zvýšená zranitelnost obětí a nerovnováha sil. To vede ke zvýšené opatrnosti při zvažování mediace jakožto vhodné intervence.

Incidenty s charakterem *hate crimes* se neodehrávají pouze mezi navzájem si neznámými osobami. Ve skutečnosti je to právě naopak a většina z nich se děje mezi sousedy, spolužáky a známými, například u homofobně motivovaných činů je tomu tak až z osmdesáti procent.¹¹⁴

Jedná se obvykle o situace nepostižitelné nástroji trestního práva, o případy řešitelné na úrovni přestupků, bez efektu na budoucí chování pachatele. Právě neúčinnost klasické trestní justice v těchto případech vede k úvahám o hledání alternativ řešení.

Skutečnost, že *hate crimes* bývají součástí každodenní reality a dlouhodobé dynamiky vztahů, vede k otázce, zde je možné v těchto případech využít potenciál mediace jako možného prostředku „nápravy“

narušeného vztahu. Mediace by mohla umožnit odhalit příčiny, kořeny konfliktního chování a přispět k narovnání vztahu do té míry, aby se obdobné incidenty neopakovaly. Může přispět k odstranění předsudků a stereotypů, které jsou zdrojem nenávistného chování a plnit významnou preventivní funkci z hlediska rizika eskalace. Stejně jako v případech sexuálně motivovaných deliktů je vhodné zvážit kombinaci mediace s komplexním psychosociálním programem pro pachatele, spoluúčastníky a jejich komunitu.

V oblasti aplikovatelnosti mediace na oblast *hate crimes* byla provedena řada výzkumů, z nich uvádím výzkum provedený v letech 2008 až 2011 pod dohledem Independent Academic Research studies (IARS)¹¹⁵ a výzkum z let 2009-2011 uskutečněný v Londýně v rámci Hate Crimes Project (HCP).¹¹⁶

---

¹¹³ Austin, Mark, Hoyle, Carlyne, Exploring the Everyday World of Hate Victimization Through Community Mediation, *International Review of Victimology*, 2011, s. 8.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Gavrielides, Theo, Contextualising Restorative Justice for Hate Crimes, *Journal of Interpersonal Violence*, 29. 5. 2012, s. 3628, dostupné z WWW: <<http://jiv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

¹¹⁶ Austin, Mark, Hoyle, Carlyne, Exploring the Everyday World of Hate Victimization Through Community Mediation, *International Review of Victimology*, 2011, s. 11.

První z uvedených výzkumů analyzoval 15 *hate crime* incidentů, u nichž byla situace řešena pomocí mediace. Jednalo se o značně různorodý vzorek případů, který zahrnoval jak rasisticky motivovaný útok neznámých útočníků a telefonický teror, tak konflikty v rámci sousedství a školy.

Londýnský projekt byl založen na observaci 15 mediačních setkání v případech incidentů s charakterem *hate violence*, které nebyly klasifikovány jako trestný čin a na analýze 26 případů, které byly do HCP odkloněny soudem.

Oba výzkumy přinesly velice pozitivní výsledky, a to jak s ohledem na opakování incidentů, tak s ohledem na psychický stav obětí. V tuto chvíli je vhodné předeslat, že označení „oběť“ a „pachatel“ se v případech incidentů mezi známými osobami ukázalo v některých případech jako problematické. Vzhledem k dlouhodobosti patologického vztahu se tyto role v průběhu času proměňovaly a strany byly zároveň oběťmi i pachateli. Často sami účastníci preferovali označení „první“ a „druhá“ strana.

Ve všech zkoumaných případech došlo k dosažení dohody, či stavu uklidnění napětí. V případě londýnské studie stojí za upozornění skutečnost, že pouze u dvou případů z 26 došlo k opětovnému návratu k patologickému chování. Zlepšení psychického stavu uvádělo 17 obětí z 23, zaznamenaným efektem byla také redukce jejich strachu a vzteku.

Výsledky provedených výzkumů naznačují, že mediace by mohla být účinným nástrojem k řešení incidentů s charakterem *hate violence*, zejména odehrávají-li se v rámci komunity a jsou-li obtížně kriminalizovatelné. Pro dosažení pozitivních výsledků je potřeba zapojit celé sociální okolí, které je incidenty postiženo, odhalit příčiny nenávistného chování a rozpoznat případnou nejednoznačnost v rozdělení rolí „oběť“ a „pachatel“. Není výjimečné, že v důsledku dlouhodobé šikany zareaguje oběť útokem, který je prvním incidentem zaznamenaným orgány činnými v trestním řízení v této věci. Z původní oběti se tak rázem stává pachatel a naopak. Chybné či nepřesné označení „oběť“ a „pachatel“ může zmařit šanci na vyřešení situace a potažmo vést i k reviktimizaci a sekundární viktimizaci původní oběti útoků z nenávisti.

Byť se na základě výše uvedených výzkumů a argumentů přikláním k názorům akcentujícím možné výhody mediace v případech *hate crimes* pro její účastníky, rozsah výzkumu v této oblasti je zatím natolik nedostatečný, že nelze jednoznačné závěry ohledně vhodnosti mediace v těchto případech učinit.

Mediace mezi pachateli vražd a pozůstalými po obětech

Pokud jsme ohledně mediováných incidentů s charakterem *hate crimes* a sexuálních deliktů konstatovali nedostatek empirických poznatků, je nutné uvést, že v současné době uvádí odborná literatura pouze ojedinělé zmínky o setkání pachatelů vražd s pozůstalými. Vzhledem k téměř zanedbatelnému množství provedených a analyzovaných mediací tohoto druhu je zřejmé, že nelze učinit závěry o rizicích a přínosech a tedy o vhodnosti použití mediace v těchto případech. Následující studii uvádím spíše jako příklad toho, jak široké spektrum mohou představovat mediované případy.

Mark Umbreit a Betty Vos publikovali studii, která analyzovala mediace proběhlé v letech 1997 až 1998 mezi dvěma pachateli vražd a třemi pozůstalými.¹¹⁷ Jak bylo již výše uvedeno, nelze z této studie vyvodit zobecnitelné závěry. Vzhledem k tomu, že vražda je v euroamerické kultuře považována za nejzávažnější trestný čin, můžeme uplatnění mediace v těchto případech považovat za jistou formu testování hranic její aplikovatelnosti.

V uvedené studii jsou analyzována setkání pachatelů vražd odsouzených k trestu smrti s pozůstalými po jejich obětech. Sama skutečnost, že se jedná o pachatele odsouzené k trestu smrti, je z hlediska principů mediace pozoruhodná, neboť nemohla být už z podstaty vedena za účelem zabránění recidivy či nápravy pachatele.

Během realizace mediací byla dodržena všechna pravidla VSOD včetně velmi dlouhé (zhruba roční) přípravy účastníků. Všichni účastníci uváděli velice pozitivní dopady mediačního setkání, které popisovali jako silné, léčivé, osvobozující a uváděli zbavení se negativních pocitů. Na straně pozůstalých byla uváděna ztráta vzteku a strachu, zatímco pachatelé hovořili o naplnění potřeby pomoci pozůstalým a o lepším vyrovnání se se smrtí. Jeden z pachatelů uváděl pocit osvobození a „života“, schopnosti žít lépe než dřív.

Výsledek této studie vypovídá přinejmenším o tom, že mediace v trestních věcech je velice variabilní proces. Dohoda o náhradě škody je pouze jedním z možných výstupů, čistě psychologická proměna účastníků bez jakéhokoliv materiálního dopadu na jejich životy je také relevantním výstupem. Ve výše uvedené studii není řešena otázka, jaký může mít tento extrémní emocionální zážitek (úzký kontakt s vrahem blízké osoby, který

---

¹¹⁷ Umbreit, Mark S., Vos, Betty, Homicide Survivors Meet the Offender Prior to Execution. Restorative Justice Through Dialogue, *Homicide Studies*, 4/2000, s. 63-87, dostupné z WWW: <<http://hsx.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

sám v nedaleké době bude usmrcen) na psychický stav zúčastněných pozůstalých. Bylo by třeba provedení obsáhlejšího výzkumu k učinění závěru, zda uváděné přínosy převažují potencionální rizika.

Na otázky týkající se vhodnosti užití mediace v případech závažné (násilné) trestné činnosti lze nalézt zcela opačné odpovědi. Na základě současného stavu poznání je ale možné stanovit určité limity, které se vzhledem k principům mediace zdají být nepřekročitelnými. Následující faktory, ať už na straně oběti či pachatele, znamenají kontraindikaci pro použití mediace. Jedná se o:

- **vztah trvalé závislosti**; je-li oběť na pachateli fakticky či emocionálně závislá, nemůže být schopna náležitě hájit své zájmy vzhledem k výraznému riziku manipulace ze strany pachatele či strachu z něj,
- **psychopatie na straně pachatele**; vyskytuje-li se na straně pachatele porucha osobnosti znemožňující vcítění se do oběti, nepřipadá v úvahu možnost upřímné lítosti a případné omluvy a uskutečněné setkání představuje značné riziko reviktimizaci oběti,
- **posttraumatická stresová porucha na straně oběti**; vykazuje-li oběť příznaky PTSP, není setkání s pachatelem vhodné vzhledem ke značnému riziku zhoršení jejího stavu,
- **drogová závislost**; je-li pachatel drogově závislý, nepředvídatelnost jeho chování zvyšuje riziko reviktimizaci oběti a pravděpodobnost dodržení případné dohody není velká; mediace by v těchto případech byla možná pouze v kombinaci s efektivní léčbou,
- **kulturní rámec neumožňující sebeprosazení oběti**; je-li oběť trestného činu představitelem kultury či komunity, jejíž hodnoty jsou hierarchizovány odlišným způsobem od většinové kultury, může mediace představovat jistou formu nedorozumění; akcentuje-li například daná kultura u ženy hodnoty jako poslušnost, pasivita, odpuštění či sebeobětování, nejeví se funkčním očekávat od ní, že bude v mediaci vyjadřovat své potřeby a zájmy; tato situace se týká například indické menšiny ve Velké Británii.¹¹⁸

---

¹¹⁸ Goel, Rashmi, Sita's Trousseau: Restorative Justice, Domestic Violence, and South Asian Culture, *Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 639-665, dostupné z WWW: < <http://vaw.sagepub.com> > [9. 9. 2014].

3.6. Historie mediace v trestních věcech – předchůdci a počátky

Mediace mezi obětí a pachatelem v podobě, jak byla představena v kapitole III. této práce, je institutem velice mladým a jeho zrod můžeme datovat do 70. let dvacátého století.

Ještě předtím, než se budeme věnovat samotnému vstupu této „moderní“ mediace do systému trestní justice, je třeba si připomenout, že se neobjevila jako blesk z čistého nebe. Mediace se podobající praxe byla v oblasti porušení práva používána, téměř doslova, od nepaměti.

Již 2000 let před Kristem Chammurapiho zákoník stanovil, že oběti přísluší kompenzace od pachatele.¹¹⁹ Islámské právo umožňuje pozůstalým po obětech trestného činu s následkem smrti rozhodnout, že namísto pomsty vůči pachateli od něj přijmou jakousi náhradu či satisfakci.¹²⁰ Prvky restorativní justice obsahovalo i keltské právo.¹²¹

Starý zákon na mnoha místech upravuje velmi detailně způsob náhrady škody způsobené oběti a známý *lex laconis* („oko za oko, zub za zub“) je možné vykládat nikoli obvyklým způsobem, tj. jako zákon odplaty, ale i jako definici důsledné náhrady škody.¹²² Nový zákon pak výslovně zakotvuje odpuštění a usmíření jakožto žádoucí formy chování a prožívání¹²³. Že se jedná o jeden z pilířů křesťanského učení, dokládá i fakt, že téma odpuštění viníkům je součástí Modlitby Páně (Otčenáš).¹²⁴ Není náhodou, že počátky novodobé restorativní justice jsou spojovány s komunitami křesťanů a dodnes je mnoho restorativních programů provozováno křesťanskými organizacemi.¹²⁵

Domorodí obyvatelé Severní Ameriky, Afriky a Polynésie používali systém řešení konfliktů s trestněprávním charakterem přímo založený na restorativních principech.¹²⁶

---

¹¹⁹ Meyer, Jon'a F., History Repeats Itself. Restorative Justice in Native American Communities, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 1. 2. 1998, s. 42, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Leonard, Liam, Kenny, Paula, Measuring the Effectiveness of Restorative Justice Practices in the Republic of Ireland Through a Meta-Analysis of Functionalist Exchange, *The Prison Journal*, 22. 12. 2010, s. 59, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹²² *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 104, viz rovněž Starý zákon, Druhá kniha Mojžíšova, kapitoly 21 a 22.

¹²³ Například Nový zákon, Mt 5,38-43; 18,21-22, L 12,58; 19,1-10.

¹²⁴ „Jako i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám“, Mt 6,5.

¹²⁵ Například www.pfi.org.

¹²⁶ Například Meyer, Jon'a F., History Repeats Itself. Restorative Justice in Native American Communities, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 1. 2. 1998, s. 44, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Tato skutečnost zřejmě pramenila z potřeby materiálně zabezpečit zasažené rodiny a udržet stav rovnováhy v komunitě.

I vražda byla některými kmeny (například Irokézy) považována za čin, po němž je možné dosáhnout smíření. Pokud se pachatel při setkání s rodinou pozůstalých doznal, existovala možnost, že pozůstalí přijmou jeho nabídku odškodnění a tím dojde k jakémusi usmíření. Pokud nabídku odmítli, vyjádřili tím naopak svou vůli pomstít se za smrt svého blízkého zabitím jiného člena pachatelova klanu.¹²⁷ Probíhalo tedy určité standardizované vyjednávání, jehož výsledkem mohlo být uzavření dohody o odškodnění, případně usmíření, obdobně jako je tomu v současné mediaci. Jednalo se o model preferování restorativního přístupu, kdy až v případě jeho selhání nastupovala tehdejší odplatná spravedlnost.

Možnost „vykoupení se“ z trestu, který by jinak následoval v důsledku usmrcení člověka, není však vlastní pouze domorodým mimoevropským národům. Doklady o takovéto praxi nalezneme i na našem území a to v podobě tzv. *smírčích křížů*, jejichž tradice sahá až do 13. století.¹²⁸ V této době již byla pravomoc rozhodovat o trestu pro pachatele odňata z rukou poškozeného, jeho rodiny či lokálních církevních a mocenských autorit a právo stíhat trestné činy náleželo panovníkovi.

Institut *smírčích křížů*, přetrvávající od 13. do 16. století, zachovával nadále pozůstalým po obětech vraždy v určitých případech právo rozhodnout o osudu pachatele. Rodina zavražděného mohla prostřednictvím tohoto postupu získat nejen materiální odškodnění, ale i symbolické zadostiučinění. Pachatel za splnění stanovených podmínek a projeveného pokání ušel popravě, která by ho v opačném případě neminula.¹²⁹

Celý proces byl do jisté míry formalizován. Pachatel byl povinen uhradit pohřeb zavražděného, náklady řízení a složit částku určenou na výchovu a výživu pozůstalých dětí. Kromě výše uvedeného musel rodině oběti zaplatit jakési „odškodné“, jehož výše vycházela z dohody obou stran. Cílem jednání nebylo pouze dosažení dohody o finanční částce, ale i usmíření obou stran jakožto prevence krevní msty. Tento aspekt nápadně připomíná novodobou mediaci tím, že překračuje rámec vyjednávání o odškodnění a zasahuje hlubší roviny mezilidských vztahů.

---

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Karabec, Zdeněk, *Koncept restorativní justice*, in: *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 7 a násl.

¹²⁹ Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi*. Praha 2011, s. 14.

Celý proces byl završen tím, že pachatel na znamení pokání a smíření s pozůstalými i s Bohem vlastnoručně vytesal na místě vraždy kamenný kříž.

Dnes již samozřejmě nejsme schopni rekonstruovat průběh celého jednání ani prožívání jeho účastníků. Podstatné prvky výše uvedeného procesu, jakými je zejména náhrada vzniklé škody, doznání viny, odpuštění, smíření a odškodnění, nám však poskytují dostatečný důvod považovat institut *smírčích křížů* za jednoho z předchůdců mediace, jak ji známe dnes.

Novodobá mediace v trestních věcech se však neobjevila v Evropě, ale na severoamerickém kontinentu. Jak uvádí Jane F. Meyer, jedná se vlastně o znovuobjevení zapomenutého.¹³⁰ Způsob, jakým americká civilizace přešla od restorativní justice zpět k restorativní justici přehledně mapuje následujícím způsobem. Meyer uvádí **pět fází vývoje severoamerického justičního systému.**

V první „domorodé“ fázi obyvatelé Severní Ameriky řešili své konflikty restorativním způsobem, který kolonizátorům připadal zcela neadekvátní, nebo jej za justici ani nepovažovali. Zavedli tedy novou, punitivní formu trestní spravedlnosti.

Ve druhé fázi převládající (kolonizační) systém trestní justice respektoval právo domorodců řešit své (i trestněprávní) záležitosti svým vlastním způsobem za pomoci kmenových soudců. Okruh záležitostí, které jim byly takto vyhrazeny, se stále zmenšoval.

Ve třetí fázi zbyly v pravomoci kmenových autorit pouze bagatelní trestné činy. Řízení v rámci kmene se navíc přizpůsobovalo principům punitivní justice.

Ve čtvrté fázi probíhaly restorativní praxe domorodých kmenů v zásadě tajně.

Až v závěrečné páté fázi si dominantní, tedy původně kolonizátory importovaný, justiční systém začal všimnout potenciálních výhod tradičních domorodých postupů a začal restorativní principy integrovat do trestněprávní politiky a praxe.

Tím se dostáváme do doby kolem roku 1960, kdy se „tradiční“ justice začala postupně proměňovat pod vlivem hnutí na podporu obětí, žen a domorodých obyvatel.¹³¹

Za první historicky doloženou trestněprávní mediaci v moderním slova smyslu je považován případ z roku 1974, označovaný „*Elmira Case*“ podle kanadského města

---

¹³⁰ Meyer, Jon'a F., History Repeats Itself. Restorative Justice in Native American Communities, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 1. 2. 1998, s. 46, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹³¹ Tonry, Michael, The Prospects for Institutionalization of Restorative Justice Initiatives in Western Countries, in: *Institutionalizing Restorative Justice*, edd. Ivo Aertsen, Tom Daems, Luc Robert, Cullompton 2006, s. 1-24.

Elmira.¹³² Jednalo se o případ vandalismu, kdy dva mladiství pachatelé poškodili několika svým sousedům majetek. Na doporučení probačního úředníka nařídil soudce v dané věci, aby se pachatelé sešli s poškozenými, zjistili, jakou škodu jim způsobili a dohodli se s nimi na její náhradě. Na základě tohoto úspěšného experimentu byl v Ontariu pod vedením náboženské skupiny mennonitů založen Victim Offender Reconciliation Program (VORP), který se dále rozšířil i do dalších oblastí Kanady a USA.

Ačkoliv mediace jako metoda sama o sobě nemá vazbu na náboženské přesvědčení, první restorativní programy byly vyvinuty a realizovány právě menonity, mezi něž patří i tvůrce současného konceptu restorativní justice Howard Zehr.

Soulad mediace mezi obětí a pachatelem s křesťanskými hodnotami vyznívá logicky, neboť možné výstupy mediace, jakými je doznání viny (pokání), napravení (škody), odpuštění a smíření jsou zcela v souladu s novozákonním učením. Je však třeba zdůraznit, že v souladu s pravidly VSOD nelze po oběti odpuštění očekávat, přesvědčovat ji k němu nebo smíření uvádět jako cíl setkání s pachatelem. Spojení křesťanství s počátky mediace v trestních věcech v rámci euro-amerického kulturního prostoru je v současnosti tematizované právě z hlediska rizika vytváření tlaku na oběť a její manipulace do role oběti pasivní a odpouštějící. Taková role je v souladu s ideálem křesťanské morálky, očekávat ji však jako jedinou možnou reakci na viktimizaci je v rozporu s viktimologickými poznatky a toto očekávání a vyžadování má značný sekundárně viktimizační potenciál.

V současnosti dochází k rozšiřování spektra trestných činů, které jsou považovány za řešitelné pomocí mediace. V počátcích se jednalo pouze o bagatelní majetkové delikty, dnes jsou řadou odborníků za vhodné považovány i nejzávažnější trestné činy včetně znásilnění a vraždy.

Vzhledem k většímu množství empirických údajů dochází také ke kritické analýze skutečných efektů mediace a k přehodnocování některých předpokladů, jako například toho, že mediace vede k snížení recidivy pachatelů.¹³³

I v rámci historie mediace v trestních věcech lze vysledovat trend přesunu pozornosti z pachatele na oběť. Zatímco původní programy restorativní justice akcentovaly zejména jeho nápravu a byly tedy orientované primárně na pachatele (*offender oriented*), v současnosti je prosazováno primární zaměření na potřeby obětí (*victim oriented*). Oba

---

¹³² Tamtéž.

¹³³ Daly, Kathleen, *Restorative Justice. The Real Story, Punishment & Society*, 1. 1. 2002, s. 71, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

dva přístupy se v praxi stále vyskytují, ačkoliv existuje shoda na tom, že každý program má přinést pozitiva oběma účastníkům.

Pokud bychom měli stručně shrnout historii mediaci jako předmětu odborných publikací a výzkumu, mohli bychom konstatovat, že v odborné literatuře prošla cestou od téměř jednoznačné glorifikace jakožto zázračného nástroje na snížení recidivy a uzdravení oběti až po velmi kritické zvažování jejich skutečných přínosů, rizik a možností využití.¹³⁴

---

¹³⁴ Gerkin, Patrick M., Participation in Victim-Offender Mediation. Lessons Learned from Observations, *Criminal Justice Review*, 24. 11. 2008, s. 226-247, dostupné z WWW: <<http://cjr.sagepub.com>> [8. 9. 2014], Umbreit, Mark S., Coates, Robert B., Kalanj, Boris, *Victim Meets Offender*. New York 1994, Daly, Kathleen, *Restorative Justice. The Real Story*, *Punishment & Society*, 1. 1. 2002, s. 55-79, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014], Van Dijk, Jan, Free the Victim: A Critique of the Western Conception of Victimhood, *International Review of Victimology*, 1. 5. 2009, s. 1-33, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014], Jacobsson, Maritha, Wahlin, Lottie, Andersson, Tommy, Victim – Offender Mediation in Sweden: Is the Victim Better off? *International Review of Victimology*, 19. 7. 2012, s. 230-249, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

IV. Nástin historie a současnosti restorativní justice v Kanadě, USA, Austrálii a na Novém Zélandu

Zaměření ani rozsah této práce neumožňuje podrobnou analýzu stavu právní úpravy a praxe mediace ve všech státech světa. Považuji však za přínosné, alespoň stručně a v hrubých rysech přiblížit vývoj a stav restorativní justice v zemích s dlouholetou restorativní tradicí, které jsou zároveň i místem jejího zrodu v novodobé podobě. Jedná se o Kanadu, USA, Austrálii a Nový Zéland.

Mediace v trestních věcech není v těchto státech výlučnou či dominantní složkou restorativních programů, jako je tomu v Evropě. Níže se tedy budu věnovat více celému spektru restorativních programů v těchto zemích běžným, neboť tvoří rámec i kontext, v němž probíhají mediace.

Kanada

Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.6., kanadské město Elmira bylo v roce 1974 dějištěm prvního novodobého případu mediace v trestních věcech.¹³⁵ V důsledku jeho úspěšnosti byla v Ontariu zahájena činnost nevládní organizace, která nabízela program zvaný „*Victim Offender Reconciliation Program (VORP)*“. Tento program byl záhy následován dalšími, zejména v komunitě mennonitů, jejíž člen Howard Zehr je jedním z duchovních otců novodobého konceptu restorativní justice.

Kanada je také místem vzniku novodobé podoby soudních kruhů, které vycházejí z praxe původních obyvatel. V roce 1992 yuconský soud tuto metodu poprvé použil při rozhodování ve věci a následně byla začleněna do soudní praxe. Od 90. let probíhají zejména v případech mladistvých pachatelů rodinné konference.¹³⁶

V Kanadě se v počátcích programu VOPR v 70. a 80. letech na jeho rozvoji podílely téměř výlučně organizace náboženské, později se přidaly další nevládní organizace i stát. Nevládní organizace a komunitní společnost tvoří v Kanadě (na rozdíl od Evropy) významnou oporu restorativních programů, jichž je mediace v trestních věcech součástí. Mediace v trestních věcech je realizovaná ve všech stádiích trestního řízení,

¹³⁵ Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha 2010, s. 32.

¹³⁶ *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 510.

včetně výkonu trestu a to i v případech závažné násilné či sexuálně motivované kriminality.¹³⁷

V roce 1995 byl přijat nový trestní zákon obsahující restorativní principy. Následně nejvyšší soud Kanady podpořil intenzivnější užívání restorativních programů.¹³⁸

Z pramenů práva je vhodné uvést *The Youth Criminal Justice Act*, účinný od roku 2003, který zavádí restorativní postupy v případech mladistvých pachatelů. Další skupinu obyvatel, na niž jsou restorativní programy zaměřeny, tvoří původní obyvatelé Kanady, z jejichž vlastní praxe programy vychází. V případech pachatelů z řad původního obyvatelstva jsou ve značné míře realizovány tzv. *sentencing circles*, neboli soudní kruhy. Uskutečňují se pod vedením soudce po přiznání viny ze strany pachatele, přičemž soudce rozhodne o uložení vhodného opatření po vyslyšení všech zúčastněných osob z řad rodiny a komunity. Existují také podoby kruhů, které mají formu odklonu ze soudního řízení.¹³⁹

Tato praxe bývá však kritizována za to, že se jedná o pouhé přetvoření původních tradic domorodých obyvatel, které jsou uměle včleněny do systému západní justice. Potřebám původního obyvatelstva nevyhovují z důvodů nedostatečné reflexe jejich specifického kulturního prostředí.¹⁴⁰

Některé typy restorativních programů, jako například rodinné konference (vedené pod názvem Community Justice Forums), jsou přímo realizovány příslušníky kanadské policie. Kanadská policie hraje v oblasti restorativní justice významnou úlohu, o čemž svědčí i fakt, že v roce 2000 pořádala Kanadská jízdní policie symposium s tématem role policie v restorativní justici.¹⁴¹

V Kanadě je v rámci vysokých škol realizováno kolem 39 studijních programů zaměřených na restorativní justici a vláda každoročně vyhlašuje „týden restorativní justice“ sloužící k její popularizaci a výměně poznatků v této oblasti. Restorativní justice je hlavní filosofií celého justičního systému. Jedná se o státem preferovaný model v minimálně osmi

---

¹³⁷ Cameron, Angela, Stopping the Violence. Canadian Feminist Debates on Restorative Justice and Intimate Violence, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 51, McAlinden, Anne-Marie, Managing Risk: From Regulation to the Reintegration of Sexual Offenders, *Criminology and Criminal Justice*, 21. 4. 2006, s. 207, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

¹³⁸ Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 513.

¹³⁹ Cameron, Angela, Stopping the Violence. Canadian Feminist Debates on Restorative Justice and Intimate Violence, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 55.

¹⁴⁰ Daly, Kathleen, Restorative Justice. The Real Story, *Punishment & Society*, 1. 1. 2002, s. 65, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹⁴¹ Cormier, Robert B., Restorativní justice: směřování a zásady – vývoj v Kanadě, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 112.

ze třinácti provincií i v rámci federální vlády,¹⁴² zároveň však v současnosti není zcela podporován zástupci organizací na pomoc obětem trestných činů.¹⁴³

USA

Mediace v trestních věcech se do Spojených států amerických rozšířila z Kanady v návaznosti na úspěšný ontarijský program VORP, rodinné konference pak v 90. letech z Nového Zélandu.

USA čerpá při realizaci restorativních programů, zejména konferencí a kruhů, z tradic původních obyvatel. V 80. letech se na popularizaci a vývoji restorativních programů podílela presbyteriánská církev. Jednotlivé restorativní programy jsou nyní uskutečňovány státními i nestátními organizacemi. Obdobně jako v Kanadě hraje v životě obyvatel USA významnou roli komunitní život a komunity, ať už místní či náboženské se těší respektu a důvěře a bývají místem realizace restorativních programů.¹⁴⁴

Po zřízení Úřadu pro oběti zločinu (*The Office for Victims of Crime*) Federálním ministerstvem spravedlnosti v roce 1993 se tento úřad zapojil do prosazování principů restorativní justice v USA a to zejména v podobě pořádání konferencí na toto téma.¹⁴⁵

Otázky trestní justice a výkonu trestu jsou v rámci USA z větší části v pravomoci jednotlivých států. Většina z nich ve svých politikách výslovně odkazuje na principy restorativní justice.¹⁴⁶

Škála uskutečňovaných programů je široká, kromě mediací, konferencí a kruhů bychom mohli zmínit programy na zvyšování empatie vůči obětem realizované ve věznicích. Programy mohou být vedeny jak přímo policejními orgány, tak nevládními organizacemi a mediátory mohou být jak profesionálové, tak dobrovolníci z řad členů

---

¹⁴² Cameron, Angela, Stopping the Violence. Canadian Feminist Debates on Restorative Justice and Intimate Violence, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 51.

¹⁴³ Viz rovněž například Rugge, Tanya, Cormier, Robert, Restorative Justice in Cases of serious Crime: An Evaluation, in: *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, edd. Elizabeth Elliot, Robert M. Gordon, Cullompton 2005, s. 267, *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 516.

¹⁴⁴ Viz například *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 512.

¹⁴⁵ Karabec, Zdeněk, Koncept restorativní justice, in: *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 16.

¹⁴⁶ *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 513.

komunity.¹⁴⁷ Jsou realizovány ve všech fázích trestního řízení i ve výkonu trestu, či po propuštění pachatele.

V případech méně závažné trestné činnosti mohou mít mediace uskutečněné z podnětu státního zástupce podobu odklonu ze soudního řízení, splní-li pachatel dohodu. Tak je tomu například v Oregonu, Ohio či na Floridě.¹⁴⁸

Připomeňme na tomto místě také unikátní projekt mediací pozůstalých po obětech vraždy s pachateli odsouzenými k trestu smrti, který proběhl v roce 1997 v Texasu.¹⁴⁹ Paradoxem tohoto projektu je fakt, že přestože tento typ mediace si klade za cíl dosáhnout vnitřní proměny účastníků, klidu v duši, naděje nového začátku a pachatelé skutečně o těchto efektech referovali, byl na každém z nich po několika měsících vykonán trest smrti. Paradoxem je také skutečnost, že přes rostoucí počet restorativních programů v USA stále narůstá i počet uvězněných osob.¹⁵⁰

Na rozdíl od Kanady jsou v USA restorativní programy (až na výjimky) určeny pro méně závažné trestné činy. Jednu z výjimek tvoří již uváděný texaský program, dále například mediace mezi oběti a pachateli sexuálních deliktů, které probíhají v Kalifornii,¹⁵¹ či arizonský program RESTORE zaměřený zejména na prvopachatele sexuálních deliktů v rámci schůzky či partnerských vztahů.¹⁵²

Restorativní justice netvoří přes mnohost programů a zakotvení restorativních principů v trestních politikách jednotlivých států stěžejní filosofii trestní justice Spojených států.¹⁵³ V případech závažnější trestné činnosti a recidivy je naopak charakteristický silně punitivní přístup a jistá nekoncepčnost integrace restorativní justice do systému je symbolicky ilustrovatelná právě texaským projektem.

---

¹⁴⁷ Podrobněji viz Khan, Shaneela, *Mediation in the Criminal System: An Improved Model for Justice*, 2005, dostupné z WWW: <<http://voma.org/docs/VORP%20for%20sex%20crimes.pdf>> [19. 10. 2014].

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Viz kapitola 3.5. této práce, Umbreit, Mark S., Vos, Betty, *Homicide Survivors Meet the Offender Prior to Execution. Restorative Justice Through Dialogue*, *Homicide Studies*, 4/2000, s. 63-87, dostupné z WWW: <<http://hsx.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

¹⁵⁰ *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 517.

¹⁵¹ Khan, Shaneela, *Mediation in the Criminal System: An Improved Model for Justice*, 2005, dostupné z WWW: <<http://voma.org/docs/VORP%20for%20sex%20crimes.pdf>> [19. 10. 2014].

¹⁵² Jülich, Shirley, *Wiews of Justice among Survivors of Historical Child Sexual Abuse*, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 126, Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., *Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses, Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 693-697, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

¹⁵³ *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 517.

Austrálie a Nový Zéland

Austrálie a Nový Zéland jsou doslova kolébkou restorativního programu *rodinné konference*. K jeho novodobému vzniku došlo v roce 1989 na Novém Zélandu a byl veden sociálními pracovníky. Tento program se následně rozšířil do Austrálie, kde byl v podobě zvané Waaga Waaga uskutečňován přímo zaměstnanci policie.¹⁵⁴

Na **Novém Zélandu** žije dodnes značný podíl původního maorského obyvatelstva.¹⁵⁵ Právě jejich tradiční způsob řešení konfliktů v rámci setkání rodiny a komunity byl základem rozvoje rodinných konferencí v rámci novozélandského systému trestní justice. Zejména nespokojenost maorského obyvatelstva s „institucionalizací“ jejich dětí a z toho vyvěrající problémy v rámci justičního systému vedly k zakotvení rodinných konferencí v *The Children, Young Persons and their Families Act* v roce 1989. Tento zákon zdůrazňuje odpovědnost rodiny za otázky týkající se jejich dětí, kterou lze převzít v podobě účasti na rodinných konferencích.¹⁵⁶ Do rozhodování o vhodném postupu byly začleněny také oběti trestných činů.

Od roku 2002 jsou rodinné konference použitelné i pro dospělé pachatele a soud je povinen zohlednit jejich výsledek.¹⁵⁷ Tvoří stěžejní formu restorativních programů a o vhodnosti případů pro účely konference rozhoduje policejní orgán či soud. Vyloučeny jsou a priori pouze trestné činy zabití a vraždy.

Kromě těchto konferencí se uskutečňují také programy z podnětu pachatele či oběti, případně členů komunity, probíhající na komunitní bázi. Zde je vždy (na rozdíl od orgány činnými v trestním řízení iniciovaných programů) nutná účast oběti trestného činu.

Principy jakými je participace, náhrada, uzdravení a reintegrace jsou významnou součástí novozélandského justičního systému. V současné době je v rámci Nového Zélandu zkoumána možnost rozvoje restorativních programů se zaměřením na sexuální násilí (projekt *New Zealand Incorporated, PRNZI*). Tato iniciativa je vedena komunitními skupinami a inspirována programem RESTORE fungujícím v USA.¹⁵⁸

Stejně jako na Novém Zélandu jsou i v **Austrálii** převládající formou restorativního programu rodinné konference, které mohou mít nejrůznější podobu. Konference v Teritoriu

---

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 511.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 522.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Jülich, Shirley, Views of Justice among Survivors of Historical Child Sexual Abuse, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 135.

hlavního města Austrálie či v Novém Jižním Walesu vede přímo policejní orgán a jsou uskutečňovány pouze v případech méně závažné kriminality. V některých oblastech jsou kritéria ještě užší a konference se uskutečňují jen u mladistvých pachatelů majetkové kriminality.

V Jižní Austrálii jsou konference ve věcech mladistvých pachatelů vedeny v případech jakéhokoliv trestného činu. Samotné konference pak nevede zástupce policejního orgánu, ale jiný odborník. V případech sexuálních deliktů bývají součástí programu kromě konferencí i jiné intervence, například *Mary Street Adolescent Sexual Abuse Prevention Program*.¹⁵⁹

Právě kombinace restorativního programu s dalším „výchovným“ či psychologickým působením na pachatele se zdá být na základě provedených výzkumů z hlediska prevence recidivy účinnějším než absolvování restorativních programů samotných.

---

¹⁵⁹ Daly, Kathleen, Bouhours, Brigitte, Broadhurst, Roderic, Loh, Nini, Youth Sex Offending, Recidivism and Restorative Justice: Comparing Court and Conference Cases, *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 23. 5. 2013, s. 245, dostupné z WWW: <<http://anj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

V. Mediace v trestních věcech v Evropě

V následující kapitole představím společný evropský právní rámec v oblasti mediace v trestních věcech. Dále se budu věnovat tomu, jak na základě společného právního rámce probíhá spolupráce mezi jednotlivými evropskými státy a jak se od sebe liší jejich přístupy k mediaci.

Ve druhé podkapitole přiblížím právní úpravy a praxe mediace v trestních věcech ve vybraných státech Evropy. Jedná se o ty státy, které se vyznačují zajímavými specifiky použitelnými jako zdroj inspirace pro právní úpravu i praxi v České republice.

5.1. *Prameny práva a spolupráce v oblasti mediace v trestních věcech v rámci Evropy*

Na mezinárodní úrovni, tedy nejen pro státy Evropy, tvoří společný rámec vymezující principy restorativních programů včetně mediace v trestních věcech **rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12** s názvem **Základní principy užití programů restorativní justice v trestních věcech**.¹⁶⁰

Rezoluce vyzývá členské státy ke sdílení svých zkušeností a ke spolupráci při vývoji a realizaci programů restorativní justice.¹⁶¹ To je možné vnímat v rámci Evropy jako podnět k intenzivní komunikaci a vzájemné podpoře mezi státy, ke které v poslední době opravdu dochází.

V preambuli Rezoluce jsou uvedeny cíle restorativních programů, jimiž jsou odškodnění oběti, zvýšení pocitu bezpečí, uzavření dané záležitosti, pochopení následků trestného činu, přijetí zodpovědnosti za tento čin smysluplným způsobem, umožnění komunitám porozumět příčinám zločinu a zlepšit jejich sociální zdraví jakož i předcházení zločinu.¹⁶²

Rezoluce taktéž definuje restorativní proces, kterým rozumí „*jakýkoliv proces, ve kterém se oběť, pachatel a je-li to vhodné další osoby či členové komunity zasažení trestným činem společně aktivně podílejí na vyřešení záležitostí plynoucích ze zločinu,*

¹⁶⁰ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 ze dne 24. 7. 2002, anglicky Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters.

¹⁶¹ Čl. 5 rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 z 24. 7. 2002.

¹⁶² Odst. 5 preambule přílohy k rezoluci Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 z 24. 7. 2002.

zpravidla za pomoci facilitátora".¹⁶³ Dále příkladmo uvádí některé formy restorativních programů, když konstatuje, že „*restorativní proces může zahrnovat mediaci, konciliaci, konference a kruhy*“.

Na následujících řádcích uvedu principy, které rezoluce pro všechny restorativní programy (tedy i mediaci) zakotvuje:

- restorativní programy mohou být použity v jakémkoliv stádiu systému trestního soudnictví,
- restorativní procesy by měly být použity pouze za podmínky svobodného a dobrovolného souhlasu oběti a pachatele, který lze kdykoliv odvolat,
- předpokladem užití restorativních programů je dostatek důkazů k obvinění pachatele,
- dohody by měly obsahovat pouze rozumné a přiměřené závazky a k jejich uzavření by mělo dojít dobrovolně,
- podmínkou účasti oběti a pachatele na restorativním programu je jejich shoda na základních faktech případu,
- účast pachatele na restorativním programu nesmí být použita jako důkaz přiznání viny v následujícím soudním řízení,
- nerovnováha sil, kulturní rozdíly a bezpečnost stran musí být brány v potaz při zvažování vhodnosti restorativního programu i při jeho vedení,
- při nevhodnosti použití restorativního programu by měl být případ předán trestní justici. Mělo by být neprodleně učiněno rozhodnutí o dalším postupu a pachatel veden k převzetí odpovědnosti vůči oběti i komunitě a podpořena reintegrace pachatele i oběti do komunity.

Rezoluce nabádá členské státy ke zvážení vytvoření standardů a směrnic pro programy restorativní justice, které by měly upravovat zejména:

- podmínky postoupení programu do restorativní justice,
- následné zacházení s případem po ukončení restorativního procesu,
- kvalifikaci, školení a hodnocení facilitátorů,
- administraci programů restorativní justice,
- standardy kompetencí a pravidel vedení programu restorativní justice.

Rezoluce zdůrazňuje nutnost procedurálních záruk spravedlivosti procesu v restorativních programech, kterými jsou zejména

---

¹⁶³ Čl. 2 přílohy k rezoluci Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 z 24. 7. 2002.

- právo oběti i pachatele konzultovat záležitosti týkající se procesu s právním poradcem,
- právo na tlumočníka a překladatele,
- právo nezletilých na doprovod rodiče či poručníka,
- plná informovanost stran o jejich právech, povaze procesu a možných důsledcích jejich rozhodnutí před jejich souhlasem s účastí,
- zákaz jakékoliv formy nátlaku na oběť či pachatele směřující k jejich účasti na restorativním procesu nebo k přijetí jeho výsledku,
- důvěrnost obsahu rozhovorů v rámci procesu s výjimkou souhlasu stran nebo požadavků právních řádů,
- soudní dohled nad vzniklými dohodami, nebo jejich včlenění do soudních rozhodnutí, rozsudků a přiznání stejného statutu jako jiným rozsudkům, včetně toho, že tvoří překážku trestního stíhání v téže věci,
- nedosažení dohody nemá vliv na další trestní řízení, vede však k navrácení případu do systému trestní justice a k přijetí bezodkladného rozhodnutí o dalším postupu,
- nedodržení dohody znamená navrácení věci zpět do restorativního programu nebo tradičního systému trestní justice, nemělo by však být důvodem k uložení přísnějšího trestu,
- facilitátoři by měli vykonávat své povinnosti nestranně, s respektem ke stranám, podporovat i jejich vzájemný respekt a hledání řešení vlastními silami a to za porozumění místní kultuře a komunitě, ve vhodných případech by měli absolvovat školení.

Rezoluce vybízí členské státy k podpoře společenské kultury příznivé k realizaci restorativních programů. Doporučuje zejména pravidelné konzultace mezi orgány trestního soudnictví a organizátory restorativních programů za účelem zvýšení účinnosti a jejich dalšího začlenění do postupů trestního soudnictví, jakož i podporu výzkumu a hodnocení programů restorativní justice.

Jak je patrné z výše uvedeného přehledu, principy a doporučení obsažené v rezoluci OSN jsou v souladu se současnou odbornou literaturou v oblasti restorativní justice. Vychází z nich i právní úprava a praxe mediace v trestních věcech v České republice.

Dalším významným mezinárodním dokumentem, tentokrát již v rámci Evropy, který do značné míry určuje charakter národních úprav mediací v trestních věcech je

doporučení Rady Evropy R (99) 19 Výboru ministrů Rady Evropy z 15. 9. 1999 týkající se zprostředkování v trestních záležitostech.

Toto doporučení vychází z předpokladu, že je třeba zvýšit aktivní účast pachatele, oběti, dalších zúčastněných osob a komunity na trestním řízení. Zájem oběti na komunikaci s pachatelem, získání jeho omluvy a odškodnění považuje za zcela legitimní. Poskytnutí pachateli příležitost k převzetí odpovědnosti, náhradě škody a usnadnění jeho reintegrace je dalším smysluplným cílem.

Doporučení akcentuje kvalifikovanost mediátorů, když stanoví akreditované školení jako předpoklad k výkonu této funkce i zavedení kodexu pro dobrou praxi.

Doporučení vybízí ke spolupráci veřejného a soukromého sektoru, jehož význam shledává pro zprostředkování v trestních věcech podstatným.

Zprostředkování je definováno jako „*jakýkoliv proces, kterým je oběti a pachateli umožněno, pokud k tomu dají svobodný souhlas, aktivně se podílet na řešení záležitosti vyplývajících z trestného činu za pomoci třetí nestranné strany (prostředníka)*“.¹⁶⁴

Principy, na nichž má podle doporučení zprostředkování spočívat, jsou v zásadě tytéž, které obsahuje výše uvedená rezoluce OSN.

Doporučení Rady Evropy R (99) 19 navíc zdůrazňuje nutnost

- všeobecné dostupnosti služby zprostředkování,
- dostatečné autonomie v rámci systému trestního soudnictví (avšak rozhodnutí předat trestní případ ke zprostředkování jakož i ohodnocení jeho výsledků by mělo být vyhrazeno orgánům trestního soudnictví),
- ukončení zprostředkování, nerozumí-li některá ze stran jeho smyslu,
- školení prostředníků zaměřeného na dovednosti z oblasti řešení konfliktů, jakož i na specifické požadavky pro práci s oběti a pachateli trestných činů, základní znalosti systému trestního soudnictví a vybavení prostředníků potřebnými dokumenty a informacemi ze strany orgánů trestního soudnictví před zahájením zprostředkování,
- oznámení bezprostředně hrozících závažných trestných činů, o nichž se prostředník dozvěděl během zprostředkování.

Pro státy Evropské unie je společným pramenem práva v oblasti mediace v trestních věcech **směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU**, kterou se

---

¹⁶⁴ Doporučení Rady Evropy R(99) 19 Výboru ministrů členských států ohledně mediace v trestních věcech, Štrasburk 15. 9. 1999, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 71.

zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu. Tato směrnice nahrazuje Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, které bylo závazné pro všechny členské státy kromě Dánska.¹⁶⁵

V čl. 2 odst. 1 písm. d) směrnice je uvedena definice restorativní justice, kterou se rozumí „*postup, který oběti a pachateli s jejich dobrovolným souhlasem umožňuje aktivní účast při řešení záležitostí vyplývajících z trestního činu za pomoci neutrální třetí strany*“.

Za služby restorativní justice označuje například mediaci, rodinné konference a kruhy.¹⁶⁶ Směrnice uznává možnost značného přínosu těchto postupů pro oběť, ale zároveň zdůrazňuje povinnost států přijmout záruku zabraňující sekundární a opakované viktimizaci obětí, jejich zastrasování či odvetě vůči nim v souvislosti s absolvováním restorativních programů.

Faktory, na které by měl být při postupování případu restorativní justici i v jeho průběhu brán zřetel, jsou zejména

- povaha a závažnost trestného činu,
- míra traumatizace oběti,
- opakované narušení fyzické, psychické, sexuální integrity oběti,
- věk, vyspělost a intelektové schopnosti oběti.

Tyto faktory mohou ovlivnit schopnost oběti poskytnout řádný (svobodný a informovaný) souhlas s účastí a celkově mohou ohrozit pozitivní výsledek procesu.

Směrnice garantuje obětem trestných činů právo na poskytnutí informace o dostupné službě restorativní justice již od jejich prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení.¹⁶⁷

V souvislosti se službami restorativní justice mají oběti právo na ochranu před sekundární či opakovanou viktimizací, zastrasováním či odvetou. Členské státy mají povinnost přijmout opatření zajišťující poskytování těchto služeb bezpečným a kvalifikovaným způsobem.

---

¹⁶⁵ Drost, Lisanne, Haller, Birgitt, Hofinger, Veronika, van der Kooij, Tinka, Lünemann, Katinka, Wolhuis, Annemieke, Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples between Increasing Mutual Understandings and Awareness of Specific Protection Needs, 2015, s. 8, dostupné z WWW: <http://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf> [20. 3. 2015].

¹⁶⁶ Viz odst. 46 preambule směrnice, v oficiálním českém překladu v Úředním věstníku se hovoří o „mediaci mezi obětí a pachatelem, konzultacích s nejbližší rodinou a o projednání za účasti činem dotčeného sociálního společenství (sentencing circles)“.

¹⁶⁷ Čl. 4 odst. 1 písm. j) směrnice.

Směrnice stanoví minimální podmínky potřebné k realizaci restorativního programu, za jejichž splnění mají členské státy postupování případů restorativní justici usnadnit. Jsou jimi:

- svobodný a informovaný souhlas oběti, včetně práva kdykoliv jej odvolat,
- využití služby pouze je-li to ve prospěch oběti a za dodržení všech bezpečnostních podmínek,
- úplnost, nezkrácenost informací o procesu, možných výsledcích a dohledu nad výkonem dohody, na jejichž základě se oběť rozhoduje o účasti v programu,
- uznání základních skutkových okolností případu pachatelem,
- dobrovolnost uzavření v dalším řízení zohlednitelné dohody,
- důvěrnost rozhovorů vedených v rámci procesu, výjimku ze zásady jejich nezveřejňování bez souhlasu stran tvoří požadavek plynoucí z vnitrostátních předpisů či nadřazený veřejný zájem, například vyhrožování či jakákoliv forma násilí spáchaná v průběhu řízení.

Směrnice dále ukládá členským státům, aby prostřednictvím svých veřejných služeb nebo financování organizací na podporu obětí podpořili řádné proškolení osob poskytujících služby restorativní justice. Toto proškolení by mělo být zaměřené na dodržování profesních předpisů, nestrannost, profesionalitu, respekt k účastníkům a vyloučení jakékoliv diskriminace.

V rámci vývoje spolupráce mezi státy Evropské unie na poli restorativní justice lze zmínit také návrh belgické vlády k přijetí rozhodnutí Rady o vytvoření evropské sítě národních kontaktních míst pro restorativní justici, který byl učiněn v roce 2002.¹⁶⁸

Přestože evropský kontinent není místem vzniku novodobé restorativní justice, mediaci v trestních věcech si rychle našla cestu do systému evropské trestní justice.

Prvním státem Evropy, který zavedl mediaci v trestních věcech, je Norsko, které již v roce 1981 zahájilo projekt zaměřený na mladé prvopachatele. Následovalo Finsko, které první pilotní projekt uskutečnilo v roce 1983 a Rakousko, které programy zahájilo v letech 1984 až 1985.¹⁶⁹

V současné době zaznamenáváme v Evropě značnou variabilitu přístupů k restorativní justici a zejména k mediaci v trestních věcech. Ta v rámci evropského prostoru tvoří pilíř a často jediný realizovaný program restorativní justice. Rodinné

¹⁶⁸ Úřední věstník C 242, 8. 10. 2002, s. 20-23.

¹⁶⁹ Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 489.

konference jsou uskutečňovány sporadicky (například Holandsko, Belgie)¹⁷⁰ a kruhy zcela výjimečně. V současnosti probíhají pilotní projekty v této oblasti (Belgie, Německo, Maďarsko) a o vhodnosti začlenění formátu kruhů do poskytovaných restorativních programů se vede odborná debata.¹⁷¹

Zmíněná variabilita v přístupu k mediaci v trestním řízení se projevuje v mnoha ohledech. Uvedu několik typických oblastí, v nichž najdeme značnou různorodost mezi evropskými státy. Jsou jimi zejména:

Profesionalizace mediačních procesů. Zatímco v některých státech (například Finsku, Dánsku, Francii, Norsku) je zapojení dobrovolníků významnou součástí mediační praxe, v jiných státech (například Rakousko, Řecko, Belgie, ČR) je vedení mediace pouze záležitostí profesionálů.¹⁷²

Propojení mediace s orgány trestní justice. Jednotlivé státy Evropy (v některých případech i jednotlivé formy mediace v rámci téhož státu) se liší tím, do jaké míry vykonávají orgány činné v trestním přímý dohled či vliv na samotnou mediaci. Například v Belgii existuje systém přímo podřízený státnímu zástupci i programy organizované nestátními organizacemi. Některé programy v Německu a Francii jsou založeny na ryze komunitní bázi, zatímco ve Velké Británii mediace přímo vede zástupce policejního orgánu.

Prostředí vzniku restorativních programů. Místem zrodu iniciativy směřující k zahájení restorativních programů mohou být jak organizace na podporu obětí, tak probační služba (Rakousko) či komunitní společenství (Velká Británie, Finsko)

Fáze trestního řízení, v níž dochází k uskutečnění mediace. Mediaci lze realizovat ve všech fázích trestního řízení, přesto v některých státech probíhá téměř výlučně v přípravném řízení, či před vynesením rozsudku (například Česká republika), zatímco v jiných (například Belgie) jsou restorativní programy nabízeny v rámci výkonu trestu odnětí svobody.

---

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 490-91.

¹⁷¹ Weitekamp, Elmar, G. M., a kol., *Developing Peacemaking Circles in a European Context. Final Research Report*, Tübingen 2013, s. 205, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/PMC_EU_2_Research_Report_Final_Version_RevVer-HJK.pdf> [30. 9. 2014].

¹⁷² *Handbook of Restorative Justice*, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 490.

Způsob školení mediátorů. Každý evropský stát má svůj systém školení mediátorů v trestních věcech, který se výrazně liší poskytovatelem školení, co do počtu povinných hodin (od desítek po stovky), obsahem i obligatorností daného kurzu.¹⁷³

Vazba mediace na trestní řízení. Zatímco v právních předpisech některých států je přímo zakotvena povinnost orgánů činných v trestním řízení v určitých případech postoupit případ do mediace (například Rakousko) a je stanoven důsledek úspěšné mediace pro trestní řízení, v jiných státech orgán činný v trestním řízení sám mediace vede (například Velká Británie) a řízení následně ukončuje. Vyskytují se i státy (například Česká republika), v nichž neexistuje přímá vazba mediace na trestní řízení ani povinnost případ do mediace postoupit nebo reflektovat výstup mediace konkrétním rozhodnutím ve věci samé.

Uvedené odlišnosti nezachycují zajisté všechny rozdíly, které bychom mezi evropskými státy v této oblasti mohli najít. Právě variabilita umožňuje vzájemně obohacující výměnu zkušeností i pomoc při začleňování mediace v trestních věcech do tradičních justičních systémů.

V rámci podpory mezi jednotlivými evropskými státy je třeba zmínit německou podporu rozvoje mediace a školení mediátorů v Polsku, norský projekt na podporu rozvoje restorativní justice v Albánii či vzájemné konzultace mezi skandinávskými státy.¹⁷⁴

V rámci projektu Phare došlo v roce 2003 ke školení části pracovníků PMS pracovníky vídeňské organizace Neustart.¹⁷⁵ Výcvik byl zaměřen na speciální mediační techniku nazývanou Tandem, představenou v kapitole 3.2. této práce. Tato metoda je využívána také v Holandsku a Velké Británii¹⁷⁶

---

¹⁷³ Více viz Delattre, Regina, Willemsens, Jolien, Working Towards the Creation of European Training Models for Practitioners and Legal Practitioners in Relation to Restorative Justice Practices. Exchange of Training Models for Mediation Practitioners. Final Report JAI/2003/AGIS/129, 2004, dostupné z WWW: < <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReportMediatorsTraining.pdf>> [15. 10. 2014].

¹⁷⁴ Czwartosz, Elzbieta, Victim-Offender Mediation. Short Notes from Poland, Restorative Justice Online, 11/2004, dostupné z WWW: < www.restorativejustice.org/editions/2004/November/poland1> [25. 10. 2014], Semini, Mariana, Mandia, Ledina, Restorative Justice and Victim-Offender Mediation in Criminal Matters Involving Teenagers and Youngsters in Albania, HUMSEC Journal, Issue 3, 2009, dostupné z WWW: < http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Journal/semini_mandia_final_version_2_.pdf> [17. 10. 2014], Miers, David, Willemsens, Jolien (eds.), Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries. Leuven 2004, s. 59, Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 493.

¹⁷⁵ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 161.

¹⁷⁶ Drost, Lisanne, Haller, Birgitt, Hofinger, Veronika, van der Kooij, Tinka, Lünemann, Katinka, Wolthuis, Annemieke, Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples between Increasing Mutual Understandings and Awareness of Specific Protection Needs, 2015, s. 23,

České republiky, jakožto země náležející k politicko-geografické oblasti střední Evropy, se týká výzkum provedený v roce 2005 organizací European Forum for Restorative Justice zaměřený na mediaci v trestních věcech ve střední a východní Evropě.¹⁷⁷ Vyplynuly z něj zajímavé závěry o specifických překážkách rozvoje restorativní justice v této oblasti. Jedná se zejména o:

- vysokou úroveň punitivity veřejnosti i politiků,
- nekritické spoléhání na trest odnětí svobody,
- silný odpor policie, státních zástupců a soudců,
- pasivní občanská společnost a oslabená veřejná legitimace státu a jeho institucí,
- omezená důvěra v neziskové organizace a jejich odborný potenciál,
- nedostatek informací o restorativní justici a jejích pilotních programech
- nedostatečné podmínky pro realizaci projektů,
- neexistence tradice spolupráce a dialogu mezi různými sektory a odborníky,
- ztráta víry v lepší budoucnost a cynická nálada,
- formy nepotismu a korupce v části systému trestní justice,
- silná administrativní a ekonomická zátěž ztěžující organizacím kvalitní odvedení práce.

Tyto identifikované překážky je možné překonávat právě prostřednictvím spolupráce mezi jednotlivými evropskými státy. Výše uvedené překážky nejsou jedinými faktory, které rozvoji restorativní justice v Evropě (například oproti USA, Kanadě, Austrálii a Novému Zélandu) příliš neprospívají.

Roli v přístupu k mediaci v trestních věcech hraje také příslušnost k tradici *common law*, nebo k tradici práva kontinentálního. Do skupiny států *common law* patří v Evropě pouze Velká Británie. Skutečnost, že drtivá většina evropských států patří do skupiny kontinentálního práva, by bylo s jistou mírou nadsázky a zjednodušení možné považovat také za určitou překážku začlenění restorativní justice do stávajícího systému trestní justice. Pro kontinentální právo je charakteristická zásada legality a centralizovaný státní monopol ve věcech reakce na trestný čin. Oproti tomu v tradici *common law* mají zástupci

---

dostupné z WWW: <http://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf> [20. 3. 2015].

¹⁷⁷ Fellegi, Borbala, Meeting the Challenges of Introducing Victim-Offender Mediation in Central and Eastern European Countries, JAI/2003/AGIS/088, Leuven 2005, dostupné z WWW: <<http://euforumrj.org/assets/upload/FinalAGIS2publication.pdf>> [15. 10. 2014], Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 491.

orgánů činných v trestním řízení výraznější diskreční pravomoc v rozhodování o uložení vhodného opatření tak, aby bylo ve veřejném zájmu. Systém *common law* poskytuje větší flexibilitu a umožňuje individualizovanější reakce na konkrétní trestný čin. Právě tato flexibilita je vhodným prostředím pro rozvoj restorativních praxí.

Pojem „komunita“, který má pro restorativní justici zcela klíčový význam, nemá v mnoha zemích Evropy jednoznačný obsah a například ve Francii se s tímto pojmem váží jednoznačně negativní konotace.¹⁷⁸ Roli reprezentanta komunity v rámci kontinentální Evropy přebírá stát, který zastupuje své občany. V systému *common law* je tomu právě naopak. S velkým zjednodušením můžeme říci, že občané států s touto tradicí s jistou rezervovaností pohlíží na stát, zatímco jejich sociální, vzdělávací i zdravotní potřeby zajišťují komunity, ať už založené na etnicitě, území či náboženství.¹⁷⁹

Evropa nemůže oproti státům USA, Kanady, Austrálie a Novému Zélandu čerpat z domorodé tradice původních obyvatel při zavádění konkrétních postupů.

Přes všechny tyto aspekty dochází v evropských státech v současnosti k výraznému rozvoji restorativní praxe a pronikání mediace do oblasti regulované trestním právem. Na vzestupu je vzájemná spolupráce mezi evropskými státy a to jak na praktické, tak na teoretické rovině.

Jednu z nejvýznamnějších platforem pro výměnu zkušeností a informací o programech restorativní justice v Evropě představuje organizace European Forum for Restorative Justice.¹⁸⁰ Tato nezisková organizace byla založena v roce 2000 v Belgii. Jejím cílem je podpora rozvoje restorativní justice v Evropě, výměna informací, vzájemná podpora členů jakož i výzkumu na poli restorativní justice.

Organizace vydává pravidelné zpravodaje, jejichž obsahem jsou zejména aktuality týkající se realizace restorativních programů a legislativy jednotlivých států a publikace výsledků kriminologických výzkumů. Za podpory Evropské komise byla přímo na její půdě realizována řada výzkumů, mezi nimiž příkladmo uvádím rozsáhlý COST Action A21(2002), na němž se podílela síť výzkumníků z 21 evropských zemí.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007, s. 495.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Více viz www.euforumrj.org.

¹⁸¹ Delattre, Regina, Willemsens, Jolien, Working Towards the Creation of European Training Models for Practitioners and Legal Practitioners in Relation to Restorative Justice Practices. Exchange of Training Models for Mediation Practitioners. Final Report JAI/2003/AGIS/129, 2004, dostupné z WWW: <<http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReportMediatorsTraining.pdf>> [15. 10. 2014], Fellegi, Borbala, Meeting the Challenges of Introducing Victim-Offender Mediation in Central and Eastern

AGIS 1(2004), jehož tématem bylo vzdělávání mediátorů v trestních věcech, AGIS 2(2005) zaměřený na mediace v trestních věcech ve střední a východní Evropě a AGIS 3(2008) zkoumající realizace mediací v jižní Evropě (2008).

Mezi další významné mezinárodní organizace a sítě podporující spolupráci v oblasti restorativní justice v rámci Evropy, případně i nad tento rámec, patří například European Forum for Victim Services,¹⁸² Prison Fellowship International,¹⁸³ či Conference Permanente Europeenne de la Probation.¹⁸⁴

5.2. *Mediace v trestních věcech a programy restorativní justice ve vybraných evropských státech*

V následující kapitole přiblížím právní úpravy i mediační praxi v trestních věcech ve vybraných evropských státech. Neaspiruji tímto na analýzu jednotlivých právních úprav, ani na provedení komparační studie. Zamýšlím upozornit na zajímavé aspekty, které nejen ilustrují výše popisovanou variabilitu, ale mohou zároveň sloužit jako inspirační zdroj pro právní úpravu a praxi v České Republice.

Velká Británie

Velká Británie¹⁸⁵ je jediným státem Evropy, který patří do skupiny států *common law*. Tato skutečnost umožňuje orgánům činným v trestním řízení uplatnit v širší míře diskreční pravomoc při rozhodování o uplatnění odklonu či alternativních postupů při řešení následků trestných činů.

Organizace nabízející služby restorativní justice vznikaly ve Velké Británii na komunitní bázi a nebyly zřízeny státem. Jedná se v současnosti jak o subjekty charakteru neziskových organizací, tak o organizace fungující na komerční bázi.

European Countries, JAI/2003/AGIS/088, Leuven 2005, dostupné z WWW: <<http://euforumrj.org/assets/upload/FinalAGIS2publication.pdf>> [15. 10. 2014], Coronas, Clara Casado, Supporting the Implementation of Restorative Justice in the South of Europe, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2006, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/Going_South_Report.pdf> [15. 10. 2014], základní informace COST ActionA21 viz <http://www.euforumrj.org/projects/previous-projects/cost-action-a21-restorative-justice-developments-in-europe/>.

¹⁸² Více viz euvictimservices.org.

¹⁸³ Více viz www.pfi.org.

¹⁸⁴ Více viz www.cep-probation.org.

¹⁸⁵ Následující text se vztahuje konkrétně k Anglii a Walesu.

Tyto nevládní organizace, jejichž počet se pohybuje kolem dvou set, zastřešuje a na dobrovolné bázi sdružuje celostátní organizace Mediation UK.¹⁸⁶

Tato organizace poskytuje akreditované programy pro vzdělávání mediátorů a vydává stanoviska týkající se principů a standardů mediace.

Právní základ pro uplatňování mediace v trestních věcech tvoří pro Velkou Británii zejména *Crime and Disorder Act* z roku 1998 a *Youth Justice and Criminal Act* z roku 1999.¹⁸⁷

Pokud se mladistvý pachatel dopustil několikátého trestného činu a byly mu orgánem policie dvakrát uděleny tzv. výstrahy (*caution*), může mu být uděleno tzv. poslední varování (*final warning*). V těchto případech ještě není věc předávána státnímu zástupci k rozhodnutí o zahájení trestního stíhání, k tomu dochází až při dalším spáchaném trestném činu. V rámci *final warning* však může být mladistvému uložena povinnost náhrady škody oběti a komunitě, program tréninku empatie a eventuálně absolvování mediace. Povinnost účastnit se mediace je poněkud kontroverzní vzhledem již opakovaně uváděným principům mediace, zejména principu dobrovolnosti. V případě odmítnutí či nemožnosti účasti ze strany oběti se v takových případech uskutečňují „nepravé mediace“, při nichž namísto pachatelovy přímé oběti vystupuje oběť nesouvisejícího trestného činu. Toto setkání má vést ke zvýšení pachatelova povědomí o následcích jeho činů a podpořit pocit odpovědnosti.¹⁸⁸

Pro Velkou Británii je charakteristické (a v evropském měřítku zcela výjimečné) intenzivní zapojení orgánů police nejen do postupování případů do restorativních programů, ale i do jejich samotné realizace. Zástupci policejních orgánů v určitých případech sami facilituje/mediují konference či mediace v trestních věcech. Podklad pro takovou praxi tvoří *Sentencing and Rehabilitation Green Paper* vydaný Ministerstvem spravedlnosti v roce 2010.¹⁸⁹ Za cíl si stanovil zvýšení důvěry v práci policie, podporu neformálních řešení trestné činnosti na úrovni komunity a zvýšení míry nápravy způsobené újmami za současného snížení nákladů státu.

---

¹⁸⁶ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 50.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 47.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 54. Jedná se tedy o typický „offender oriented“ program.

¹⁸⁹ Paterson, Craig, Clamp, Kerry, *Exploring Recent Developments in Restorative Policing in England and Wales*, *Criminology and Criminal Justice*, 12. 4. 2012, s. 597, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Restorativní programy jsou vedeny speciálně vybranými a proškolenými policisty. Tyto programy mají následující podoby:¹⁹⁰

Okamžitá restorativní justice na ulici (*street/instant restorative justice*) – v případech méně závažné kriminality vede policista restorativní dialog přímo na místě spáchaného trestného činu, nebo krátce poté. Výsledek je podkladem pro odklon od trestního řízení.

Komunitní konference (*community conferences*) – tato metoda je používána v případech závažnějších trestných činů s dopadem na celou komunitu, zejména se jedná o sousedské konflikty. Kromě pachatele a oběti, označovaných „*wrongdoer*“ a „*harmed*“ je zapojen i okruh jejich blízkých osob.

Přestože spojení role mediátora/facilitátora a orgánu činného v trestním řízení v jedné osobě vyvolává pochybnosti o zachování principu neutrality mediátora, z výzkumů provedených v letech 2004, 2007 a 2008 vyplynula vysoká míra spokojenosti obětí s procesem (85 %) a snížení míry recidivy u pachatelů o 27 %, což jsou výsledky svědčící pro úspěšnost této metody.¹⁹¹ Je velmi pravděpodobné, že tyto výsledky souvisí s vysokou mírou důvěry veřejnosti v policii, jakožto instituci.

Ve Velké Británii jsou restorativní programy realizovány také v rámci výkonu trestu odnětí svobody a to mezi pachatelem a obětí, v případech konfliktů mezi zaměstnanci věznic a uvězněnými osobami, i v případech interních konfliktů v rámci těchto dvou skupin.¹⁹² Tento postup by měl vést ke snížení napětí ve věznicích i ke zvýšení osobních spolurozhodovacích kompetencí uvězněných osob.

Belgie

Belgii můžeme v evropském kontextu označit za určité centrum restorativní justice. Na půdě Katolické Univerzity v Lovani (Katholieke Universiteit Leuven), konkrétně v Leuven Institute of Criminology, probíhá intenzivní výzkum v oblasti restorativní justice. Lovaň je sídlem organizace European Forum for Restorative Justice a byl to právě belgický ministr spravedlnosti, kdo podal návrh na zřízení evropské sítě kontaktních míst restorativní justice ve formě rozhodnutí Rady Evropské Unie.

---

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 590.

¹⁹² Diblíková, Simona, Restorativní justice a vězeňství, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 67.

Základem právní úpravy mediace v trestních věcech v Belgii je *Code of Criminal Procedure* a *Criminal Code* z roku 1994, které s účinností od 31. 1. 2006 zakotvují možnost užití mediace ve všech fázích trestního řízení včetně výkonu trestu,¹⁹³ a *Juvenile Justice Act* z roku 1965, taktéž významně novelizovaný v roce 2006.¹⁹⁴

Mediace v trestních věcech nemá v Belgii podobu přímého odklonu z trestního řízení, ale její výsledky mohou (a v případě mladistvých pachatelů musí) být státním zástupcem či soudcem při rozhodování ve věci samé zohledněny.¹⁹⁵

Samotná mediace je realizována z drtivé většiny nevládními organizacemi, v případě jednoho typu mediace pak justičními asistenty.

Belgie zná čtyři typy mediací lišící se svým účelem i fází trestního řízení, v níž jsou uskutečňovány. Jedná se o:¹⁹⁶

- mediaci ve fázi policejního šetření,
- trestní mediaci,
- mediaci pro odčinění,
- mediaci ve výkonu trestu odnětí svobody.

Mediace ve fázi policejního šetření je uskutečňována v případech méně závažných trestných činů a obvykle mezi osobami, které se před činem znaly. O vhodnosti mediace rozhoduje přímo policejní úředník, mediaci vede civilní zaměstnanec. Tento typ mediace je zaměřen pouze na dosažení dohody o náhradě škody a v případě jejího uzavření bývá podkladem pro zastavení trestního stíhání ze strany státního zástupce. Jedná se o typ „*settlement driven*“ mediace, tudíž s malým restorativním potenciálem z hlediska vnitřní proměny účastníků.

Trestní mediace je druhem mediace, o jejíž vhodnosti v daném případě smí rozhodnout pouze státní zástupce. Je použitelná, pokud pachateli hrozí trest odnětí svobody

---

¹⁹³ Willemsens, Jolien, *Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice*, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, s. 28, dostupné z WWW: < http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

¹⁹⁴ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 23.

¹⁹⁵ Willemsens, Jolien, *Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice*, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, s. 28, dostupné z WWW: < http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

¹⁹⁶ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 23.

v maximální výměře 2 let.¹⁹⁷ Mediace je vedená justičním asistentem a případnou dohodu opět schvaluje státní zástupce. Pokud pachatel dohodu dodrží, zpravidla je to podkladem pro zastavení trestního stíhání, v opačném případě následuje podání obžaloby. Míra plnění dohod je vysoká, pohybuje se kolem 90 %.¹⁹⁸ Součástí celého procesu bývá i lékařská či psychologická péče o pachatele.

I tento typ mediace je spíše vyjednáváním směřujícím k dosažení dohody, nežli hlubším restorativním dialogem.

Mediace pro odčinění je typem mediace vhodným v případech závažnější trestné činnosti, například loupežných přepadení či vražd a nepředstavuje podklad pro odklon. Je zahajována z podnětu státního zástupce. Jejím cílem je umožnění hlubšího dialogu a vyvažování zájmů oběti a pachatele.

Mediace je realizována nevládními organizacemi a míra spokojenosti účastníků bývá vysoká, bez ohledu na dosažení či nedosažení dohody o náhradě škody, která se v tomto typu mediací vyskytuje pouze v cca 50 % případů.¹⁹⁹ Jedná se „*dialogue driven*“, neboli *humanistickou mediaci*, u níž je dosažení dohody pouze jedním z žádoucích výsledků, nikoliv jediným cílem.

Mediace během výkonu trestu odnětí svobody je také zaměřena na hlubší komunikaci mezi účastníky a realizována nevládními organizacemi. Této mediaci zpravidla předchází dlouhodobá příprava účastníků, do procesu bývají zapojeny organizace na podporu obětí i probační úředníci a mívá podobu nepřímé mediace. Pokud se pachatel s obětí před činem znali, může být předmětem této mediace i otázka dalšího žití ve společném prostoru po pachatelově propuštění z výkonu trestu.

Uzavřená dohoda může být podkladem pro rozhodnutí o podmíněném propuštění pachatele z výkonu trestu odnětí svobody.

Na základě rozhodnutí federální vlády o restorativním přístupu k vězeňství z roku 2000²⁰⁰ byli do šesti (a později do dalších) belgických věznic umístěni konzultanti, jejichž náplní práce je dohlížet na restorativní programy ve věznicích realizované, zapojovat

---

¹⁹⁷ Weitekamp, Elmar, G. M., a kol., *Developing Peacemaking Circles in a European Context*. Final Research Report, Tübingen 2013, s. 30, s. 56, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/PMC_EU_2_Research_Report_Final_Version_RevVer-HJK.pdf> [30. 9. 2014].

¹⁹⁸ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 29.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 33.

²⁰⁰ Diblíková, Simona, *Restorativní justice a vězeňství*, in: *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 57.

nestátní organizace do péče o pachatele a oběti trestných činů a usnadňovat zavádění principů restorativní justice do vězeňství.

Holandsko

Pro holandskou mediační praxi v trestních věcech je charakteristická široká škála programů, které jsou (či byly) obětem a pachatelům trestných činů nabízeny. Některé z níže uvedených programů nejsou v současnosti realizovány, ale vzhledem k tomu, že jsou již zavedené, mohou být kdykoliv obnoveny.

Jednotlivé druhy nabízených mediací se liší nejen podle fáze trestního řízení, kdy je lze použít, ale také způsobem provedení, osobami mediátorů (profesionálové/dobrovolníci) a cílovou skupinou. Tu mohou tvořit mladiství pachatelé, problematické komunity, či sousedé žijící dlouhodobě v konfliktním stavu.

Některé druhy mediace mají v Holandsku charakter skutečné alternativy k trestnímu řízení, kdy odklon případu do mediace a splnění dohody představuje překážku trestního stíhání v dané věci. Tak tomu je například v případě programu pro mladistvé pachatele HALT.²⁰¹

V neposlední řadě je třeba zmínit funkční spolupráci organizací na podporu obětí trestných činů s organizacemi zaměřenými na probaci při realizaci mediačních programů.

Právní zakotvení mediace v trestních věcech se opírá o směrnici pro péči o oběti (*Aanwijzing Slachtofferzorg*) z roku 1995 a v případě programu HALT o čl. 77e holandského trestního zákoníku a o směrnici týkající se programu HALT (*Aanwijzing Halt-afdoening*) vydanou radou generálních prokurátorů v roce 1999.²⁰² Tato rada vydala v roce 2002 stanovisko hodnotící pozitivně restorativní programy a jejich začlenění do trestní justice.

Holandsko zná následující typy mediačních programů:

- nároková mediace,
- spravedlnost v sousedství,
- komunitní mediace,

---

²⁰¹ Tonry, Michael, The Prospects for Institutionalization of Restorative Justice Initiatives in Western Countries, in: *Institutionalizing Restorative Justice*, edd. Ivo Aertsen, Tom Daems, Luc Robert, Cullompton 2006, s. 102, Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 167.

²⁰² Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 87.

- restorativní mediace.

Nároková mediace nenaplnuje procedurální parametry mediace jako procesu.²⁰³ Jedná se spíše o administrativní proceduru, která má charakter odklonu od trestního stíhání a jejíž náplní je dohoda o náhradě způsobené škody. Přestože je označovaná jako mediace, nemusí v jejím průběhu vůbec k setkání oběti s pachatelem dojít. Může být realizována ve fázi vyšetřování, kdy vyjednávání vede zaměstnanec policejního orgánu, který podává zprávu státnímu zástupci, nebo po zahájení trestního stíhání, kdy je vedena státním zástupcem.²⁰⁴

Obsahem i cílem je dosažení dohody o náhradě škody, která má podobu finanční kompenzace. Dohodnutá částka je pachatelem složena na účet policie či státního zastupitelství a následně převedena na účet oběti.

V méně závažných případech může po splnění dohody státní zástupce rozhodnout o zastavení trestního stíhání, v případech závažnějších může být tato skutečnost brána soudem v potaz při rozhodování o druhu a výměře uloženého trestu.

Spravedlnost v sousedství je formou řešení lokálních konfliktů, která představuje alternativu k soudnímu řízení. Je iniciována státním zastupitelstvím ve spolupráci s ostatními justičními orgány, probačními službami i organizacemi na podporu obětí.²⁰⁵ Cílem programu je zvýšení míry bezpečí v problematických lokalitách a poskytnutí rychlého řešení vzniklé situace. V rámci tohoto programu probíhají i rodinné konference.

Sama mediace bývá vedena mediátorem z některé ze zúčastněných organizací, skladba případů se pak liší podle oblastí, v níž k sousedským konfliktům dochází.

Komunitní mediace si klade za cíl prevenci eskalace napětí a zkvalitnění komunikace mezi účastníky. Většinu případů tvoří incidenty nemající charakter trestného činu, jako například obtěžování sousedů nadměrným hlukem, či jiné konflikty v rámci komunity. Tento typ mediace bývá realizován z podnětu policejního orgánu a má silně preventivní charakter. Pokud již došlo k zahájení trestního řízení, tento program se

---

²⁰³ Tonry, Michael, The Prospects for Institutionalization of Restorative Justice Initiatives in Western Countries, in: Institutionalizing Restorative Justice, edd. Ivo Aertsen, Tom Daems, Luc Robert, Cullompton 2006, s. 104.

²⁰⁴ Willemsens, Jolien, Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, s. 231, dostupné z WWW: < http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf > [15. 10. 2014].

²⁰⁵ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries. Leuven 2004, s. 88 a 167.

neuskutečňuje. Mediáci vedou dobrovolníci z místních organizací pod vedením koordinátora – profesionála.

Mediátory školí na celostátní úrovni organizace Expertize Centre for Community Mediation, která poskytuje podporu a vzdělávání místním organizacím uskutečňujícím tento program.²⁰⁶

Restorativní mediace zcela naplňuje charakteristiky mediace jakožto procesu. Jedná se o tzv. humanistickou neboli *dialogue driven* mediaci. Poprvé byla uskutečněna v roce 1997 za spolupráce organizace Victim Support a Probační služby.

Realizuje se až po vynesení rozsudku nad pachatelem a jejím smyslem je pomáhat účastníkům vyrovnat se s následky trestného činu, směřuje k nápravě v symbolické podobě a k podpoře reintegrace pachatele. Bývá uskutečňována v případech závažné násilné kriminality. Většina těchto mediací je iniciována probační službou či organizací Victim Support. Mediace vedou profesionální mediátoři školení v Netherlands Mediation Institute.

Tento projekt probíhal v letech 1997 až 2003, kdy byl z administrativních důvodů pozastaven, přes značnou míru spokojenosti účastníků.

HALT neboli Het ALTERNatief, slovní hříčka spojující slova „alternativa“ a „stop“ je název programu pro mladistvé pachatele (z pohledu právního řádu České republiky pro děti a mladistvé pachatele) ve věku 12 až 18 let. Jedná se o alternativu k civilnímu či trestnímu řízení.²⁰⁷ Tradice tohoto projektu sahá až do roku 1981, kdy byl zahájen v Rotterdamu za účelem řešení problémů s vandalstvím a graffiti ve městě.²⁰⁸ Mediace je pouze jednou z podob tohoto programu, který zahrnuje například vykonání obecně prospěšných prací či účast na vzdělávacím programu. Program je vhodný zejména pro pachatele méně závažných trestných činů, jakými je vandalismus či krádeže.

Účast na programu je dobrovolná. Pokud jej pachatel úspěšně absolvuje, nesmí být v téže věci již trestně stíhán. Program HALT tedy představuje skutečnou alternativu k trestnímu řízení

O zařazení pachatele do programu rozhoduje státní zástupce, obvykle z podnětu policejního orgánu. Koordinaci a školení pracovníků lokálních center HALT zajišťuje celostátní HALT Nederland. Mediace vedou profesionální mediátoři z HALT center.

---

²⁰⁶ Tamtéž, s. 90.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 89.

²⁰⁸ Tonry, Michael, The Prospects for Institutionalization of Restorative Justice Initiatives in Western Countries, in: Institutionalizing Restorative Justice, edd. Ivo Aertsen, Tom Daems, Luc Robert, Cullompton 2006, s. 102.

Zajímavostí je, že skupina pachatelů ve věkové kategorii 12-16 let představuje až 90% úspěšně splněných programů. V současnosti v Holandsku vznikají v souladu s celoevropským trendem zvýšené pozornosti věnované obětem trestných činů mediační programy na půdě organizací na podporu obětí.²⁰⁹ Konkrétně se jedná například o organizaci Victim in Focus, která nabízí obětem trestných činů mediaci jako službu zaměřenou na jejich potřeby. Účastníci jsou do těchto mediací doporučováni zejména organizací Victim Support a probační službou.

Rakousko

Základem pro mediaci v trestních věcech v Rakousku je trestní zákoník a trestní řád. V roce 1985 byla mediace zavedena do předpisů týkajících se trestních věcí mládeže a v roce 2000 jako jeden ze 4 možných odklonů v rámci novely do trestního řádu. V roce 2004 byla přijata významná novela trestního řádu (*Straafprozessreformgesetz*), která s účinností od 1. 1. 2008 modernizovala přípravné řízení.²¹⁰

Rakouská úprava a praxe mediace v trestních věcech označovaná *Tatesausgleich* nebo zkráceně TA je z hlediska České Republiky zajímavá tím, že mediace v trestních věcech je realizován, stejně jako v České republice, jedinou organizací působící na území celého státu. Celkově je mediační praxe v Rakousku velmi obdobná jako na našem území. O to zajímavější je poukázat na některé odlišnosti, jimiž je například skutečnost, že tato celostátní organizace (s názvem Neustart) je organizací soukromou, či právo pachatele a oběti domáhat se soudní cestou realizace mediace v jejich případech.

Mediace v Rakousku probíhá téměř výlučně v rámci přípravného řízení jako forma či předpoklad odklonu. Podmínky realizace mediace jsou stanovené jednoznačně.²¹¹

- oběť souhlasí,
- jedná se o trestný čin s maximální hranicí trestní sazby 5 let,
- dostatečné objasnění faktorů a okolností trestného činu,

²⁰⁹ Bolívar, Daniela, Aertsen, Ivo, Vanfraechem, Inge (edd.), *Victims and Restorative Justice: An Empirical Study of the Needs, Experience and Position of the Victim Within Restorative Justice Practices. Country Reports, Final report of JUST/2009/JPEN/AG/0628*, Leuven 2009, s. 96, dostupné z WWW: <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2015/05/report_victimsandRJ-2.pdf> [15. 10. 2014].

²¹⁰ Willemsens, Jolien, *Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147*, Leuven 2008, s. 215, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

²¹¹ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 15.

- nedošlo ke ztrátě na životě a
- na straně pachatele nejde o „závažnou formu viny“.²¹²

Organizace Neustart výslovně deklaruje, že mediace není vhodná pro řešení případů domácího násilí.²¹³

Zájem oběti stojí vždy na prvním místě a přeje-li si podstoupit mediaci, mělo byjí být vyhověno. V důsledku jejího úspěšného ukončení pak může státní zástupce rozhodnout o zastavení trestního stíhání.²¹⁴

Je právem pachatele a oběti trestného činu domáhat se uskutečnění mediace, pokud i za splnění všech podmínek k její realizaci státní zástupce podal obžalobu a případ do mediace nepostoupil. Mohou proti takovému rozhodnutí státního zástupce podat odvolání.

Mediaci může iniciovat také soudce za splnění podmínek § 42 trestního zákoníku či § 7 zákona o trestních věcech mladistvých a pachateli i oběti opět náleží právo podat odvolání, pokud tak soud přes všechny nutné předpoklady neučinil.²¹⁵ Toto subjektivní právo na účast v mediaci je v rámci Evropy zcela ojedinělé.

Samotná mediace je realizována organizací Neustart. Náplň její činnosti kromě mediace tvoří, obdobně jako je tomu u Probační a mediační služby v České republice, také probační služby, dohled nad výkonem obecně prospěšných prací i podpora obětí trestných činů.

Organizace Neustart uzavřela v roce 1994 smlouvu o realizaci mediací s Ministerstvem spravedlnosti, jemuž pravidelně zasílá zprávy o množství proběhlých mediací. Ty jsou vedeny profesionálními mediátory, zaměstnanci Neustartu. Podmínkou k zastávání této funkce je vysokoškolské vzdělání v oboru sociální práce, práva či psychologie.

Kromě těchto vysokých vstupních nároků musí každý z mediátorů projít důkladným teoretickým i praktickým školením trvajícím tři až čtyři roky. Následně se stává certifikovaným mediátorem pro trestní věci a náplň jeho práce je téměř výlučně

---

²¹² Více viz www.neustart.at.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ § 204 Strafprozessordnung.

²¹⁵ Kilchling, Michael, Lösching-Gspandl, Marianne, Legal and Pactical Perpectives on Victim/Offender Mediation in Austria and Germany, *International Review of Victimology*, 1. 9. 2000, s. 312, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014], Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 17.

provádění mediací.²¹⁶ Jen minimum mediátorů působí zároveň na pozici probačních úředníků, což je oproti situaci zaměstnanců Probační a mediační služby v České republice velký rozdíl.

Zprávu o mediaci zasílá mediátor státnímu zástupci či soudci, který na jejím základě rozhodne o případném zastavení trestního stíhání.

Výše uvedená specifika praxe mediace ve Velké Británii, Belgii, Holandsku a Rakousku ukazují, jak široké je spektrum jejího možného použití a jak různými směry se lze při jejím zařazení do systému trestní justice vydat. Všechny uvedené státy se vyznačují dlouholetou tradicí v této oblasti a vykazují dobré výsledky. Jedná se o státy evropské unie, s nimiž nás pojí společný evropský právní rámec a nejsou zatíženy překážkami pro pronikání restorativní justice do justiční praxe, které vyplynuly z uvedeného výzkumu AGIS2. Považuji je proto za vhodné inspirační zdroje pro Českou Republiku.

---

²¹⁶ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 88 a 167, s. 17.

VI. Současná právní úprava a praxe mediace v trestních věcech v České republice

Tento oddíl bude věnován právnímu zakotvení mediace v trestních věcech v rámci České republiky, způsobům její realizace a možnostem uplatnění výstupů mediace v rámci trestního řízení. V kapitole 6.3. uvedu vybrané statistické údaje o užívání mediace a jejích měřitelných výsledcích, v poslední kapitole tohoto oddílu představím další restorativní programy, které v České republice probíhají.

6.1. Prameny právní úpravy mediace v trestních věcech v České republice

Tato kapitola je věnována výlučně právní úpravě mediace v České republice. Pramenům práva v oblasti trestněprávní mediace na mezinárodní a zejména evropské rovině je věnována samostatná kapitola 5.1.

V České republice v současnosti neexistuje ucelená právní úprava mediace v trestním řízení. Naproti tomu mediace v civilních věcech je upravena **zákonem o mediaci**. Jak vyplývá z jeho důvodové zprávy,²¹⁷ zákon se vztahuje toliko na občanskoprávní, rodinné, pracovní, obchodní a správní konflikty. Předmětem jeho úpravy je výkon a účinky mediace prováděné zapsanými mediátory (§ 1). Zákon o mediaci je tvořen čtyřmi částmi – hlavami upravujícími výkon, organizaci mediace, správní delikty a vztah k Evropské unie. Zákon reguluje samotný proces mediace, upravuje práva a povinnosti mediátorů, kvalifikační předpoklady pro výkon činnosti mediátora a přestupky, jichž se mediátor v souvislosti s výkonem profese může dopustit, přičemž zakotvuje působnost Ministerstva spravedlnosti v záležitostech mediace podle tohoto zákona.

Zákon o mediaci si neklade za cíl regulovat veškerou mediaci v České republice. V jeho § 11 je pouze zakotven zákaz používání označení „*zapsaný mediátor*“ nebo „*zapsaná mediátorka*“ a od nich odvozených tvarů jinými osobami, které svou činnost nevykonávají podle tohoto zákona. Z toho by bylo možné *a contrario* vyvodit, že zákon výkon mediace jiným osobám umožňuje. Nebudou-li však postupovat podle zákona

---

²¹⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci a o změně některých zákonů, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2011, VI. volební období, sněmovní tisk 426.

o mediaci, ale například na základě živnostenského oprávnění či v zaměstnaneckém poměru, nesmí používat výše uvedené označení. Za porušení tohoto ustanovení hrozí podle § 26 zákona o mediaci sankce v podobě pokuty až do výše 100.000 Kč. Možnost provádět mediace mimo rámec zákona o mediaci se vztahuje jak na soukromoprávní, tak na trestněprávní oblast.

Mediace v trestních věcech je v České republice upravena zejména **zákonem o PMS**, jehož obsah reflektuje rezoluci Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12, doporučení Rady Evropy R (99) 19 a směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU.

Podrobnější regulace procesu mediace je pak zakotvena v Metodickém standardu Probační a mediační služby.²¹⁸

Ačkoliv se nejedná přímo o právní úpravu mediace jako takové, je jako součást právního rámce trestněprávní mediace v České republice třeba uvést **zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)**, ve znění pozdějších předpisů (dále také „ZSM“). Tento zákon ve svém § 1 odst. 2 jako jeden z účelů projednávání protiprávních činů mladistvých zakotvuje zájem na „*odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem*“ a užití opatření, které přispěje k tomu, aby se mladistvý „*nadále páchání protiprávního činu zdržel*“. Tyto zájmy jsou v souladu se žádoucími cíli mediace v trestním řízení a mohla by tak být vhodným nástrojem k jejich naplnění.

I v dalších ustanoveních ZSM se otvírá široký prostor pro uplatnění mediace. Jedná se zejména o § 40 zakotvující spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí, se zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy. Dále se jedná § 68 a násl., jež upravují podmínky pro požití zvláštních způsobů řízení ve věcech mladistvých, jakými je podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. Tyto zvláštní způsoby řízení lze použít mimo jiné pouze tehdy „*je-li mladistvý připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění*“. Tato vůle by mohla být projevena například zájmem mladistvého účastnit se mediace s poškozeným.

Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „*TŘ*“), je taktéž podstatným pramenem práva vytvářejícím

²¹⁸ Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003.

právní rámec pro užití mediace v trestních věcech. Nabízí možnosti využití výstupů mediace v trestním řízení zejména v § 307 a § 309, tedy v institutech podmíněného zastavení trestního stíhání a schválení narovnání. K otázce využití výstupu mediace v trestním řízení se podrobněji vrátím v kapitole 6.2.

Vzhledem k tomu, že mediace je mimoprocesní, alternativní, metodou řešení konfliktů s trestněprávním charakterem, může být realizovaná i mimo systém trestní justice soukromými subjekty či neziskovými organizacemi, jak je zvykem např. v Německu.²¹⁹

Dalším z významných právních předpisů pro oblast mediace v trestněprávním kontextu je **zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)**, ve znění zákona č. 77/2015 Sb. Ustanovení § 39 zákona o obětech trestných činů umožňuje subjektům poskytujícím pomoc obětem trestných činů podle tohoto zákona obdržet dotaci ze státního rozpočtu, pokud získají akreditaci na službu „*restorativní programy*“. Takovým programem mediace v trestních věcech bezesporu je. Vzhledem k tomu, že žádný jiný právní předpis poskytování mediace v trestněprávních věcech subjekty odlišnými od PMS nezakazuje, lze mít za to, že toto ustanovení zakládá možnost plurality poskytovatelů mediace v trestněprávních záležitostech v České republice. To je zcela v souladu s doporučením Rady Evropy R (99) 19, které podporuje zapojení nejen veřejné iniciativy, ale i nevládních organizací a místních komunit.²²⁰

V době dokončení této práce je PMS stále výlučným či dominantním poskytovatelem služby mediace v trestních věcech. V letech 2014 až 2015 čerpaly dotaci na restorativní program podle §39 zákona o obětech pouze dvě organizace. Organizace Pro Dialog z.s., která nabízí mediaci zaměřenou na urovnání vztahů v rámci rodiny a komunity zasažené trestným činem a kruhy obnovy a Diecézní charita Plzeň nabízející rozšířenou pomoci obětem, nikoliv mediaci či jiný restorativní program, jak je vymezen v této práci.²²¹

V následujícím textu se budu podrobněji zabývat zákonem o Probační a mediační službě a strategickými dokumenty, které přímo ovlivňují podobu trestněprávních mediací v České republice.

---

²¹⁹ Tamtéž, s. 14.

²²⁰ Doporučení Rady Evropy R(99) 19 Výboru ministrů členských států ohledně mediace v trestních věcech, Štrasburk 15. 9. 1999, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 70.

²²¹ Dotaz na Ministerstvo spravedlnosti, odpověď ze dne 30. 10. 2015, www.prodialogforum.cz.

Zákon o PMS na rozdíl od mezinárodních a unijních dokumentů (rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12, doporučení Rady Evropy R (99) 19, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU) nepoužívá v souvislosti s mediací pojem „oběť“, ale výraz „poškozený“. Vzhledem k tomu, že zákon o PMS nezakotvuje vlastní definici tohoto pojmu, je třeba vycházet z definice obsažené v § 43 odst. 1 TŘ, který definuje poškozeného jako toho „komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“. Ustanovení § 43 TŘ pak v odstavci 2 stanoví, že „za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem“.

V této souvislosti se nabízí otázka, zda by vzhledem k charakteru a smyslu mediace v trestních věcech nebylo vhodnější i v zákoně o PMS zavést pojem „oběť“, který zahrne i pozůstalé a kategorii osob, na nichž se pachatel dopustil pokusu či přípravy trestného, aniž jim vznikla škoda na zdraví, majetková či nemajetková újma. Podrobněji se k této otázce vrátím v závěrečné kapitole práce.

Pro účely zákona o PMS je v § 2 odstavci 2 tohoto zákona uvedena definice mediace, kterou se rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestním řízením“. V tomtéž ustanovení je dále výslovně uvedeno, že „mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“. Zakotvení této podmínky odpovídá základnímu principu mediace, jímž je dobrovolnost.

Termíny „spor“ a „konfliktní stav“ a jeho „urovnání“ však nepovažuji za nešťastněji zvolené. Trestný čin bývá zpravidla jednostrannou akcí vůči oběti a těžko lze za „spor“ považovat například situaci, kdy pachatel přinutí pohrůzkou násilí (zbraní) oběť k pohlavnímu styku a ona následně trpí strachem z vycházení ven. Domnívám se také, že z obdobného činu vzniklý „konfliktní stav“ nelze ani prostředky mediace „urovnat“. Z této definice lze dovozovat, že zákonodárce uvažoval o využití mediace spíše pro případy majetkových či méně závažných trestných činů, kde by snad bylo možné uvedené termíny užít, ačkoli pojem „spor“ se jeví nevhodným i v těchto případech.

Definice mediace uvedená v doporučení Rady Evropy R (99) 19 reflektuje věrněji charakter mediace, když za mediaci (zprostředkování) označuje „jakýkoliv proces, kterým

je oběti a pachateli umožněno, pokud k tomu dají svobodně souhlas, aktivně se podílet na řešení záležitostí vyplývajících z trestného činu za pomoci třetí nestanné strany (prostředníka)“.²²²

Zákon o PMS se vzdává „monopolu“ pro výkon mediace v trestních věcech, když v § 64 odst. 6 výslovně uvádí, že *„úkony probace a mediace, pokud nejsou tímto nebo zvláštním zákonem svěřeny do výlučné působnosti probační a mediační služby, mohou vykonávat nebo se na nich podílet i jiné osoby“*. Pro oblast mediace pak v zákoně výlučná působnost PMS nikde zakotvena není.

PMS provádí úkony v rámci své působnosti na pokyn orgánů činných v trestním řízení, avšak pro mediaci je v § 4 odst. 7 zákona o PMS výslovně zakotvena výjimka. Toto ustanovení umožňuje ve vhodných případech konat i bez takového pokynu, zejména z podnětu obviněného a poškozeného. Pak ovšem náleží příslušnému orgánu činnému v trestním řízení „právo veta“, neboť ve výše uvedeném případě jej PMS neprodleně informuje a orgán činný v trestním řízení může rozhodnout, že se věc k mediaci nepředává a mediace dále prováděna nebude. Tato pravomoc orgánu činného v trestním řízení je v souladu s doporučením Rady Evropy R (99) 19, podle něhož má být rozhodnutí o předání věci k mediaci i vyhodnocení výsledku v rukou orgánů činných v trestním řízení.²²³

PMS může zahájit činnost směřující k mediaci také ze své vlastní iniciativy. To je usnadněno oprávněním opatřovat si v souvislosti s úkony probace a mediace informace o obviněném a stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce.²²⁴ Při této činnosti může dojít k vytipování vhodného případu ze strany PMS.

Ustanovení § 4 odst. 9 zákona o PMS zakotvuje nejčastější způsob iniciování mediace, kterým je vyrozumění střediska PMS o věcech vhodných k mediaci ze strany policejního orgánu a státního zástupce. Z formulace *„policejní orgán a státní zástupce vyrozumívá středisko o věcech vhodných k mediaci“* lze vyvodit, že tyto orgány jsou povinny středisko vyrozumět, pokud se o takovém případě dozví. Následuje věta za středníkem *„zejména v trestních věcech mladistvých postupuje tak, aby mediace byla užita od počátku trestního stíhání nebo místo něj“*. Toto ustanovení lze chápat jako zakotvení prioritního postavení mediace ve věcech mladistvých oproti klasickému trestnímu stíhání.

²²² Doporučení Rady Evropy R(99) 19 Výboru ministrů členských států ohledně mediace v trestních věcech, Štrasburk 15. 9. 1999, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 71.

²²³ Tamtéž, s. 72, část IV. odst. 9 doporučení.

²²⁴ § 4 odst. 8 zákona o PMS.

Podrobněji spolupráci PMS s orgány činnými v trestním řízení upravují následující metodické dokumenty. Spolupráci mezi PMS a státním zastupitelstvím upravuje Pokyn nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 z 21. 9. 2009.²²⁵ Spolupráci PMS a Policie ČR pak Metodický pokyn ředitele úřadu SKPV policejního prezidia č. 3 z 29. 12. 2004.²²⁶ Součinnost soudů s PMS je upravena v ustanovení § 34 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších instrukcí.²²⁷

Metodický pokyn ředitele úřadu SKPV policejního prezidia č. 3 z 29. 12. 2004.²²⁸

Tento pokyn ukládá policejnímu orgánu povinnost vyrozumět příslušné středisko PMS o trestních věcech vhodných k mediaci, zakotvenou v §4 odst. 9 zákona o PMS. Upravuje také kritéria, podle kterých by příslušníci policie ČR měli tuto „vhodnost“ posuzovat.

Těmito kritérii jsou skutečnost, že pachatel spáchání skutku nepopírá, to, zda za něj cítí zodpovědnost a zda projevuje snahu po nápravě. Policejní orgán by měl vzít také v úvahu, zda se jedná o nedbalostní trestný čin, o prvopachatele a zda je na pozadí trestného činu přítomen osobní konflikt mezi pachatelem a poškozeným.

Pokyn nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 z 21. 9. 2009.²²⁹

Podle tohoto pokynu může státní zástupce vydat pokyn k mediaci, pokud PMS nevyrozuměl o vhodnosti případu policejní orgán, případně si vyžádá informace od střediska PMS a rozhodne o vydání pokynu dodatečně. Provádí-li PMS úkony mediace bez pokynu státního zástupce, vyžádá si státní zástupce informaci o zamýšleném postupu ve věci a v případě nesouhlasu s pokračováním mediační činnosti vydá a doručí středisku PMS rozhodnutí, že věc se nadále k mediaci nepředává.

Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.²³⁰

---

²²⁵ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 147.

²²⁶ Tamtéž, s. 149.

²²⁷ Tamtéž, s. 105.

²²⁸ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 149.

²²⁹ Tamtéž, s. 147.

²³⁰ Tamtéž, s. 105.

Podle tohoto dokumentu podá předseda senátu (samosoudce) ve vhodných případech konkrétní písemný pokyn k využití PMS k projednání dohody o náhradě škody mezi obviněným a poškozeným, případně dohody o narovnání. Naopak, nesouhlasí-li s prováděním úkonů mediace ze strany PMS, vyrozumí příslušné středisko o svém rozhodnutí, že věc se nadále k mediaci nepředává.²³¹

Co se organizace PMS týče, plnění úkolů ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení zajišťují střediska působící v sídlech okresních (či na roveň postavených) soudů. Příslušnost středisek se řídí příslušností soudu a v přípravném řízení státního zástupce, v jehož obvodu středisko působí. V odůvodněných případech může předseda senátu nebo samosoudce, v přípravném řízení státní zástupce, uložit provedení úkonů středisku podle bydliště dotčené osoby.²³²

Úkoly v rámci středisek plní zaměstnanci státu ve funkcích úředníků a asistentů PMS.²³³ Právě úředníci PMS jsou podle Metodického standardu činnosti PMS a jeho součástí „manuálu mediace“ zprostředkovateli neboli mediátory v trestních věcech.

Zákon o PMS upravuje jejich postavení, předpoklady k výkonu profese, práva a povinnosti a to zejména v § 6 až 10 zákona o PMS.

Úředník probační a mediační služby (potažmo tedy mediátor v trestních věcech podle zákona o PMS) musí podle § 6 odst. 2 zákona o PMS:

- být bezúhonný,
- být svéprávný,
- mít vysokoškolské vzdělání v oblasti společenskovědní získané ukončením v magisterském studijním programu,
- absolvovat základní kvalifikační vzdělání pro úředníky PMS a
- složit odbornou zkoušku.

Úředníci probační a mediační služby jsou povinni se dále vzdělávat a prohlubovat své odborné znalosti, což odpovídá požadavku doporučení Rady Evropy R (99) 19 na kvalifikaci mediátorů v trestních věcech.

Rozsah a obsah základního kvalifikačního kurzu i odborné zkoušky probačních úředníků stanoví Statut probační a mediační služby.²³⁴ Tyto zkoušky mají stejnou podobu

---

²³¹ Tamtéž.

²³² § 3 zákona o PMS.

²³³ § 6 odst. 1 zákona o PMS.

²³⁴ § 6 odst. 5 zákona o PMS.

pro všechny úředníky PMS, nejsou nijak specificky profilované pro mediátory v trestních věcech.

V rámci zachování principu nestrannosti mediátora zakotvuje § 7 odst. 5 zákona o PMS zákaz prování úkonů probace a mediace v jedné věci tímtež probačním úředníkem.

V případě podjatosti probačního úředníka (či asistenta) rozhodne o jeho vyloučení z provádění úkonů probace a mediace usnesením předseda senátu, samosoudce, případně v přípravném řízení státní zástupce.²³⁵

Zásada mlčenlivosti mediátora je zakotvena v § 9 odst. 1 a 2 zákona o PMS, který stanoví, že probační úředník (i asistent) je povinen zachovávat mlčenlivost o věcech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce i po skončení pracovního poměru.

Ustanovení § 9 odst. 2 zákona o PMS pak výslovně v souvislosti s mediací uvádí, že „úředníka ani asistenta PMS nelze v návaznosti na jeho mediační činnost vyslyšet ke skutkovým okolnostem, které se dozvěděl při zprostředkování řešení sporu nebo v souvislosti s ním a které se neprojevily při uzavírání dohody mezi obviněným a poškozeným s výjimkou případů zákonem uložené povinnosti překazit spáchání trestného činu nebo oznámit trestný čin“.

Toto ustanovení sice reflektuje požadavek na mlčenlivost mediátora za účelem podpory důvěry mezi ním a účastníky mediace, nicméně domnívám se, že poskytuje mediátorovi užší rozsah mlčenlivosti, než by bylo vhodné. Podrobněji se k tématu vrátím v kapitole VIII.

Autonomie mediátora je v souladu s doporučením Rady Evropy R (99) 19 zakotvena v § 7 odst. 1 zákona o PMS. Toto ustanovení uvádí, že ačkoliv je úředník PMS povinen řídit se pokyny předsedy senátu, samosoudce či v přípravném řízení státního zástupce, nesmí tyto pokyny směřovat ke způsobu a výsledku prováděné mediace.

Nad činností PMS vykonává dohled Ministerstvo spravedlnosti, které zároveň vytváří personální, organizační, hospodářské a finanční podmínky k výkonu probace a mediace.²³⁶

Vzhledem k tomu, že zákon o PMS vytváří pouze obecný rámec pro realizaci probace i mediace v trestních věcech, byly v roce 2004 schváleny Ministrem spravedlnosti metodické standarty pro jednotlivé oblasti činnosti PMS²³⁷

---

²³⁵ § 8 odst. 1 až 3 zákona o PMS.

²³⁶ § 11 odst. 1 a 2 zákona o PMS.

Postupy pro oblast provádění mediace jsou zakotveny v **Metodickém standardu činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem**. Cílem přijetí metodického standardu bylo definovat na základě zkušeností vhodnou praxi a dosáhnout souladu v postupech jednotlivých středisek. **Manuál mediace**, který podrobně popisuje strukturu mediace a zakotvuje postupy mediátora, je součástí tohoto Metodického standardu. Metodický standard obsahuje oproti zákonu o PMS zpřesňující a podrobnější definici mediace a postavení mediátora.²³⁸ Mediaci definuje jako „*alternativní metodu řešení konfliktů, která využívá přítomnosti nestranné třetí osoby-mediátora*“. Postavení mediátora vymezuje tak, že „*je vyvážené k oběma stranám*“. Mediátor „*je odborníkem na efektivní vyjednávání. Napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace. Jeho cílem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění účastníků a nalezení řešení, které zohledňuje zájmy obou stran. Mediátor spor neposuzuje, ani nerozhoduje o formě jeho řešení.*“

Použitá definice mediace zakotvuje důsledně charakter mediace jako metody řešení sporů, jak byla představena v kapitole II. této práce. Chybí zde nicméně zohlednění specifického charakteru mediace v trestních věcech, což se promítá například v opětovném (stejně jako v zákoně o PMS) použití z výše uvedených důvodů nevhodného výrazu „*spor*“.

Od mediace Metodický standard odlišuje činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu v rámci trestního řízení, které mají vůči mediaci subsidiární charakter a PMS je vykonává tehdy, není-li možné uskutečnit mediaci. Mediace a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu je v Metodickém standardu označena za primární činnost střediska PMS v přípravném řízení.

Samotnému průběhu mediace v trestních věcech v České republice a možnostem využití jejích výstupů pro účely trestního řízení bude věnována následující kapitola.

---

²³⁷ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 148.

²³⁸ Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003, s. 1.

6.2. *Postupy při provádění mediace v trestních věcech v České republice a možnosti uplatnění jejích výstupů v rámci trestního řízení*

Přestože právní rámec České republiky nebrání realizaci mediace v trestních věcech různými nestátními subjekty, v současné době je v České republice mediace v trestních věcech realizována téměř výlučně prostřednictvím PMS.²³⁹ Tato kapitola si klade za cíl zmapovat konkrétní postupy při uskutečňování mediace a možnosti, jak mohou být výstupy z mediace použity v rámci trestního řízení.

Koncepce zákona o PMS je postavena na předpokladu, že těžištěm činnosti PMS je přípravné řízení a řízení před soudem. Logicky začleňuje mediaci jako jednu z možností včasného řešení vzniklé situace a vytváří tak zároveň podmínky pro její využití jakožto podkladu pro uložení alternativních trestů či využití odklonů soudem.

V současnosti PMS nezaměstnává probační úředníky, jejichž pracovní náplní by bylo pouze vedení mediací. Vedení mediací je jednou ze složek pracovní náplně probačního úředníka.

PMS může svou činnost zaměřenou na mediaci v trestních věcech vykonávat jak v přípravném řízení, tak po podání obžaloby. Zákon o PMS mediační činnost označuje jako „zprostředkování mezi obviněným a poškozeným“, PMS tudíž zahajuje činnost směřující k mediaci až po sdělení obvinění konkrétnímu podezřelému.²⁴⁰ Mediaci v trestních věcech jako taková je neprocesním postupem probíhající mimo trestní řízení a zákonem není vyloučena její realizace před zahájením trestního stíhání, ani po jeho ukončení. V praxi však k mediaci před zahájením trestního stíhání dochází jen zcela výjimečně a to na základě žádosti podezřelého či poškozeného.²⁴¹

Metodický standard²⁴² upravuje mediační činnost PMS v šesti oddílech. Jsou jimi:

1. zahájení činnosti střediska PMS,

---

²³⁹ Lze zmínit taktéž Evropskou poradnu pro trestně stíhané osoby a oběti trestných činů se sídlem v Pirně a Děčíně, která nabízí mimo jiné mediaci v trestních věcech v případech přeshraničních sporů a je podporovaná Saským ministerstvem spravedlnosti a pro Evropu, viz <http://www.slvsr.org/ebs-dresden-und-ebs-goerlitz/ebs-dresden/?lang=CS.>, případně již uvedený Pro Dialog, z.s., www.prodialogforum.cz.

²⁴⁰ Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha 2010, s. 41.

²⁴¹ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha 2010, s. 83.

²⁴² Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003.

2. přípravná fáze,
3. individuální konzultace,
4. společné jednání stran – mediace,
5. písemné výstupy z mediace,
6. další postup.

Nyní se budu věnovat podrobněji jednotlivým krokům, jejich zakotvení v Metodickém standardu i praktickému obsahu.

Zahájení činnosti střediska je první fází celého procesu. Středisko PMS zahajuje svojí činnost v konkrétní věci buď na základě podnětu, pokynu orgánů činných v trestním řízení nebo z vlastní iniciativy. Na středisko se mohou obrátit i další osoby, například poškozený, obviněný, obhájce, zmocněnec poškozeného, pracovníci OSPODu či rodinní příslušníci poškozeného či obviněného. V praxi je mediační proces nejčastěji zahajován z podnětu policejního orgánu²⁴³, v četnosti pak následuje podnět obviněného.

Pokud si středisko vytipuje případ z vlastní iniciativy, nebo přijme podnět k zahájení činnosti nepocházející od orgánů činných v trestním řízení, vyžádá si neprodleně stanovisko resp. pokyn dozorového státního zástupce ke vstoupení střediska do případu.

Již před vyžádáním tohoto pokynu provede úředník PMS rozvalu, zda je případ pro mediaci vhodný. Hlavními kritérii vhodnosti jsou zejména doznání pachatele a jeho snaha či zájem napravit důsledky trestného činu.²⁴⁴ K mediaci jsou vhodné zejména případy, při nichž je trestný čin součástí či určitým vyvrcholením dlouhodobějšího konfliktního stavu a obě strany mají zájem na narovnání situace. K rozhodnutí o vhodnosti mediace v daném případě přispívá také skutečnost, že obviněný je mladistvý či ve věku blízkém mladistvým, případně že se jedná o prvopachatele. Vychází se přitom z předpokladu, že právě u pachatelů mladšího věku a prvopachatele může mít konfrontace s následky trestného činu značný výchovný efekt.²⁴⁵

---

²⁴³ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 102.

²⁴⁴ Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. Praha 2010, s. 41.

²⁴⁵ Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. Praha 2010, s. 42.

Pokud PMS vyhodnotila případ jako vhodný a obdržela podnět (resp. pokyn) či kladné stanovisko orgánu činného v trestním řízení k zahájení činnosti v dané věci, následuje *přípravná fáze*.

V této fázi úředník PMS (mediátor) poprvé kontaktuje obviněného a poškozeného a pozve je k úvodním konzultacím. Forma tohoto kontaktu může být písemná, telefonická nebo osobní. Nejčastěji má podobu písemné zásilky zaslané oběma stranám. K pozvánce jsou přiloženy další informace důležité pro rozhodnutí potencionálních účastníků o tom, zda chtějí do mediace vstoupit. Může se jednat o letáky o činnosti PMS nebo o mediaci jako takové.²⁴⁶ V této fázi je možné již naplánovat termíny individuálních konzultací mediátora s účastníky.

Individuální konzultace s oběma účastníky tvoří spolu se samotnou mediací jádro mediační činnosti PMS. Jedná se o významnou odlišnost mediace v trestních věcech od mediace civilní, při níž k individuálním setkáním naopak zpravidla nedochází.

Individuální konzultace mají za cíl informovat účastníky o možnosti společného setkání, připravit je na něj a poučit je o pravidlech, rizicích a možných přínosech. K uskutečnění tohoto setkání nesmí být ani jeden z potencionálních účastníků přesvědčován nebo nucen. Pokud se pro něj rozhodnou, lze v této fázi domluvit i účast dalších osob (například rodinných příslušníků, právních zástupců atd.) a definovat jejich úlohu v mediaci.

Při konzultaci mediátor motivuje obviněného k úvaze nad možnostmi nápravy důsledků spáchaného činu.²⁴⁷ Samotná nabídka setkání s poškozeným přichází až poté, co pachatel projevil nad svým činem lítost a vůli odstranit či zmírnit jeho následky. Uznání viny a snaha o nápravu způsobených škod je totiž předpokladem, nikoliv důsledkem mediace mezi obětí a pachatelem.

Konzultace s poškozeným je zaměřená na předání informací potřebných k učinění rozhodnutí o účasti v mediaci. Jejím obsahem je také mapování potřeb a očekávání poškozeného.

Již v této fázi musí mediátor zachovávat neutralitu, tedy vyvážený postoj k oběma účastníkům. Na rozdíl od mediace v civilních věcech se však tato neutralita nevztahuje

---

²⁴⁶ Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003, s. 2.

²⁴⁷ Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. Praha 2010, s. 43.

k samotnému činu či odpovědnosti pachatele za jeho následky. Co se této skutečnosti týče, smí mediátor uplatnit hodnotový soud spočívající v konstatování, že pachatel se dopustil činu nesprávného, je za jeho následky odpovědný a oběť má na odškodnění nárok.²⁴⁸ V této věci by měla panovat shoda i mezi účastníky mediace.

Počet individuálních konzultací se odvíjí od potřeb účastníků a míry jejich připravenosti na společné setkání. Na jejich základě vyhotoví mediátor záznam o úkonu.²⁴⁹ Obsah tohoto záznamu tvoří kromě nezbytných procedurálních náležitostí (místo a čas konání, přítomné osoby) zejména potvrzení o předání všech relevantních informací účastníkům, zejména informace o právu mediaci kdykoliv bez udání důvodu ukončit. Podstatnou náležitostí záznamu je vyjádření účastníků o možnosti společného setkání. V případě souhlasu účastníků s mediací záznam obsahuje termín dalšího setkání, v případě nesouhlasu může mediátor účastníkům nabídnout jiné formy spolupráce.

Pokud obě strany s uskutečněním mediace souhlasí a jsou na ni řádně připraveny, lze přistoupit k dalšímu kroku, kterým je *společné jednání stran – mediace*. Mediátor dbá na to, aby byl průběh mediace v souladu se zákonem, a napomáhá vzájemné komunikaci stran. Dohlíží na to, aby dohoda nebyla uzavřena pod nátlakem, aby vyjadřovala svobodnou vůli účastníků, uspokojovala jejich potřeby a zájmy a byla v souladu s dobrými mravy.²⁵⁰

Obsah dohody by měl být srozumitelný a závazky splnitelné, kontrolovatelné a přiměřené okolnostem. Středisko PMS zpravidla provádí kontrolu jejich plnění.

Samotná mediace probíhá v šesti po sobě jdoucích fázích.²⁵¹ Tyto fáze odpovídají standardní struktuře mediace, jak probíhá i ve všech ostatních oblastech její aplikace (rodinné, občanskoprávní, obchodní a jiné spory) a je zakotvena v teorii mediace.²⁵²

V *první fázi* mediátor s účastníky dojedná pravidla, která budou v průběhu mediace respektovat. Jedná se zejména o časové limity, zajištění nerušené komunikace, způsob oslovování. Je preferováno oslovovat účastníky jejich příjmením, nikoliv procesním postavením (poškozený, obviněný). Domluva může vymezit kompetence ostatních

---

²⁴⁸ Tamtéž, s. 45.

²⁴⁹ Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003, s. 3.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 4.

²⁵¹ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 158.

²⁵² Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi*. Praha 2011, s. 117 a násl., Šišková, Tatiana, Stöhrová, Helena, *Výcvikový manuál mediace. Komplexní výcvik. Asociace mediátorů České republiky. Díl 1*. Praha 2013, s. 6.

zúčastněných osob. Mediátor v této fázi zopakuje podstatné informace o jeho roli, průběhu a smyslu mediace a v neposlední řadě o rozsahu a způsobu předávání informací získaných během mediace dalším osobám, zejména orgánům činným v trestním řízení. Cílem první fáze je vytvoření bezpečného rámce a snížení napětí účastníků.

V *druhé fázi* již hovoří převážně účastníci. Jeden po druhém mluví nikoliv spolu navzájem, ale s mediátorem. Poškozený o způsobu, jakým trestný čin ovlivnil jeho život i život jiných osob, obviněný o okolnostech či příčinách, které vedly ke spáchání trestného činu, o jeho prožitcích. Následně mediátor vymezí oblasti shody a dopomáhá stranám k definování předmětu jednání. Pro druhou fázi jsou typické silné emoční projevy účastníků, kterým je třeba poskytnout náležitý prostor, aby bylo možné přejít do další fáze.

Ve *třetí fázi* dochází za podpory mediátora k přímé vzájemné komunikaci účastníků. Oba účastníci by měli porozumět svým vlastním zájmům i zájmům toho druhého a posunout se od pozic (co chtějí) k potřebám (proč to chtějí), respektive k rozlišení toho, co je pro ně doopravdy podstatné a co nikoliv. Vzájemná komunikace by měla v této fázi spočívat ve snaze o porozumění, nikoliv v konfrontaci.

Ve *čtvrté fázi účastníci* hledají řešení situace, či vhodné kroky, které vychází ze stanoveného předmětu jednání a potřeb účastníků. Mediátor vyzve strany ke shromažďování návrhů a posouzení jejich vhodnosti. Sám možnosti nenavrhuje, nehodnotí, pouze pomáhá stranám vymezit kritéria, pomocí nichž mohou návrhy sami posuzovat. Výsledkem této fáze by měla být shoda účastníků na nejvhodnějším řešení současné situace, je-li to s ohledem na charakter případu možné.

V *páté fázi* mediátor účastníkům dopomáhá k uzavření dohody, která obsahuje účastníky dohodnuté kroky. Dohoda musí podrobně zachycovat konkrétní způsob jejího plnění a obsahovat pojistky pro případ zmaření některého dohodnutého bodu. Mediátor sám dohodu neformuluje, podněcuje však účastníky k úvaze nad konkrétním postupem i možnými překážkami.

V *závěrečné šesté fázi* mediátor shrne dosažené výsledky a spolu se stranami vypracuje zprávu o výsledku mediace. Mediační proces je pak uzavřen shrnutím úspěchů a oceněním účastníků za jejich snahu a práci.

Metodický standard činnosti PMS věnuje v oddíle nazvaném *Písemné výstupy z mediace* pozornost práci s písemnými informacemi z průběhu mediace, které podléhají ustanovením spisového řádu PMS. V průběhu mediace mají ke spisu ve věci mediace

přístup pouze její účastníci a mediátor. Tento spis obsahuje záznamy o individuálních konzultacích a další materiály, s jejichž zveřejněním účastníci souhlasili, zprávu o výsledku mediace i případnou dohodu.²⁵³ Procesní materiály, jakými jsou například písemné poznámky stran, záznamy na flipchartu či poznámky mediátora, jsou po ukončení mediace skartovány. **Zprávu o výsledku mediace a výstup z mediace** (sjednanou dohodu a další materiály) mediátor předává příslušnému státnímu zástupci či soudci jako podklad pro další rozhodnutí ve věci. Tato zpráva by měla obsahovat základní údaje o provedených krocích a dosaženém výsledku. Uzavřená dohoda a další materiály, pokud s jejich zveřejněním účastníci souhlasili, tvoří přílohu zprávy. Pokud k uzavření dohody nedojde, předá mediátor zprávu, že dohoda uzavřena nebyla. Tato skutečnost nesmí být k tíži obviněného a zpráva o výsledku mediace nemá obsahovat údaje, které by mu mohly v trestním řízení uškodit.

Další postup střediska PMS může spočívat v činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestným činem, pokud nedošlo k uzavření dohody a účastníci mají zájem na další spolupráci.

Na následujících řádcích se budu věnovat tomu, pro jaká rozhodnutí státního zástupce či soudu může být zpráva o výsledku mediace podkladem, obsahuje-li výstup z mediace v podobě dohody mezi obviněným a poškozeným. Škála těchto rozhodnutí je opravdu široká. Budu je kategorizovat podle jednotlivých fází trestního řízení.

Ve fázi před zahájením trestního stíhání upozorňuje na zajímavou možnost využití institutu mediace v rámci trestního řízení Jan Rozum.²⁵⁴ Poukazuje na § 163 a 163a TŘ, tj. na **trestní stíhání se souhlasem poškozeného**. U vybraných trestných činů podle § 163 TŘ je trestní stíhání proti tomu, vůči němuž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď (§ 100 odst. 2 TŘ) a trestní stíhání pro trestný čin znásilnění (§ 185 odst. 1, 2 TZ) proti tomu, kdo je nebo kdo v době spáchání činu byl manželem, partnerem nebo druhem poškozeného, možné zahájit nebo v něm pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Totéž platí pro trestný čin opilství, pokud vykazuje znaky skutkové podstaty některého z těchto trestných činů. Pokud poškozený svůj souhlas neudělí, není možné trestní stíhání zahájit ani v již zahájeném trestním stíhání pokračovat.

---

²⁵³ Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003, s. 4.

²⁵⁴ Rozum, Jan, Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 47.

Tento institut podle Jana Rozuma otevírá možnost pro využití mediace již ve fázi před zahájením trestního stíhání. Pokud by se pachatel a poškozený dohodli prostřednictvím mediátora na způsobu dalšího postupu a náhradě vzniklé újmy, mohlo by to představovat pro poškozeného důvod k neudělení souhlasu s trestním stíháním. Vzhledem k tomu, že souhlas s trestním stíháním je možné vzít zpět až do doby, kdy se odvolací soud odebere k závěrečné poradě, je možné uvažovat o tomto způsobu promítnutí mediace do trestního řízení napříč všemi jeho fázemi.

Zpětvzetí či odepření souhlasu s trestním stíháním je až na výjimky uvedené v § 163a odst. 1 TŘ definitivní. Výslovně odepřený souhlas nelze již znovu udělit. V tom spatřuji značné riziko účelového jednání pachatele. Pokud by si byl vědom skutečnosti, že uzavření dohody s poškozeným bude mít tento následek, lze očekávat, že přistoupí na účast v mediaci i na uzavření dohody, aniž by jeho motivací bylo zmírnit způsobenou újmu a dohodu skutečně dodržet.

Odepření souhlasu poškozeného s trestním stíháním by mělo smysl až v situaci, kdy pachatel dohodu nejen uzavřel, ale také řádně splnil. I v takovém případě zůstává přítomnost rizika účelového jednání pachatele, nátlaku na poškozeného či naopak manipulace pachatele poškozeným. Je otázkou, zda by na takto eticky problematické situaci měla PMS participovat. Vzhledem k různorodosti reálných situací si však nekladu za cíl tuto otázku definitivně zodpovědět.

Dále se zaměřím na rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, pro něž může být zpráva o výsledku mediace podkladem ve fázi po zahájení trestního stíhání před podáním obžaloby.

V přípravném řízení může státní zástupce podle § 172 odst. 2 písm. c) TŘ **trestní stíhání zastavit**, jestliže „*vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo*“.

Je velmi dobře představitelné, že tyto okolnosti mohou být naplněny například tehdy, neměl-li trestný čin trvalých následků, obviněný svého chování litoval, projevil zájem způsobenou újmu napravit v rámci mediačního procesu a uzavřel v tomto směru s poškozeným dohodu. Tento způsob využití zprávy o výsledku mediace kupodivu není

častý, pravděpodobně vzhledem k definitivnosti takového rozhodnutí státního zástupce a množství podmínek, které je třeba naplnit.

Ve zkráceném přípravném řízení může státní zástupce rozhodnout o **podmíněném odložení podání návrhu na potrestání** (§ 179g TŘ), a to za podmínek, které odpovídají předpokladům pro **podmíněné zastavení trestního stíhání** (§ 307 TŘ). Podmíněné zastavení trestního stíhání je nejčastějším způsobem zakončení případu, ve kterém došlo k úspěšné mediaci.²⁵⁵ V roce 2008 tak bylo zakončeno 60 % sledovaných mediovaných případů. Tato skutečnost není nikterak zarážející vzhledem k tomu, že většina z podmínek pro přijetí rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je naplnitelná pomocí mediace, případně je v souladu s jejími principy. Jedná se zejména o doznání obviněného a náhradu škody či o uzavření dohody o její náhradě s poškozeným, byla-li trestným činem škoda způsobená.

V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stanoví zkušební doba na 6 měsíců až 2 roky, v případě rozhodnutí podle § 307 odst. 2 TŘ až na 5 let. V odstavci 4 je výslovně uvedeno, že uzavře-li obviněný s poškozeným dohodu o způsobu náhrady škody nebo vydání bezdůvodného obohacení, je mu v rámci rozhodnutí uloženo škodu v průběhu zkušební doby nahradit a bezdůvodné obohacení vydat. Pouze za splnění těchto podmínek rozhodne soud a v přípravném řízení státní zástupce, že se obviněný osvědčil (§ 308 odst. 1 TŘ). V opačném případě rozhodne o tom, že se v trestním stíhání pokračuje. Náhrada škody či vydání bezdůvodného obohacení poškozenému není jediným kritériem pro rozhodnutí, že se obviněný osvědčil, jedná se však o *conditio sine qua non*. Samozřejmě pouze tehdy, byla-li trestným činem škoda způsobena. Tato skutečnost může působit jako silný motivační faktor ke splnění uzavřené dohody a stát se efektivním nástrojem pro zařazení mediace do trestního řízení.

Narovnání (§ 309 TŘ) je institutem, který jako by byl přímo určený k propojení mediace s trestním řízením. Stejně jako podmíněné zastavení trestního stíhání je jeho užití omezeno na přečiny. Stejně jako v případě podmíněného zastavení trestního stíhání je podmínkou pro schválení narovnáni převzetí zodpovědnosti za čin pachatelem (zde v podobě prohlášení, že skutek spáchal) a náhrada škody či jiné újmy poškozenému, případně učinění k tomu potřebných kroků. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání zde však figurují další aspekty, které vhodnost použití výstupu z mediace jako

²⁵⁵ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 77.

podkladu pro tento postup dále podporují. Ke schválení narovnání může dojít pouze se souhlasem obviněného i poškozeného a to jen tehdy, vznikla-li přečinem konkrétnímu poškozenému škoda či újma. Souhlas poškozeného se schválením narovnání je dalším projevem navrácení jisté „kontrolly“ nad situací do rukou poškozeného, zcela v souladu s principy mediace.

Podle § 210 TŘ soud nebo státní zástupce před rozhodnutím o schválení narovnání vyslechne obviněného a poškozeného zejména ke způsobu a okolnostem uzavření dohody o narovnání. Zjišťuje mimo jiné, zda byla dohoda učiněna dobrovolně a zda oba se schválením narovnání souhlasí. Obviněný musí prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Pokud by dohoda o narovnání byla výstupem mediace, jednalo by se o logické zakončení celého procesu, při němž by v souladu s principy mediace byla zajištěna dobrovolnost na obou stranách a uzavření dohody bez nátlaku.

Přes zjevnou vhodnost využití zprávy o výsledku mediace a jejího výstupu (dohody) pro účely schválení narovnání vyplývá z výzkumu provedeného IKSP²⁵⁶, že pouze 1,3 % sledovaných mediovaných případů bylo zakončeno schválením narovnání. Důvodem může být neschopnost pachatelů nahradit v krátkém časovém úseku způsobenou škodu či újmu, neschopnost či neochota složit na účet soudu či státního zastupitelství částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti [§ 309 odst. 1 písm. d) TŘ], či neexistence nahraditelné škody či újmy.

Právě povinnost složit peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti, která nesmí být zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu, může být značnou překážkou pro nemajetné pachatele. Je otázkou, zda by pro účely logického navázání výstupu z mediace na rozhodnutí o schválení narovnání nebylo vhodné umožnit tuto podmínku v odůvodněných případech pachateli prominout a umožnit složení částky s pouze symbolickým významem.

Další příležitost pro využití výstupu z mediace pro účely trestního řízení pak poskytuje **ZSM**. Tento zákon v § 1 odst. 2 přímo deklaruje restorativní přístup k protiprávním činům mladistvých, když stanoví, že projednáváním protiprávních činů dětí mladších patnácti let a mladistvých se sleduje uložení opatření přispívajícího ke zdržení se páchání protiprávních činů, nalezení jejich odpovídajícího společenského uplatnění

---

²⁵⁶ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 77.

a k dosažení toho, aby mladistvý „podle svých schopností a sil přispěl k odčinění vzniklé újmy“.

Ustanovení § 7 ZSM upravuje účinnou lítost odchylně od trestního řádu.²⁵⁷ Stanoví, že trestnost jakéhokoliv činu spáchaného mladistvým, na nějž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let, zaniká za podmínek, že mladistvý

- dobrovolně odstranil či napravil způsobený následek, nebo se o to alespoň pokusil (zejména nahradil škodu, učinil k tomu potřebná opatření nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky),
- svým chováním projevils účinnou snahu po nápravě a
- čin neměl pro poškozeného ani společnost trvale nepříznivých následků

Účast mladistvého na mediaci a zpráva o výsledku mediaci obsahující dohodu o náhradě škody a odčinění újmy, případně informaci o snaze mladistvého škodu nahradit, újmu odčinit a o jeho omluvě poškozenému, by za splnění dalších výše uvedených podmínek mohla být podkladem pro zánik trestnosti takového činu.

V § 70 ZSM je státnímu zástupci či soudu pro mládež umožněno za stanovených podmínek odstoupit od trestního stíhání mladistvého v řízení o provinění, na nějž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující tři léta. Ustanovení § 70 odst. 3 ZSM příkladmo uvádí důvody, které mohou k takovému rozhodnutí vést. Mezi nimi je výslovně uvedeno úplné či alespoň částečné nahrazení způsobené škody či vrácení bezdůvodného obohacení a souhlas poškozeného s takovým odškodněním či rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení.

Zde se opět nabízí využití zprávy o výsledku mediaci obsahující dohodu mezi obviněným a poškozeným jako podkladu pro přijetí tohoto rozhodnutí.

Ve fázi *po podání obžaloby (resp. návrhu na potrestání)* je soud oprávněn rozhodnout o zastavení trestního stíhání, odstoupení od trestního stíhání mladistvého, podmíněném zastavení trestního stíhání i schválení narovnání za stejných podmínek jako v přípravném řízení státního zástupce. V této fázi řízení se objevují další možná rozhodnutí, pro něž může být zpráva o výsledku mediaci, potažmo dosažená dohoda vhodným podkladem.

Jedná se zejména o **upuštění od potrestání (§ 46 odst. 1 TZ), podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 odst. 1 TZ), upuštění od uložení trestního**

---

²⁵⁷ § 33 TR.

opatření (§ 11 ZSM) a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSM) použitelné v případech přečinů, resp. u provinění, na něž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let.

Podmínkou přijetí těchto rozhodnutí je mimo jiné skutečnost, že pachatel svého činu lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě. Tato okolnost může vyjít najevo právě v souvislosti s pachatelovou účastí na mediaci. V případě podmíněného upuštění od potrestání s dohledem může soud pachateli uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, odčinil nemajetkovou újmu nebo vydal bezdůvodné obohacení, které trestným činem získal. Upuštění od potrestání tak může být fakticky podmíněno splněním dohody, která by byla výstupem z případné mediace.

Výstup z mediace může ovlivnit rozhodování soudu o druhu uloženého trestu. S přihlédnutím k okolnostem případu včetně pachatelovy účasti na mediaci a dosažení dohody s poškozeným může soud například rozhodnout o **podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody** nepřevyšujícího tři léta (§ 81 a § 84 TZ). V § 82 odst. 2 TZ se výslovně uvádí, že soud podmíněně odsouzenému „*zpravidla též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem*“. Při posuzování toho, zda se pachatel ve zkušební době osvědčil, vezme soud v potaz, zda skutečně nahradil poškozenému škodu, újmu či vydal bezdůvodné obohacení, jak bylo v rámci mediace ujednáno. Totéž platí pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (§ 84, § 85 odst. 2 TZ).

K výstupu mediace může soud přihlídnout při zvažování uložení trestu **obecně prospěšných prací (§ 62 TZ)** ukládaného za přečin.

Není výjimečné, že obsahem dohody dosažené v rámci mediace je povinnost pachatele vykonat určité práce pro obec či komunitu, zejména souvisí-li tento závazek logicky se škodou, kterou způsobil. Trest obecně prospěšných prací může obsah této dohody reflektovat a kontrolovat její splnění tím, že v opačném případě stanoví hrozbu přeměny tohoto trestu v trest domácího vězení, peněžitý trest nebo v trest odnětí svobody (§ 65 odst. 2 TZ).

V případě uložení **trestu odnětí svobody (§ 55 odst. 1 až 3 TZ)** může soud při stanovení jeho výměry přihlídnout k absolvování mediace a případnému uzavření (a splnění) dohody s poškozeným v rámci posuzování **polehčujících okolností (§ 41 TZ)**.

Tedy zejména toho, že se pachatel přičinil o odstranění škodlivých následků trestného činu nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu [§ 41 písm. j) TZ], případně že svého činu upřímně litoval [§ 41 písm. n) TZ].

V rámci vykonávacího řízení po právní moci rozsudku je využití mediace nejen možné, ale v mnoha případech vhodné. Konání mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody je v některých zemích, například v Německu či Belgii, zavedenou praxí²⁵⁸ Pokud pachatel absolvuje v rámci výkonu trestu odnětí svobody mediaci, uzavře s obětí dohodu o náhradě škody, kterou následně splní, může tato skutečnost ovlivnit rozhodování soudu o jeho **podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 88 TZ)**. V § 88 odst. 3 TZ je uvedeno, že při rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného za zločin soud mimo jiné přihlédně k tomu, zda částečně nebo zcela nahradil škodu, případně odčinil újmu způsobenou trestným činem, nebo vydal bezdůvodné obohacení.

Ne každá mediace musí vést k uzavření dohody o náhradě škody, někdy taková dohoda ani vzhledem k charakteru činu není možná. Samotné absolvování mediace a v ní projevená lítost nad spáchaným činem mohou být důvodem k domněnce, že pachatel „*prokázal polepšení*“ (§ 88 odst. 1 TZ).

Na druhou stranu, pokud pachatel nedodržel v minulosti uzavřenou dohodu s poškozeným, může taková informace být rozhodujícím faktorem pro zamítnutí jeho žádosti o podmíněné propuštění. V případě zločinu má poškozený, kterému byl přiznán alespoň zčásti nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích, nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 228 odst. 4 TŘ) na základě své žádosti právo být vyrozuměn o konání a tedy se účastnit veřejného zasedání o podmíněném propuštění (§ 331 TŘ). To poskytuje příležitost, aby se vyjádřil ke způsobu splnění dohody, případně uvedl, že dodržena nebyla.

Škála možných způsobů zohlednění mediace, resp. zprávy o výsledku mediace a jejího výstupu v rámci trestního řízení je opravdu široká a ne všechny možnosti jsou v praxi využívány. V následující kapitole se budu věnovat empirickým údajům o využívání výstupu z mediace v České republice a způsobech jejího promítnutí se do trestního řízení, jak vyplynuly z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci provedeného v roce 2009.

---

²⁵⁸ Podrobněji viz Barabás, Tünde, Fellegi, Borbála, Windt, Szandra (edd.), *Responsibility-Taking, Relationship-Building and Restoration in Prisons*, Budapest 2012, s. 210.

6.3. Statistické údaje o využívání mediace v České republice a o formách zohlednění jejích výstupů v rámci trestního řízení

Doposud nejobsáhlejší výzkum týkající se mediace v trestních věcech v České republice byl proveden v roce 2009 Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (dále také „IKSP“).²⁵⁹

Tento výzkum se mimo jiné zaměřil na otázku, jaké trestněprávní instituty využívají výstup z mediace, z jakého podnětu bývá mediace zahajována, v případech jakého typu trestné činnosti bývá uskutečněna a zda má její uskutečnění vliv na uloženou sankci či na rychlost trestního řízení.

Právě těmto vybraným okruhům výzkumu se budu v této kapitole věnovat. Dalším aspektům mediace, které byly předmětem téhož výzkumu (například motivace pachatele a poškozeného k účasti na mediaci, názory účastníků na průběh a přínos mediace, vliv mediace na snížení míry recidivy pachatelů a míra naplnění dohody v mediaci uzavřené) bude věnována pozornost v kapitole 7.2. této práce.

Na následujících řádcích reprodukuji výňatky z výzkumu, který je založen na analýze údajů z Rejstříku trestů o 311 pachatelích, u nichž v roce 2005 proběhla mediace s poškozeným²⁶⁰ a na analýze poznatků z trestních spisů ve věcech, v nichž proběhla v roce 2007 mediace mezi obviněným a poškozeným a případ byl ukončen pravomocným rozsudkem soudu nebo jiným rozhodnutím ve věci samé, vyjímaje nedbalostí trestné činy způsobené v dopravě.²⁶¹

Nejprve se zaměřím na výsledky **výzkumu IKSP opírajícího se o analýzu informací z Rejstříku trestů**. K dispozici jsou údaje o 311 osobách, které se účastnily mediace v roce 2005. Tuto skupinu tvořily z 11,3 % ženy a z 88,7 % muži, jejich průměrný věk činil 26,3 let a 79,4 % z nich bylo v době konání mediace netrestaných. Všichni se dopustili úmyslné trestné činnosti, přičemž nejčastějším trestným činem byla krádež (53,8 %), následovaná trestným činem ublížení na zdraví (31,5 %). Pokud se pachatel

---

²⁵⁹ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Uplatnění mediace v systému trestní justice I. Praha 2009, Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010.

²⁶⁰ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 72.

²⁶¹ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 81.

dopustil většího počtu trestných činů, byl ve výzkumu uveden pouze čin z hlediska trestní sazby nejzávažnější.²⁶²

Co se způsobu zakončení mediovaného případu ze strany orgánů činných v trestním řízení týče, nejčastěji bylo přijato rozhodnutí soudu nebo státního zástupce o podmíněném zastavení trestního stíhání. Tak tomu bylo v téměř dvou třetinách sledovaných případů. Oproti tomu schválení narovnání, jakožto druhý z odklonů, bylo využito pouze v 1,3 % případů.²⁶³

Ve skupině mladistvých pachatelů došlo k podmíněnému zastavení trestního stíhání v 65 % ze 189 případů, ve 14 případech bylo podmíněně upuštěno od uložení trestního opatření, v 11 případech k podmíněnému odsouzení a podmíněnému odsouzení s dohledem podle § 58 a násl. zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Z celkového počtu zkoumaných případů byla dohoda uzavřena v 75,5 %. Za zajímavé považuji zjištění, že pokud nebylo v rámci mediace dosaženo uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným, k podmíněnému zastavení trestního stíhání došlo v 10,6 % těchto případů.

K podmíněnému odkladu výkonu trestu odnětí svobody došlo častěji (v 54 % případů) tehdy, pokud dohody dosaženo nebylo než v případech uzavření dohody (46 %).

Výzkum IKSP opírající se o analýzu trestních spisů se zaměřil na 60 případů, u nichž v roce 2007 proběhla mediace a trestní stíhání bylo ukončeno pravomocným rozsudkem okresního soudu či jiným rozhodnutím ve věci samé.

Zkoumaný vzorek tvořilo 56 mužů (93,3 % celkového počtu) a 4 ženy (6,7 %). Průměrný věk pachatelů byl 24 let, 40 % všech pachatelů tvořili mladiství, 85 % prvopachatelé.

Co se skladby trestných činů týče, převažoval trestný čin krádeže. Ve všech případech se jednalo o úmyslný trestný čin.²⁶⁴ U mladistvých pachatelů tvořily majetkové delikty 60,9 % všech případů, u dospělých pachatelů 29,7 %. S výjimkou tří případů se jednalo o trestné činy s horní sazbou nepřevyšující 5 let a bylo tedy možné využít institutu odklonu.²⁶⁵

²⁶² Tamtéž, s. 71. Podrobněji ke skladbě trestných činů viz tabulka tamtéž na s. 74.

²⁶³ Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 77.

²⁶⁴ Podrobněji ke skladbě trestných činů podle hlav zákona č. 140/1961Sb. viz tabulka tamtéž na s. 43.

²⁶⁵ Za pozornost stojí informace, že mediace byla uskutečněna také v případě kvalifikovaném jako týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a odst. 1 zákona 140/1961 Sb. a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 téhož zákona, tedy v případě domácího násilí, což je trestný čin

Ze sledovaných případů byla v rámci mediace uzavřena dohoda v 88,9 % případů. V těchto případech soudy v 67,8 % rozhodly o použití odklonu. Ve zbývajících případech (došlo-li k dohodě) soud rozhodl o uložení trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu, případně spojeným se zákazem činnosti.²⁶⁶

Ze sledovaných případů byla 46 pachatelům soudem stanovena zkušební lhůta, z nich u tří nebyly splněny podmínky pro přijetí rozhodnutí o tom, že se ve zkušební lhůtě osvědčili a došlo k pokračování trestního stíhání či k nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody.²⁶⁷

Co se týče skutečnosti, z jakého podnětu byla mediace v konkrétním případě zahájena, vyplývá z výzkumu, že nejčastěji se tak stalo z podnětu policejního orgánu (38,3 % případů). Následuje podnět pachatele (23,4 %), naopak nejnižší procento mediací (5,0 %) bylo iniciováno státním zástupcem.

Zahájení mediace z podnětu policejního orgánu je v souladu s § 9 odst. 9 zákona o PMS a se zájmem realizovat mediaci v co nejranějším stadiu trestního řízení tak, aby její výstup mohl být zohledněn státními zástupci či soudci před přijetím rozhodnutí ve věci samé.

Také případy iniciované ze strany pachatele často souvisí s činností policejních orgánů, neboť mnozí pachatelé se na středisko PMS dostavili po poučení o možnosti mediace právě ze strany orgánu Policie ČR.²⁶⁸

U problematiky podnětů, na jejichž základě došlo k uskutečnění mediace, se ještě na chvíli zdržíme. Je třeba zdůraznit, že na základě každého podnětu nedojde k uskutečnění mediace. IKSP analyzoval 14.942 případů evidovaných v rámci agendy přípravného řízení a řízení před soudem PMS v letech 2006 až 2008 s vyloučením náhrady vazby dohledem.²⁶⁹ Ve sledovaném období bylo provedeno 1.352 mediací. Bylo zjištěno, že v tomto období bylo nejvíce podnětů evidováno ze strany státních zástupců (30,7 %, celkem 4.596 podnětů), ovšem pouze v 7,1 %, z těchto podnětů došlo opravdu k uskutečnění mediace.

---

považovaný současnou teorií za nevhodný k provádění mediace. Obsah dohody, který tvořila povinnost násilné osoby přispívat na domácnost, vyvolává pochybnosti o vhodnosti užití mediace v daném případě. Plnění zákonné povinnosti nelze považovat za kompenzaci újmy.

²⁶⁶ Podrobněji Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 130-131.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 136.

²⁶⁸ Podrobněji tamtéž, s. 102-103.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 153.

Druhou nejpočetnější skupinu podnětů tvoří podněty ze strany policejního orgánu (29,2 %), z nichž bylo realizováno 10,1 % mediací. Třetí nejpočetnější skupinu tvoří podněty soudu (19,7 %), které zároveň vykazují nejnižší procento realizací, pouhých 4,5 %.

Zajímavé je zjištění, že ve sledovaném období PMS zaznamenala nejméně podnětů k mediaci od poškozených (0,3 %), přičemž z výzkumu zároveň vyplývá, že právě podnět poškozeného byl ve 38 % případů skutečně impulzem k uskutečnění mediaci. Jedná se o vůbec nejvyšší procento realizovaných podnětů.

Druhé nejnižší procento evidovaných podnětů (0,5 %) pochází ze strany obhájců. Tyto podněty vedly k uskutečnění mediaci v 17,8 % případů, což je druhé nejvyšší procento uskutečněných mediací, hned po podnětu poškozeného. Následují podněty rodinných příslušníků, které vedly k mediaci v 16 % případů, podněty obviněných pak v 15 %.

Při rozdělení podnětů do dvou souhrnných kategorií, z nichž jednu tvoří podněty poškozených, obviněných, obhájců a rodinných příslušníků a druhou podněty orgánů činných v trestním řízení, tak vychází, že podněty první skupiny byly realizovány v 16,9 % případů, zatímco podněty druhé skupiny pouze v 7,6%.

Výše uvedené výsledky jsou podle mého názoru zcela v souladu s principy mediaci, kterými je zejména svobodná vůle a motivace účastníků, respektive je přímo potvrzují. Aby měla mediaci smysl, musí vyvěrat z potřeby jejích účastníků aktivně participovat na řešení situace.

Nízké procento podnětů ze strany obviněných a poškozených je důvodem k úvaze nad možnostmi zvýšení informovanosti veřejnosti o existenci tohoto institutu.

Ve sledovaném období došlo k uzavření dohody v 87,3 % případů. Závislost procenta uzavřených dohod na typu podnětu k mediaci je také zajímavým výstupem tohoto výzkumu. S ohledem na procento dosažených dohod vykazují nejvyšší úspěšnost mediaci zahájené z podnětu obhájců, v jimi iniciovaných mediacích došlo k uzavření dohody v 92,3 %, tedy ve 12 ze 13 mediací. Mediaci iniciované pachatelem byly ukončeny uzavřením dohody v 89,7 %. Naopak mediaci iniciované poškozeným končily dohodou pouze v 84,2 %, tedy v 16 z 19 případů. Toto procento je z hlediska uzavřených dohod naopak nejnižší.

Při omezených možnostech analýzy tohoto jevu se zdá být zřejmé, že motivovanost pachatele hraje klíčovou roli pro dosažení dohody a obhájce může k této motivaci přispět, pravděpodobně vysvětlením smyslu a přínosu uzavření dohody, případně dokáže správně odhadnout, ve kterém případě je vhodné se o dohodu pokusit.

Pokud jde o délku mediačního řízení, vyplývá ze spisů, že lhůta uložená orgány činnými v trestním k provedení mediace nebyla nikdy překročena. Ve sledovaných případech trvalo trestní řízení v průměru 2,3 měsíce, zatímco průměrná délka řízení u osob odsouzených v roce 2007 činila 7,4 měsíce.²⁷⁰

Je samozřejmě potřeba zohlednit fakt, že mediační řízení probíhalo u méně závažných a důkazně méně složitých trestných činů, což je dáno již nutným předpokladem mediace, kterým je uznání viny pachatelem a shoda mezi obviněným a poškozeným na základních skutkových okolnostech případu. Na základě analýzy provedené IKSP je však možné tvrdit, provedení mediace trestní řízení neprodlužuje.

Z výsledků výše citovaného výzkumu IKSP vyplývá, že ve sledovaných obdobích byla mediace v České republice realizovaná především v případech mladistvých či mladších pachatelů (do 30 let věku), kteří nebyli dosud trestáni. Jednalo se převážně o přečiny. Nejčastěji podnět k mediaci pocházel od státních zástupců, většina uskutečněných mediací však byla realizována z podnětu orgánu policie. Poškození trestným činem byli skupinou, jejíž podněty k mediaci byly v nejvyšší míře realizovány, jimi iniciované mediace však končily v porovnání s ostatními skupinami méně často dohodou. Orgány činné v trestním řízení zprávu o výsledku mediace využívaly nejčastěji jako podklad pro rozhodnutí o odklonu, konkrétně pro podmíněné zastavení trestního stíhání. Významný vliv na rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení měla skutečnost, zda bylo v mediaci dosaženo dohody mezi účastníky. Mediace podle dostupných údajů neměla vliv na délku trestního řízení.

6.4. Jiné restorativní programy konané v České republice

V současné době je mediace v trestním řízení jediným restorativním programem, který v České republice pravidelně probíhá. Rodinné konference mladistvých pachatelů

---

²⁷⁰ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 137.

byly v roce 2015 realizovány PMS formou pilotních programů v rámci projektu Na správnou cestu. Probíhaly v sedmnácti okresních střediscích PMS pod vedením vyškolených facilitátorů. Výsledky jejich evaluace Institutem pro kriminologii a sociální prevenci nejsou v době dokončení této práce dostupné.²⁷¹

Zajímavým pilotním programem, který v České republice proběhl taktéž v roce 2015 je program restorativní justice s názvem Building Bridges.²⁷²

Jedná se o projekt financovaný Evropskou unií programem EU JUST/2013/JPEN/AG a probíhal paralelně v sedmi evropských státech, konkrétně v Itálii, Maďarsku, Německu, Portugalsku, Španělsku, Holandsku a v České republice. Program je založen na sérii pěti (až osmi) setkání skupiny pachatelů trestných činů se skupinou nesouvisejících obětí trestných činů. Společně diskutují nad otázkami spojenými s trestnou činností, zejména nad otázkou viny, odpuštění a možnostmi zmírnění či náhrady způsobené škody nebo újmy. Součástí programu je sdílení příběhů, které účastníci prožili a možnost vzájemně se dozvídat o příčinách a dopadech trestné činnosti na konkrétní životy. Na závěr mají pachatelé příležitost napsat svým vlastním obětem dopis (který není odesílán) či symbolicky vyjádřit, jakým způsobem by ji rádi odškodnili.

Jak na straně pachatelů, tak na straně obětí může tento způsob dialogu představovat určitý předstupeň k mediaci v jejich vlastní věci. Ačkoliv tento typ programu není pouhou přípravou na mediaci, může jeho efektem být mimo jiné právě zájem účastníků setkat se se svými „vlastními“ pachateli a oběťmi. Výsledky projektu budou vyhodnocovány univerzitou v Hull ve Velké Británii a střediskem Makam Research v Rakousku na základě dotazníků vyplněných účastníky před zahájením projektu i po jeho ukončení.

U skupiny pachatelů je sledována zejména změna jejich vztahu k trestné činnosti jako takové a k vnímání jejich důsledků, zvláště mechanismy racionalizace a bagatelizace, případně přesun odpovědnosti na druhé. Je ověřována hypotéza, že právě setkání s oběťmi trestné činnosti tyto mechanismy oslabí.

U skupiny obětí trestných činů je předmětem výzkumu zejména změna jejich kvality života, úrovně strachu ze zločinu a míry ovlivnění jejich života zkušeností viktimizace.

---

²⁷¹ Viz www.pmscr.cz.

²⁷² Viz www.restorative-justice.eu. Podrobněji o projektu Buildig Bridges viz Johnstone, Gerry, Building Bridges: Sycamore Tree Project, European Forum for Restorative Justice, Newsletter 9/2015, Volume 16, Number 3, s. 10-13, dostupné z WWW: <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2014/12/Vol_16_3_Sept.pdf> [15. 10. 2015].

Projekt vychází z Programu Sycamore Tree vytvořeného v roce 1996 křesťanskou organizací Prison Fellowship International zastoupenou ve 125 zemích světa, včetně České republiky.²⁷³ Building Bridges stojí na principech tohoto programu, nicméně je adaptován pro užití i v sekulární společnosti a oproti původnímu, na „nápravu“ pachatelů zaměřenému programu klade stejný důraz na potřeby obětí i pachatelů²⁷⁴. To se projevuje například v intenzivní přípravě obětí, možností konzultací jejich potřeb a prožitků v průběhu programu, poskytnutím informací o navazujících službách i stejným počtem účastníků z obou skupin.²⁷⁵

V České republice byl program uskutečněn Mezinárodním vězeňským společenstvím, které je členem PFI International.²⁷⁶

Spojení restorativního programu s nestátní organizací křesťanského zaměření je charakteristické pro počátky restorativní justice v euroamerickém prostoru. Není proto překvapivé, že právě křesťanská organizace je jedním z prvních nestátních subjektem, který v České republice uskutečňuje restorativní program.²⁷⁷ Nutno však poznamenat, že tento program se neuskutečnil zcela mimo vliv Probační a mediační služby. Na základě Dohody o spolupráci PMS s MVS z roku 2014 byla PMS partnerem tohoto projektu a poskytovala organizátorům konzultace v oblasti realizace restorativních programů.²⁷⁸

Výsledky evaluace provedených pilotních programů nejsou v době dokončení této práce k dispozici.

---

²⁷³ Viz www.pfi.org, Johnstone, Gerry, Building Bridges: Sycamore Tree Project, European Forum for Restorative Justice, Newsletter 9/2015, Volume 16, Number 3, s. 10-13, dostupné z WWW: <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2014/12/Vol_16_3_Sept.pdf> [15. 10. 2015].

²⁷⁴ Přerod programu Sycamore Tree na program Building Bridges je tak názornou ilustrací posunu od „offender oriented“ programů k programům „victim oriented“. V programu Sycamore Tree vystupovala oběť jako prostředek nápravy pachatelů a kladné dopady na její prožívání byly pouze pozitivní externalitou.

²⁷⁵ Building Bridges: Restorativní dialogy mezi oběťmi a pachateli. Příručka pro vytvoření a vedení programu Building Bridges, edd. Gerry Johnstone, Esther Klaasenová, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.prisonfellowship.cz>> [16. 3. 2015].

²⁷⁶ Viz www.prisonfellowship.cz.

²⁷⁷ Další organizací je například Pro Dialog z.s., nabízející konference či kruhy.

²⁷⁸ Viz www.prisonfellowship.cz, spolupráce při projektu je uváděna také s občanskou poradnou Respondeo, www.opnymburk.cz.

VII. Efektivnost mediace v trestních věcech z hlediska dopadu na oběť a pachatele trestného činu

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 v čl. 22 zakotvuje výzvu členským státům k realizaci výzkumu v oblasti restorativních programů a k jejich evaluaci za účelem ověření, zda poskytují pozitivní restorativní výstupy. Výsledky těchto výzkumů by pak měly určovat směr dalšího rozvoje restorativních programů.

Kriminologické výzkumy mediace v trestních věcech se obvykle zaměřují na faktory, kterými je zejména:²⁷⁹

- zájem oběti zúčastnit se restorativního programu,
- spokojenost účastníků s procesem,
- spokojenost účastníků s výsledkem,
- pravděpodobnost dosažení dohody,
- procento dodržených dohod,
- vliv na recidivní chování pachatele a
- náklady restorativních programů.

Objevují se i jiné zkoumané faktory, jako například redukce strachu oběti či prožití pocitu spravedlnosti.

V následující kapitole přiblížím výsledky současných kriminologických výzkumů zaměřených právě na tyto okruhy otázek

V kapitole 7.1. uvedu výsledky získané metaanalýzami zahraničních výzkumů, v kapitole 7.2. budu reprodukovat výsledky výzkumu IKSP provedeného v České republice a publikovaného v roce 2010.

---

²⁷⁹ Viz Willemsens, Jolien, Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

7.1. Zahraniční kriminologický výzkum zaměřený na efektivnost restorativních programů

Rozsáhlá studie zaměřená na efektivnost restorativních programů byla publikovaná v roce 2005 kanadskými autory **Latimerem, Dowdenem a Muisem**.²⁸⁰

Jedná se o metaanalýzu 21 studií, které zkoumaly 35 restorativních programů, konkrétně mediace v trestních věcech a rodinné konference. Do metaanalýzy byly zahrnuty pouze studie obsahující i porovnání s kontrolní skupinou, která prošla systémem klasické trestní justice, aniž absolvovala restorativní program. Autoři analyzovali publikované i nepublikované výzkumy, přičemž není bez zajímavosti, že míra spokojenosti obětí i redukce recidivy byla v publikovaných studiích shledávána vyšší, než v těch nepublikovaných.²⁸¹

Cílem metaanalýzy bylo porovnat skupinu účastníků restorativních programů s těmi, kteří prošli pouze klasickou trestní justicí a to z hlediska

- spokojenosti obětí,
- spokojenosti pachatele,
- získané náhrady škody a
- recidivy pachatelů.

Kategorie „recidiva pachatelů“ zahrnuje nejrůznější definice recidivy. Jednotlivé studie nepracovaly se shodnou definicí recidivy, některé za recidivu považovali obvinění pachatele z dalšího trestného činu, zatímco jiné až pravomocné odsouzení. Stejně tak „náhrada škody“ zahrnuje jak kritérium podílu pachatelů, kteří škodu uhradili, tak (v jiných studiích) procentní část požadované sumy, která byla skutečně uhrazená.²⁸²

Výsledky metaanalýzy jsou v jednotlivých bodech následující:

Míra spokojenost obětí, které se účastnily restorativního programu se oproti kontrolní skupině zvýšila o 19%. Ze třinácti zkoumaných programů byla v jednom shledána míra spokojenosti oběti oproti klasickému řízení nižší.

Míra spokojenost pachatelů převyšovala kontrolní skupinu o 16 %. Efekt vyšší míry spokojenosti účastníků byl častěji zaznamenán u mediací než u rodinných konferencí.

---

²⁸⁰ Latimer, Jeff, Dowden, Craig, Muise, Danielle, Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis, *The Prison Journal*, 23. 5. 2005, s. 127-144, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

²⁸¹ Tamtéž, s. 138.

²⁸² Tamtéž, s. 132.

Míra náhrady škody byla v případech účastníků restorativních programů o 33 % vyšší oproti kontrolní skupině. Z tohoto hlediska bylo analyzováno 8 studií.

Recidiva byla u absolventů restorativních programů zaznamenána o 7 % méně často než tomu bylo v kontrolní skupině.

Z výše uvedeného stručného přehledu vyplývá jednoznačně pozitivní přínos mediací a rodinných konferencí ve všech zkoumaných oblastech. Autoři však upozorňují na možné zkreslení studie faktem, že vzhledem k dobrovolnosti restorativních programů nelze provést náhodný výběr srovnávaných skupin. *Self selection bias* neboli zatížení vlastním výběrem může výsledky ovlivnit v tom smyslu, že právě silně motivovaní pachatelé, kteří mají zájem na dosažení nápravy a změny, se do restorativních programů hlásí.

V této souvislosti je na místě uvést studii **McColda a Wachtela**²⁸³ Jejich metaanalýza 25 studií vychází ze 41 restorativních programů (rodinných konferencí a mediací) provedených v anglosaských zemích. Z hlediska vlivu účasti v restorativním programu na míru recidivy pachatelů poukázali na skutečnost, že míra recidivy absolventů programu byla 20 %, míra recidivy těch, kteří účast v programu výslovně odmítli, tvořila 48 %, zatímco ve srovnávací skupině dosahovala recidiva 35 % všech pachatelů. Autoři z tohoto vyvozují, že právě „sebeselekce“ je jediným skutečným faktorem, který ovlivňuje míru recidivy, nikoliv restorativní program sám.²⁸⁴

Další faktory, které autoři zkoumali, byly

- míra spokojenosti obětí,
- míra spokojenosti pachatelů a
- náhrada škody.

Spokojenost obětí

82 % obětí, které se účastnily mediace v trestní věci, bylo spokojeno se způsobem vyřešení jejich případu. 85 % z obětí, které prošly mediací, vnímalo proces jako spravedlivý oproti 56 % obětí ze srovnávací skupiny.

---

²⁸³ Karabec, Zdeněk, Koncept restorativní justice, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 15, Willemsens, Jolien, Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, s. 18, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

²⁸⁴ Latimer, Jeff, Dowden, Craig, Muise, Danielle, Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis, The Prison Journal, 23. 5. 2005, s. 139, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Spokojenost pachatelů

85 % pachatelů, kteří se účastnili mediace, bylo spokojeno se způsobem vyřešení jejich případu, 87 % považovalo proces za spravedlivý, zatímco tentýž názor mělo 77,6 % pachatelů, kteří prošli pouze procesem klasické trestní justice.

Náhrada škody

Celkem 89,1 % obětí, které se účastnily restorativního programu (mediace nebo rodinné konference) bylo ve svých nárocích uspokojeno oproti 55,8 % ze srovnávací skupiny.

I z této studie tedy vyplynuly pozitivní dopady mediace v trestních věcech na její účastníky.

Další metaanalýza, která přináší informace o efektivnosti mediace, byla publikovaná londýnským **Smithovým institutem v roce 2007** a zaměřuje se na zjištění faktorů rozhodujících o úspěšnosti mediace z hlediska vlivu na recidivu pachatelů.²⁸⁵

V rámci tohoto výzkumu je pojem restorativní justice pojímán široce a zahrnuje i nepřímou komunikaci mezi účastníky a náhradu škody nařízenou soudem. Zajímavostí je uváděná obligatornost některých programů, což je na jednu stranu v rozporu s principy restorativní justice, na stranu druhou tento fakt eliminuje *self selection bias*.

Výsledek studie přináší informaci, že efektivnost programů se významně odlišuje v závislosti na tom, na jakou skupinu pachatelů byl program aplikován.

Pachatelé i oběti vyjadřují vysokou míru spokojenosti s procesem. Co se vlivu programu na recidivu pachatelů týče, dochází k její redukci (zdánlivě překvapivě) častěji u závažných, násilných trestných činů. Tento poznatek je v souladu se současným trendem v restorativní justici aplikovat restorativní programy právě v případech závažné kriminality. Tato tendence vychází z předpokladu většího potenciálu proměny pachatelů závažné kriminality v důsledku setkání s obětí i silnějšího ozdraveného efektu na straně obětí. Větší míry snížení recidivy pachatelů bylo dosaženo také v případech, kdy se programu aktivně účastnila oběť trestného činu.

V současnosti je k dispozici množství výzkumů zaměřených na ověřování pozitivních efektů restorativních programů.

---

²⁸⁵ Willemsens, Jolien, Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, s. 18, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

Přehledné shrnutí výsledků aktuálních výzkumů této oblasti nabízí **závěrečná zpráva projektu AGIS 2006**, zveřejněná v roce 2008 na stránkách European Forum for Restorative Justice.²⁸⁶ Při reprodukování zde uvedených výsledků je třeba brát v potaz skutečnost, že European Forum for Restorative Justice je organizací podporující rozšíření restorativní justice. Je tedy možné, že by výsledky studií, které poukazují na neúspěšnost mediace v trestních věcech, nemusely být do přehledu zahrnuty.

Protože se jedná o organizaci fungující na vysoké odborné úrovni a níže uvedené výsledky se přibližně shodují s většinou jiných dosud publikovaných výzkumů, neshledala jsem (přes vědomí si výše uvedeného rizika) důvod k pochybnostem o relevantnosti uvedených údajů.

Na následujících řádcích zrekapituluji uvedené souhrnné výsledky výzkumů z hlediska:

- zájmu obětí účastnit se mediace,
- míry spokojenosti účastníků,
- dosažení a splnění dohody,
- vlivu na recidivu a
- finančních nákladů.

Zájem obětí účastnit se mediace.

Zájem osobně se setkat s pachatelem trestného činu projevuje 30% až 50 % obětí trestného činu. Pokud bychom do celkového počtu zahrnuli i osoby se zájmem účastnit se nepřímé mediace, jednalo by se až o 70 % obětí.

Míra spokojenosti účastníků s procesem i výsledkem mediace

Míra spokojenosti účastníků mediace, a to jak s ohledem na výsledek tak na samotný proces, se pohybovala v případě pachatelů v rozmezí 80 % až 95 % a v případě obětí k 90 %. V porovnání s oběťmi trestných činů, které prošly pouze systémem klasické trestní justice, je pravidelně zaznamenáván snížený strach z reviktimizace tímtež pachatelem, snížený strach ze zločinu obecně a zvýšená spokojenost s justičním systémem.

---

²⁸⁶ Willemsens, Jolien, Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

Dosažení a splnění dohody

Dohody je dosaženo v 70 % až 90 % mediací, míra jejího dodržení se pohybuje v rozmezí 60 % až 100 %, nejčastěji pak mezi 80 % a 90 %.

Vliv na recidivu

Citovaná zpráva v této kategorii vychází z rakouského výzkumu provedeného v roce 1999, úzce zaměřeného na méně závažná napadení. Pachatele, kteří absolvovali mediaci, porovnává s kontrolní skupinou těch, kterým byla uložena pokuta. Výhoda tohoto výzkumu spočívá v tom, že nedošlo ke zkreslení výsledků negativními dopady výkonu trestu odnětí svobody. Recidiva byla sledovaná v době 3 let od okamžiku, kdy se státní zástupce o činu dozvěděl. Ze skupiny účastníků mediace bylo v této době opětovně odsouzeno 14 % osob, zatímco z kontrolní skupiny 33 %. Pokud by byla brána v potaz pouze skupina již dříve odsouzených pachatelů, procento recidivujících osob by bylo značně větší. Z účastků mediace by činilo 30 % a z kontrolní skupiny 47 %.

I tento výzkum tedy potvrzuje obvyklé zjištění, že dopad mediace závisí na zvolené skupině pachatelů a pozitivní efekt je výraznější v případech prvopachatelů.²⁸⁷

Finanční náklady

Náklady na provedení mediace v rámci Evropy velice liší, uvedeno v dolarech se do roku 2001 pohybovaly na škále od 97 dolarů na časově nenáročných případy ve Francii po 1.069 dolarů v Německu. Na případu Finska, kde v roce 1998 došlo k propočtu nákladů na mediace oproti soudnímu řízení, dochází výzkum k závěru, že mediace by měla vést spíše k redukci nákladů, ačkoliv samozřejmě záleží na fázi předání případu, vytvořeném zázemí a účasti dobrovolníků v dané zemi.

7.2. Kriminologický výzkum zaměřený na efektivnost mediace uskutečněný v České republice

Dosud nejrozsáhlejší výzkum dopadu mediace v trestních věcech na oběť a pachatele trestného činu byl v České republice proveden Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v letech 2008-2010 ve spolupráci s Probační a mediační službou.²⁸⁸

---

²⁸⁷ Viz například Bergseth, Kathleen J., Bouffard, Jeffrey A., Examining the Effectiveness of a Restorative Justice Program for Various Types of Juvenile Offenders, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57/2013, s. 1070, dostupné z WWW: <<http://ijo.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Část výsledků tohoto výzkumu jsem již reprodukovala v kapitole 6.3. V této kapitole věnované dopadům mediace na její účastníky se zaměřím na témata:

- názory a postoje poškozených a pachatelů na průběh a přínos mediace (motivace a spokojenost účastníků),
- vliv mediace na uspokojení nároků poškozeného (dosažení dohody),
- míra plnění dohody o urovnání konfliktu a náhradě škody a
- vliv mediace na snížení recidivy pachatelů.

Jedná se tedy o stejné okruhy, jako v předešlé části věnované zahraničním výzkumům, což umožňuje snadné porovnání výsledků.

Výzkum byl založen na analýze dvou skupiny osob. První výzkumný vzorek tvořilo 94 poškozených a 93 pachatelů úmyslných trestných činů, kteří podstoupili mediační setkání. Pokud (Probační a mediační službou vytipovaní) účastníci poskytli souhlas s účastí ve výzkumu, byl jim zaslán dotazník. Sama o sobě skutečnost, že se jednalo o vytipované účastníky, mohla mít vliv na složení vzorku. Lze očekávat, že zaměstnanci PMS volili spíše kooperativnější účastníky. Metoda výběru případů ve výzkumu uvedena není, jedná se tedy pouze o hypotézu, či upozornění na možné zkreslení výsledků výběrem.

Řádně vyplněných dotazníků se navrátilo 50 od poškozených a 39 od pachatelů, což je tedy skutečný počet analyzovaných případů. Tuto skupinu tvořili z 87 % muži. V dotazníku 49 % poškozených a 54 % pachatelů uvedlo známost s druhým účastníkem mediace před spácháním trestného činu. Dotazníky vyplněné touto skupinou tvořily podklad pro odpovědi na první tři výše uvedené okruhy otázek.

Druhý výzkumný vzorek tvořilo 311 obviněných z úmyslného trestného činu, kteří v roce 2005 podstoupili mediaci.

Jednalo se z 88,7 % o muže, 79,7 % obviněných bylo v době konání mediace dosud netrestaných a jejich průměrný věk byl 26,3 let. Analýza údajů získaných o nich po 4 letech z rejstříku trestů pak poskytla odpověď na otázku vlivu mediace na snížení recidivy pachatelů.²⁸⁹

Nyní se budu podrobněji věnovat jednotlivým okruhům zkoumaných otázek a výsledkům výzkumu.

---

²⁸⁸ Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010, s. 5.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 73.

Motivace k účasti na mediaci

A) Motivace poškozených trestným činem

Celkem 87 % poškozených uvedlo jako velmi silný nebo alespoň částečný důvod k účasti touhu slyšet od pachatele omluvu za spáchaný skutek, stejné procento získat náhradu škody, 81 % přispět svou účastí k nápravě pachatele a 74 % vyhnout se zdoluhavému projednávání věci u soudu. Poškození, kteří utrpěli fyzické zranění, oproti ostatním akcentovali touhu sdělit pachateli, co jim způsobil a méně kladli důraz na otázku odškodnění.²⁹⁰

B) motivace pachatelů

Jako motivaci k účasti uvedlo 94 % pachatelů možnost dohodnout se s poškozeným, jak napravit způsobené škody, stejné procento snahu urychlit projednávání případu a dosáhnout mírnějšího postihu za spáchaný trestný čin. Potřebu omluvit se poškozenému, respektive sdělit mu, že svého činu lituje, mělo přes 61 % pachatelů.²⁹¹

Z výše uvedeného je zřejmé, že motivace pachatelů byla oproti poškozeným pragmatictější a že velká část poškozených se ve své motivaci slyšet omluvu pravděpodobně nesetkala s pachatelem motivovaným k omluvě.

Spokojenost účastníků s mediací

Atmosféru mediace hodnotilo 68 % poškozených a 62 % pachatelů jako velmi či spíše vstřícnou.²⁹²

Pokud se pachatel během mediace omluvil, považovalo 78 % poškozených atmosféru za velmi či spíše vstřícnou, pokud nikoliv, vyjádřilo se tak pouze 20 % obětí. Je tedy zřejmé, že omluva pachatele a vnímání průběhu mediace poškozeným spolu velmi úzce souvisí. Dostatečné omluvy se dočkalo 82 % poškozených, 92 % pachatelů uvedlo, že se své oběti výslovně omluvili. V souvislosti s touto informací považují za zajímavé, že pouze zhruba 61 % pachatelů bylo ke vstupu do mediace motivováno touhou omluvit se, což je procento výrazně nižší. Celých 59 % poškozených se zároveň domnívalo, že pachatel se mediace zúčastnil pouze formálně v touze vyhnout se přísnějšímu potrestání.

U obětí, které utrpěly v důsledku trestného činu fyzické zranění, to bylo třináct z patnácti. Toto číslo je vzhledem k principům, na nichž by mediace měla stát a nutnosti přijmout všechna opatření k prevenci sekundární viktimizace obětí nepříjemně vysoké

²⁹⁰ Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 35.

²⁹¹ Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 36.

²⁹² Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 43.

a mělo by být důvodem k analýze způsobu vedení těchto mediací včetně fáze přípravy účastníků, jejímž stěžejním bodem je ověřování jejich motivace a připravenosti.

Obdobně 71 % pachatelů uvedlo, že za jediný důvod účasti poškozeného na mediaci považují snahu získat finanční odškodnění, případně vyřešit celou věc co nejrychleji (86 %). Tento názor pachatelů naprosto nereflektuje skutečnou motivaci poškozených, kterou v 87 % tvořila touha slyšet omluvu a v 81 % přispět k nápravě pachatele. Bylo by velmi přínosné zjistit možné příčiny této diskrepance, která naznačuje značnou míru vzájemného nepochopení účastníků. Metoda výzkumu neumožnila přiřadit konkrétního pachatele k příslušnému poškozenému, což způsobuje menší možnost hodnocení konkrétních mediací. Informace jsou to ovšem z hlediska smyslu mediace, kterým je i dosažení jisté míry vzájemného porozumění, velmi negativní.

Za zmínku stojí také individuální popisy atmosféry mediace, které poskytlo sedm poškozených a tři pachatelé. Pouze jeden komentář poškozené osoby byl pozitivní, zbylých šest se vyjadřovalo velmi negativně včetně uváděného slovního urážení ze strany pachatele namísto omluvy, zklamání z napjaté atmosféry plné obav, přetvářky pachatele a byla uvedena stížnost na stranění mediátora pachatelovi a podléhání vlivu pachatelova obhájce.

Samozřejmě se jedná o relativně malý a tudíž nepříliš reprezentativní vzorek, není však podle mého názoru bezvýznamný. Uvedené popisy naznačují, že v daných případech mohlo dojít k sekundární viktimizaci obětí v přímém důsledku účasti na mediaci. Bohužel bez bližších informací o způsobu vedení daných mediací nelze učinit závěr o příčinách takového pocitu poškozených, ani navrhnout kroky k prevenci podobných výsledků.

Také individuální hodnocení pachatelů bylo velmi negativní, atmosféru v nich popisovali jako napjatou, stresující a uváděli i výhrůžky ze strany poškozeného.

Práce mediátora byla jak poškozenými, tak pachateli hodnocena velice kladně. 97 % pachatelů a 96 % poškozených hodnotilo práci mediátora jako velmi či spíše dobrou.²⁹³

Toto procento je až překvapivě vysoké, přihlédneme-li k tomu, že 40 % pachatelů vnímalo chování poškozeného jako arogantní, 16 % poškozených tak vnímalo chování pachatele, 59 % poškozených se domnívalo, že účast pachatele je čistě formální a účelová a 31 % pachatelů a 18 % poškozených mělo dojem, že jim mediátor vnucoval své představy.

---

²⁹³ Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 50 až 51.

Na základě výše uvedeného si dovolím vyslovit hypotézu, že účastníci nepřičítali chování druhé strany k tíži mediátora a jeho vliv na výsledné řešení nevnímali jako negativní. Nabízí se v této souvislosti otázka, do jaké míry byli účastníci o roli mediátora poučeni a jak ji porozuměli. Mezi prvořadě úkoly mediátora totiž patří dohled nad procesem, včetně zajišťování bezpečné a respektující atmosféry, zatímco navrhování řešení situace, natož pak prosazování svého názoru, mediátorovi nepřísluší. Očekávání účastníků se mohla od principů mediace lišit.

S výsledkem mediace bylo spokojeno devět z deseti respondentů, a to jak ze skupiny pachatelů, tak poškozených. Ze skupiny poškozených, kteří utrpěli fyzické zranění, bylo s výsledkem alespoň do jisté míry spokojeno 81 %.²⁹⁴

Hodnocení mediace poškozenými a pachateli vyznívá velmi kladně. 78 % poškozených uvedlo, že se po mediaci cítilo v souvislosti s daným případem lépe než před ní. Ze skupiny pachatelů uvedlo 84 % jako důležité, že se mohli poškozeným osobně omluvit, přičemž u některých z nich omluva nefigurovala jako motivace k účasti. Celkově lze shrnout, že přes některé varovné informace byla spokojenost účastníků s mediací vysoká a odpovídá obvyklým výsledkům kriminologických výzkumů, které se pohybují v rozmezí 80 % až 90 % spokojených účastníků.²⁹⁵

Dosažení dohody a míra jejího plnění

Ve zkoumaném vzorku došlo k *uzavření dohody* podle 96 % poškozených a 92 % pachatelů. Podobu finančního vyrovnání měla u 87 % poškozených a 69 % pachatelů. Zajímavostí je, že 10 % poškozených a jedna třetina pachatelů uvedlo, že sjednaná opatření nejsou vůči nim spravedlivá. Vezmeme-li v potaz základní princip mediace, jímž je dobrovolnost dosažení dohody, která odráží skutečné potřeby a zájmy účastníků, je toto procento překvapivé. Účastníkům ovšem pocit nespravedlnosti dohody zřejmě nebránil v celkovém pozitivním hodnocení mediace, jak je uvedeno výše.

Co se *splnění uzavřené dohody* týče, uvedlo 97 % pachatelů a 77 % poškozených, že došlo k jejímu splnění. Dalších 6 poškozených a 1 pachatel uvedli částečné splnění, 1 poškozený uvedl, že pachatel stále plní.

Vliv mediace na recidivu pachatele

Z 311 zkoumaných osob mělo v květnu 2009 další záznam v rejstříku trestů 25,4 %, tedy 79 osob. Vzhledem k metodice výzkumu (analýza údajů z rejstříku trestů)

²⁹⁴ Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 58.

²⁹⁵ Podrobněji viz tabulka tamtéž na s. 63.

nebylo možné zjistit, kolik dalších osob spáchalo trestný čin, aniž bylo soudem pravomocně odsouzeno.

Přesto je tento výsledek z hlediska zkoumaného vlivu mediace na recidivu pozitivní, zejména pokud bychom jej porovnávali s obecnou mírou recidivy pachatelů, která podle výzkumu IKSP provedeného v roce 2014 činila 48,1 %.²⁹⁶

Ze zkoumaného vzorku se nový záznam v rejstříku trestů nejméně často objevil u skupiny prvopachatelů, a to ve 22,7 %. V souvislosti se způsobem zakončení případu je zajímavé uvést, že došlo-li k podmíněnému zastavení trestního stíhání, byl nový záznam v rejstříku trestů nalezen ve 20,1 % případů, byl-li uložen trest obecně prospěšných prací, dosahovala recidiva 70 %. Trest obecně prospěšných prací byl častým způsobem zakončení případu, nedošlo-li v rámci mediace k dosažení dohody. V mediaci neuzavřelo dohodu s poškozeným 47,6 % pachatelů, jimž byl tento trest uložen.

Jak z výsledků zahraničních výzkumů, tak z výstupů výzkumu provedeného v České republice vyplývá vysoká míra spokojenosti účastníků s procesem mediace i jeho výsledkem. Dílčí informace získané z výzkumu provedeného v České republice vyvolávají otázky, na čem je tento pocit spokojenosti založen. Bohužel analýza této problematiky není v možnostech této práce.

Výsledky zahraničních výzkumů stejně jako výzkumu v České republice udávají vysoké procento dosažených i plněných dohod.

Co se recidivy pachatelů týče, nelze učinit jednoznačný závěr o přímém vlivu mediace na její snížení, nicméně faktem je, že pachatelé, kteří se mediace zúčastnili, vykazují obvykle nižší míru recidivy než srovnávací skupiny pachatelů. Výsledky týkající se recidivy účastníků mediace jsou značně diferencované podle nejrůznějších parametrů, včetně jejich předchozí kriminality, typu trestné činnosti, věku i způsobu zakončení případu atd. Výsledky výzkumů naznačují souvislost mezi dosažením dohody s poškozeným a následným recidivním chováním.

Žádná z dosud publikovaných studií neuvádí, že by účast v mediaci riziko recidivy zvyšovala. Uvážíme-li tedy opakovaně prokazovaný pozitivní vliv mediace na prožívání obětí (zejména redukce strachu a vzteku), vysokou míru spokojenosti účastníků a značné procento realizovaných dohod o náhradě škody, můžeme v trestních věcech považovat za smysluplný institut i za předpokladu, že na recidivu pachatelů žádný vliv nemá. Tento

---

²⁹⁶ Jan Tomášek, *Alternativní tresty a recidiva odsouzených z pohledu kriminologie*, příspěvek na konferenci *Romové a alternativní tresty*, Praha, 6. 11. 2015.

závěr lze samozřejmě učinit pouze v paradigmatu „victim oriented“ restorativních programů, pro něž není hlavním cílem náprava pachatele, ale pomoc oběti trestného činu.

VIII. Závěr a návrhy týkající se právní úpravy a praxe mediace v České republice

Mediace v trestních věcech se – za splnění opatření sloužících k předcházení sekundární viktimizaci obětí – jeví být funkčním nástrojem zmírňování následků trestné činnosti. Právě znalost rizik, která může účast na mediaci pro oběti trestného činu představovat, vedla k vypracování zásad, jimiž je třeba se při vedení mediace řídit. Tyto zásady tzv. *Victim Sensitive Offender Dialogue (VSOD)* je třeba dodržovat při vedení všech restorativních programů, z čehož vyplývá i nutnost specifického vzdělávání mediátorů, nejen v procesu mediace, ale i v oblasti viktimologické.

V současnosti vyvstává nutnost provedení výzkumů zaměřených na naplňování specifických potřeb pachatelů v rámci mediace, o nichž nejsou v literatuře dostupné bližší informace. Je přijata hypotéza, že mediace je pachateli prospěšná tím, že mu usnadní pochopení důsledků trestného činu a motivuje ho k napravení způsobené škody a k neopakování trestné činnosti. Zda jsou to skutečné potřeby pachatelů, s nimiž do mediace vstupují a zda jsou jejich potřeby naplňovány, není zcela zřejmé.

Stejně tak je v souladu s požadavkem rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 podporovat výzkum i v ostatních oblastech souvisejících s mediací v trestních věcech. Pozornost by mohla být věnována například zmapování vhodných skupin pachatelů, obětí a trestných činů pro účely vedení mediace a zpřesnění faktorů, které jsou pro mediaci kontraindikací.

Zároveň by bylo vhodné uskutečnit další výzkumy se zaměřením na otázku vlivu mediace na recidivu pachatelů, ovšem za podmínky vytvoření kontrolní skupiny s maximální možnou mírou shodných charakteristik.

K dosažení tohoto cíle by bylo třeba vytvořit dvě dostatečně velké skupiny stejné věkové kategorie, etnické skupiny, pohlaví, stejného typu trestné činnosti a se shodnou kriminální minulostí. Tento cíl se jeví být uskutečnitelným, obtížněji je řešitelné eliminování efektu *self selection bias*.

Aby došlo k jeho odstranění, musela by být mediace nabídnuta oběma skupinám. Zkoumaný vzorek by tvořili pachatelé, kteří s účastí na mediaci souhlasili a mediaci absolvovali. Kontrolní skupinu by tvořili ti z pachatelů, kteří také s účastí na mediaci souhlasili, ale k jejímu uskutečnění nedošlo. Důvod neuskutečnění mediace by mohl být

vysvětlen například organizačními důvody, nikoliv nezájmem oběti, aby nedošlo k manipulaci realitou významnou pro trestní řízení. Z takto utvořených skupin by pak měla být recidiva porovnáвана v těch případech, které byly zakončeny stejným způsobem (například podmíněným zastavením trestního stíhání).

Dosáhnout takovýchto laboratorních podmínek by bylo zřejmě velmi obtížné. Vystává také etické dilema spojené s nabízením účasti na mediaci za situace, kdy je zřejmé, že nebude z důvodu prováděného výzkumu realizována.

Právě proto, že tento aspekt je v současnosti kriminology považován za nepřijatelný, nelze odpovídající srovnávací skupinu vytvořit a výsledky výzkumů vztahující se k recidivě jsou velmi nepřesné. Jediný výsledek, který lze považovat v současnosti za prokázaný je absence negativního vlivu mediace na další kriminální chování pachatele.

Přestože výsledky dosud provedených výzkumů naznačují pozitivní efekt mediace na prožívání obětí (vysoká míra spokojenosti, redukce strachu) i vysoké procento úspěšně ukončených mediací, je třeba vždy brát zřetel na to, co konkrétně bylo v daném výzkumu označeno jako „úspěch mediace“, či „spokojenost účastníků“.²⁹⁷ Je třeba upřesňovat v teorii i praxi žádoucí cíle mediace i smysl mediačního procesu.

V rámci celého světa i Evropské unie opravdu zaznamenáváme značnou variabilitu v definování toho, co je mediace, i v samotných způsobech její realizace. Mediace může představovat skutečnou alternativu k trestnímu řízení, být jeho součástí, nebo stát mimo něj. Může se uskutečnit v kterékoliv jeho fázi, i před jeho začátkem či po jeho skončení.

Aktuálně lze zaznamenat (zejména v zahraničí) vzrůstající tendenci k uskutečňování mediací v případech závažné násilné trestné činnosti. Škála druhů trestných činů, na něž je považována teorií i praxí za aplikovatelnou se stále rozšiřuje, nejnověji o činy typu *hate crimes* a sexuální delikty. Odmítavé stanovisko k použitelnosti mediace převládá mezi kriminology v současnosti pouze v případech činů s charakterem

---

²⁹⁷ Jako příklad může sloužit výzkum uskutečněný v letech 2009 až 2011 v rámci projektu MERPS v Německu. V rámci tohoto výzkumu mediací mezi 27 uvězněnými pachateli a 22 oběťmi je opakovaně jako „částečně úspěšně ukončeno“ označovaná situace, kdy pachatel zaslal oběti dopis, či dokonce vánoční pohled a oběť nereagovala. Objevují se i popisy urážlivého chování vůči oběti, popírání viny ze strany pachatele a nezájem o její prožívání a přesto je mediace označena za „částečně úspěšnou“, pokud pachatel např. podepsal prohlášení o bezpečnosti oběti (*protective declaration*). Jedná se o přístup „*offender oriented*“ mediace, zřejmě se značným sekundárně viktimitizačním potenciálem. Podrobněji Barabás, Tünde, Fellegi, Borbála, Windt, Szandra (edd.), *Responsibility-Taking, Relationship-Building and Restoration in Prisons*, Budapest 2012, s. 241-261.

domácího násilí. Ty je nutné odlišit od partnerských konfliktů, při jejichž řešení lze mediaci naopak využít velmi efektivně.

Mezinárodní a unijní dokumenty, zejména rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12, doporučení Rady Evropy R (99) 19 a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES, podporují v souladu s výsledky provedených kriminologických výzkumů členské státy v zapojení restorativních programů do systému trestní justice. V těchto dokumentech je vyjádřeno přesvědčení, že restorativní programy mohou přispět ke zlepšení postavení obětí trestných činů pomocí jejich aktivního zapojení do řešení vzniklé situace. Současná teorie i programy restorativní justice se na potřeby obětí zaměřují intenzivněji, než tomu bylo v dobách jejich počátků a lze pozorovat posun od „offender oriented“ přístupu, k přístupu zaměřenému primárně na oběti trestných činů.

Na základě uvedených poznatků z kriminologických výzkumů a zahraničních úprav a mediačních praxí navrhu v této kapitole možné změny právní úpravy a praxe mediace v České republice.

Budu se postupně věnovat následujícím tematickým okruhům:

- otázce regulace mediace v trestních věcech v rámci zákona o mediaci,
- změně TŘ zejména s ohledem na možné zapojení nestátních organizací do poskytování služby „mediace v trestních věcech“,
- změně zákona o probační a mediační službě, zejména s ohledem na terminologii zákona o obětech trestných činů a úlohu mediátora,
- změně § 368 odst. 3 TZ,
- mediaci v rámci přestupkového řízení,
- mediaci v souvislosti s řízením proti osobám mladším patnácti let ve věcech jinak trestných.

Otázka regulace mediace v trestních věcech v rámci zákona o mediaci

Tento zákon byl přijat jako transpozice směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES a upravuje výkon a účinky mediace prováděné zapsanými mediátory podle tohoto zákona. Ustanovení zákona se vztahují na mediaci vedenou v jakémkoliv druhu

sporu (občanskoprávním, pracovněprávním obchodním, rodinném atd.), kromě věcí trestních.²⁹⁸

Jak je uvedeno v § 1 zákona o mediaci, zákon upravuje výkon a účinky mediace vedené zapsanými mediátory, nikoliv jakýkoliv výkon činnosti s charakterem mediace na území České republiky.

Zapsaní mediátoři jsou jedinými mediátory, které za určitých podmínek ustanovuje účastníkům soud. Pokud soud podle § 100 odst. 3 OSŘ nařídí účastníkům první setkání s mediátorem a ti si bez zbytečného odkladu mediátora ne zvolí, určí předseda senátu mediátora právě ze seznamu zapsaných mediátorů vedeného Ministerstvem spravedlnosti. Za účelem realizace tohoto prvního i dalších setkání řízení až na 3 měsíce přeruší.

Účast na samotné mediaci z podstaty mediace nařídít nelze, stejně tak si po prvním setkání mohou účastníci svobodně zvolit jakéhokoliv jiného mediátora.

Zákon o mediaci tedy jistým způsobem reguluje vazbu mediace na civilní proces. Zakotvuje definici mediace, její procesní rámec a požadavky na výkon profese zapsaného mediátora. Zákon stanoví podmínky pro zápis do seznamu zapsaných mediátorů, kterými je mimo způsobilosti k právním úkonům a bezúhonnosti taktéž vysokoškolské vzdělání v magisterském nebo navazujícím magisterském programu a složení zkoušky mediátora. Překážku zápisu představuje i vyškrtnutí ze seznamu zapsaných mediátorů v posledních pěti letech před podáním přihlášky.²⁹⁹

Zkoušky mediátora organizuje Ministerstvo spravedlnosti a pro žadatele, kteří jsou zároveň advokáty, Česká advokátní komora. Náležitosti zkoušky stanoví vyhláška Ministerstva spravedlnosti.³⁰⁰ V současné době je součástí zkoušky test znalostí z oblasti práva, psychologie, sociologie, mediace a praktická část spočívající ve vedení simulované mediace před zkušební komisí s následným pohovorem. Zájemci o vedení rodinných mediací mohou po složení této zkoušky složit specializační zkoušku z rodinné mediace. Zajímavostí je, že složení této zkoušky ovšem netvoří podmínku pro vedení mediací v rodinných sporech.

Nad činností zapsaných mediátorů vykonává dohled Ministerstvo spravedlnosti, mediátoři z řad advokátů podléhají kárné pravomoci České advokátní komory.

---

²⁹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci a o změně některých zákonů, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2011, VI. volební období, sněmovní tisk 426, s. 7.

²⁹⁹ Podrobněji § 16 zákona o mediaci.

³⁰⁰ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora.

Zákon o mediaci podrobně upravuje povinnosti zapsaného mediátora, jakými je zejména povinnost mlčenlivosti, respektování názorů stran konfliktu, soustavné vzdělávání a prohlubování znalostí a informování účastníků o případných důvodech k pochybnostem o jeho nepodjatosti v dané věci a povinnost používat označení „zapsaný mediátor/ka“.³⁰¹ Zákon zakotvuje správní delikty, jichž se může zapsaný mediátor porušením svých povinností dopustit a stanoví jiným osobám, které nejsou zapsanými mediátory podle tohoto zákona, zákaz používat označení „zapsaný mediátor/ka“ a od něj odvozené tvary.³⁰²

Zákonodárce upravil podmínky pro výkon mediace (byť poněkud nedůsledně pouze mediace prováděné zapsanými mediátory) velmi pečlivě a s ohledem na rozsah možných dopadů na účastníky.

Polemika s jednotlivými body úpravy přesahuje zaměření i rozsah této práce, nicméně nelze než souhlasit s požadavkem na zákonnou regulaci podmínek výkonu činnosti mediátora, parametrů procesu a sankcí za nedodržení povinností.

Mediace v trestních věcech vyžaduje oproti mediaci v civilních věcech navíc specifické znalosti a dovednosti na straně mediátora, zejména z oblasti viktimologie, penologie, traumatu aj. Nelze rozhodně tvrdit, že by se jednalo o oblast méně náročnou, závažnou či s menším dopadem na životy účastníků. Jestliže zákonodárce shledává potřebným regulovat výkon mediace v civilních věcech, bylo by vhodné obdobnou regulaci provést i v oblasti trestněprávní mediace.

Úpravu mediace v rámci zákona o PMS považují za nedostatečnou, zákon nestanoví podrobněji charakteristiky procesu mediace, ani povinnosti mediátora vůči stranám. Tyto oblasti jsou ponechány metodickým standardům a interním předpisům, což je vzhledem k významu dané oblasti nedostačující. Kvalifikační požadavky jsou shodné pro všechny zaměstnance na pozici „probační úředník“, bez jakékoliv diferenciací pro výkon mediace.

Dalším významným aspektem je skutečnost, že náš právní řád žádným způsobem nezakládá výlučnou pravomoc PMS k výkonu mediací v trestních věcech. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, naopak v § 39 zakotvuje možnost akreditace subjektů a získání dotace ze státního rozpočtu na službu „restorativní programy“. Lze tedy předpokládat, že službu „mediace v trestních věcech“ začnou v budoucnu nabízet i jiné

³⁰¹ Podrobněji § 8, § 9 zákona o mediaci, § 11 zákona o mediaci.

³⁰² § 11 zákona o mediaci.

subjekty než PMS a to za situace, kdy zcela chybí jakákoliv regulace této činnosti s ohledem na osobu mediátora a její zodpovědnost i s ohledem na parametry procesu samotného. Vzhledem ke specifikům této oblasti a již známému riziku sekundární viktimizace obětí v případech nedodržení pravidel pro jejich ochranu, považuji tuto situaci za značně problematickou, až rizikovou.

Jako řešení navrhuji rozšíření zákona o mediaci o druhou část věnovanou mediaci v trestních věcech. Stejně jako ve stávajícím zákoně by v této části byly upraveny základní pojmy, definice mediace, úloha mediátora. Buď by byly již definované pojmy platné pro obě části, případně, pokud by toto nebylo možné, upravovala by druhá část zákona specifika a odchylky typické pro mediaci v trestních věcech.

V bodě definice mediace a úloha mediátora by byl podrobně popsán účel a průběh mediace, jednotlivé fáze, jakož i úloha mediátora a jeho povinnosti vůči stranám. Jako podklad by mohl být použit Metodický standard PMS. Za porušení povinností by měly opět následovat v zákoně zakotvené sankce.

Nedílnou součástí zákona by bylo stanovení podmínek pro výkon mediace v trestních věcech, které by byly shodné pro všechny mediátory, bez ohledu na to, zda svou činnost vykonávají v rámci PMS či jiné organizace. Tím by byla garantována srovnatelná úroveň nabízených služeb a zajištěna jistá míra ochrany účastníků před neprofesionalitou mediátorů.

Co se podmínek výkonu profese mediátora týče, podmínky pro výkon funkce probačního úředníka podle § 6 odst. 2 zákona o PMS se mi jeví dostatečnými a mohly by být do úpravy převzaty. Mezi podmínkami pro výkon mediace v trestních věcech by mělo být (na rozdíl stávající úpravy mediace v civilních věcech) absolvování výcviku v mediaci. Domnívám se, že samotná zkouška bez absolvování určitého počtu hodin teoretické i praktické výuky nezajišťuje dostatečnou připravenost mediátorů na vedení procesu. Výcvik by měl navíc zahrnovat vzdělání zejména v oblasti viktimologie, penologie, traumatu a drogové závislosti, což jsou oblasti s kriminalitou úzce se pojící.

Rozsah školení mediátorů v trestních věcech se v Evropě pohybuje od několika hodin po několik měsíců,³⁰³ což vodítko pro stanovení vhodného rozsahu neposkytuje.

---

³⁰³ Více viz Delattre, Regina, Willemsens, Jolien, Working Towards the Creation of European Training Models for Practitioners and Legal Practitioners in Relation to Restorative Justice Practices. Exchange of Training Models for Mediation Practitioners. Final Report JAI/2003/AGIS/129, 2004, dostupné z WWW: < <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReportMediatorsTraining.pdf> > [15. 10. 2014].

Při porovnání s akreditovaným programem pro oblast mediace, jakým je v České republice výcvik v mediaci pořádaný Asociací mediátorů ČR,³⁰⁴ můžeme k jisté představě dospět.

Asociace mediátorů ČR, jakožto organizace s dlouhodobou tradicí v poskytování služeb mediace a významný subjekt z hlediska vzdělávání v této oblasti, nabízí základní komplexní výcvik v mediaci v rozsahu 100 hodin. Dále nabízí výcviky navazující, které jsou zaměřené výlučně na praktický nácvik, vždy v rozsahu dvou dnů, v případě specializačního workshopu v rodinné mediaci se jedná o třídní kurz. Vzhledem k náročnosti vedení mediace v trestních věcech jak po emocionální tak po odborné stránce bych doporučila spíše vyšší hodinovou dotaci a to 150 hodin. Tento rozsah je obvyklý například u výcviků v telefonické krizové intervenci.³⁰⁵

Výcvik by mohl být veden soukromým poskytovatelem na základě akreditace, Ministerstvem spravedlnosti (jako současné vzdělávání pracovníků PMS), případně PMS vzhledem k jejím zkušenostem v dané oblasti. Po absolvování výcviku by jako podmínka výkonu profese mediátora v trestních věcech následovalo složení zkoušky, která by mohla být přímo vázaná na daný výcvikový kurz, nebo by byla shodně se současnou úpravou zákona o mediaci skládána před Ministerstvem spravedlnosti případně Českou advokátní komorou.

V této souvislosti si dovoluji uvést, že v rámci jasného oddělení profese mediátora od profese advokáta (byť by byly vykonávány toutéž osobou) bych upřednostňovala jednotné skládání zkoušky pod patronací Ministerstva spravedlnosti, jakož i kárnou pravomoc Ministerstva spravedlnosti ve věcech související s činností mediátora před dualitou zakotvenou v zákoně o mediaci.

Po absolvování výcviku a složení zkoušky by se mediátor stal „*zapsaným mediátorem pro oblast mediace v trestních věcech*“ a byl by vázán povinnostmi, za jejichž porušení by mu hrozila sankce uložená Ministerstvem spravedlnosti. Povinnosti mediátora i sankce by mohly zůstat obdobné jako ve stávajícím zákoně o mediaci.

V části zákona věnované mediaci v trestních věcech by bylo (na rozdíl od stávajícího zákona o mediaci) výslovně uvedeno, že jiným osobám než „*zapsaným mediátorům pro oblast mediace v trestních věcech*“ je výkon mediace v této oblasti

---

³⁰⁴ Viz www.amcr.cz.

³⁰⁵ Například <http://old.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=370>, www.remedium.cz, www.vzdelavani.modralinka.cz.

zakázán. Jednalo by se tedy o komplexní a výlučnou úpravu mediace v trestněprávní oblasti.

Úprava mediace v trestních věcech formou druhé části zákona o mediaci by zohledňovala specifika této oblasti mediace, v zásadě by však vycházela ze zásad a celkové konstrukce stávajícího zákona. Jednalo by se tak o přehledné a komplexní řešení, kdy by zájemcům o účast na mediaci v trestněprávní oblasti byly k dispozici všechny informace o mediaci jakožto metodě a byla by zajištěna úroveň kvality nabízených služeb. To je zejména v mediaci v trestněprávní oblasti nezbytné z důvodu rizika sekundární viktimizace obětí.

Změna trestního řádu s ohledem na možné zapojení nestátních organizací do poskytování služby „mediace v trestních věcech“

V České republice mediaci v trestních věcech soustavně uskutečňuje jediný subjekt, kterým je Probační a mediační služba. Domnívám se, že zapojení dalších organizací by bylo - za dodržení požadavků vytýčených v předchozím textu - vhodné. Byla by tak umožněna svobodná volba mediátora, kterého by si strany mohly zvolit podle jeho stylu práce, přístupu k mediaci i na základě subjektivních preferencí jednotlivce či organizace. Poskytování mediací vícero subjekty by vedlo ke zvýšení možnosti sdílet odborné poznatky v této oblasti a k rozvoji celého odvětví.

Pokud ovšem dojde k pluralizaci poskytovatelů mediace, bude dle mého názoru vhodné přistoupit k novelizaci trestního řádu za účelem zajištění řádné komunikace mezi orgány činnými v trestním řízení a subjekty poskytujícími mediaci.

Vhodné by bylo zakotvení možnosti přerušit za určitých okolností pro účely mediace trestní stíhání, obdobně jako je tomu v §100 odst. 3 OSŘ. Tento způsob napojení mediace na trestní řízení však nezamýšlím jako jediný možný, ale jako jednu z alternativ mediační praxe, která může probíhat i mimo trestní řízení, před ním či po jeho skončení.

K přerušení by došlo nikoliv na základě rozhodnutí soudu o vhodnosti mediace, ale na základě žádosti pachatele a oběti trestného činu o takové rozhodnutí. Žádost by musela být podána oběma účastníky, respektive všemi osobami, které jsou účastníky trestního řízení v roli poškozených a pachatelem. Této žádosti by mohl soud z důvodu ohrožení jiného zákonem chráněného zájmu nevyhovět.

Možnost přerušit trestní stíhání je důležitá pro smysluplné zapojení výstupů mediace do dalšího rozhodování orgánů činných v trestním řízení.

Pokud by mediace probíhala v rámci přerušného trestního stíhání, považuji za vhodné zakotvení povinnosti mediátora vůči orgánům činným v trestním řízení. Mezi ně by měla patřit povinnost informovat orgán činný v trestní řízení o ukončení mediace nebo o jakýchkoliv skutečnostech nasvědčujících tomu, že další pokračování v mediaci přináší pro oběť riziko sekundární či opakované viktimizace. Soud by v takovém případě rozhodl o pokračování v trestním stíhání.

Po řádném ukončení mediace by mediátor měl povinnost ve stanovené lhůtě zaslat státnímu zástupci či soudci zprávu o výstupu z mediace, jak v současnosti zakotvuje Metodický standard PMS. Trestní řád by mohl stanovit možné způsoby zohlednění výstupu z mediace státním zástupcem či soudem při rozhodování ve věci, jakož i pravidlo, že nedosažení dohody nemůže být použito jako podkladu pro uložení citelnější sankce pachateli.

Co se finanční otázky týče, doporučila bych zakotvení možnosti bezplatné mediace v případech, kdy účastníci splňují podmínky pro bezplatné ustanovení advokáta či zmocněnce.

Jasnější vymezení postavení mediace a povinností mediátora v rámci trestního řízení je třeba pro zajištění jistoty účastníků ohledně smyslu a kvality mediace v trestním řízení. Je také potřeba zajistit náležitou spolupráci s mediátory za účelem řádného průběhu trestního řízení i ochrany obětí trestných činů.

Tato forma mediace by nevyklučovala konání mediací bez přerušování trestního řízení, v rámci výkonu trestu odnětí svobody, či mimo jeho rámec.

Změna zákona o probační a mediační službě, zejména s ohledem na terminologii zákona o obětech trestných činů a úlohu mediátora

Zákon o probační a mediační službě užívá v souvislosti s účastníky mediace pojem „poškozený“. Domnívám se, že s ohledem na terminologii zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, i s ohledem na terminologii používanou v odborné literatuře zabývající se restorativní justicí by bylo vhodné v souvislosti s mediací v trestních věcech zavést pojem „*oběť trestného činu*“. Práva zakotvená v zákoně č. 45/2013 Sb. je třeba vztáhnout na všechny účastníky či zájemce o mediaci v trestních věcech a osobám

vymezeným v tomto zákoně jakožto „oběti trestného činu“ je třeba umožnit účast na mediaci za splnění vymezených předpokladů.

Pojem „oběť trestného činu“ je v jistém směru širší než pojem „poškozený“, který je definován v § 43 TŘ. Zahnuje i osoby, kterým *mělo být* trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková či nemajetková újma a byla-li trestným činem způsobena smrt, pak příbuzné v pokolení přímém, sourozence, osvojence, osvojitele, manžela, registrovaného partnera nebo druha, je-li osobou blízkou. Pojem „oběť trestného činu“ nezahrnuje oproti pojmu „poškozený“ právnické osoby.

S pojmem „*oběť trestného činu*“ pracuje také směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU i Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12. Jeho zavedení do zákona o PMS se jeví být krokem ke zvýšení koherence právních úprav vztahujících se k právům obětí trestných činů.

Další změnu, tentokrát spíše organizačního charakteru, navrhuji ve struktuře PMS. Domnívám se, že by bylo vhodné, obdobně jako je tomu v rakouském Neustart, oddělit pozici probačního úředníka od pozice mediátora. Důvodů k tomu je řada. Prvním z nich je otázka neutrality potažmo nepodjatosti mediátora. V § 5 zákona o mediaci je jako důvod k odmítnutí uzavření smlouvy o mediaci uváděna existence důvodu k pochybnostem o nepodjatosti mediátora. Totéž ustanovení bych doporučovala použít pro účely vedení mediací v trestních věcech. V situaci, kdy mediátor s pachatelem přicházel před konáním mediace do styku z důvodu probačního dohledu či výkonu jiné činnosti, jsou důvody pro pochybnost o jeho nepodjatosti zřejmé a zákon o PMS výkon mediace toutéž osobou neumožňuje. Domnívám se, že i samotná dualita role „probační úředník“/„mediátor“, navíc v rámci téže organizace, se jeví být z hlediska zachování neutrality mediátora rizikovou.

Dalším důvodem pro oddělení těchto dvou funkcí jsou odlišné nároky na vzdělávání pro profesi „mediátor“ a pro profesi „probační úředník“. Mediátor by měl absolvovat vstupní výcvik i průběžné vzdělávání zaměřené na oblast mediace, viktimologie, práce as traumatem atd., jak již bylo na mnoha místech této práce uvedeno. V současnosti všichni zaměstnanci PMS na pozici probačního úředníka absolvují totožné školení, ve značném rozsahu 320 hodin, které je na mediaci zaměřené jen částečně.³⁰⁶

---

³⁰⁶ Delattre, Regina, Willemsens, Jolien, Working Towards the Creation of European Training Models for Practitioners and Legal Practitioners in Relation to Restorative Justice Practices. Exchange of Training Models for Mediation Practitioners. Final Report JAI/2003/AGIS/129, 2004, s. 6, 11, 17, 92, dostupné z WWW: <<http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReportMediatorsTraining.pdf>> [15. 10. 2014].

Třetím důvodem pro oddělení obou funkcí je podpora důvěry účastníků v mediaci jakožto metodu a v mediátorovu nezávislost a nestrannost. Z hlediska oběti trestného činu by bylo významným signálem nestrannosti mediátora, že mediaci provádí osoba odlišná od těch, kteří soustavně pracují s pachatelem trestného činu. Stejně tak pro pachatele může být podstatným rozdílem ve vnímání úlohy mediátora to, zda je mediátorem osoba vykonávající probační dohled a nadaná v této věci jistými pravomocemi, nebo osoba zcela bez vlivu na další osudy pachatelů.

Další navrhovaná změna se týká mlčenlivosti mediátora v souvislosti s jeho mediační činností, zakotvená v § 9 odst. 1 a 2 zákona o PMS. Mediátora nelze vyslýchat ke skutkovým okolnostem, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem mediační činnosti, s výjimkou zákonem uložené povinnosti překazit či oznámit trestný čin.

V § 368 odst. 3 TZ je zakotvena výlučka z oznamovací povinnosti pro advokáty a jejich zaměstnance, duchovní registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním k výkonu zvláštních práv. Oznamovací povinnost trestného činu obchodování s lidmi pak podle § 168 odst. 2 a zbavení osobní svobody (§ 170) nemají osoby poskytující pomoc obětem trestných činů.

Domnívám se, že mediátor by měl být vzhledem k důvěrné povaze procesu mediace zproštěn oznamovací povinností ve stejném rozsahu jako advokát či duchovní registrované církve. Zájem na vybudování vzájemné důvěry a na upřímnosti výpovědi účastníků mediace převažuje podle mého soudu nad zájmem státu na oznamování trestných činů. To samozřejmě neplatí pro povinnost překazit trestný čin, která by v souladu s doporučením Rady Evropy R (99) 19 měla zůstat plně zachována.

V souvislosti s úpravou tohoto ustanovení tedy **doporučuji i změnu příslušného ustanovení TZ** o rozšíření osob nepodléhající oznamovací povinnosti o „*zapsané mediátory v trestních věcech*“, pokud se o činu dozvěděli v souvislosti s mediační činností. Tato výlučka by se nevztahovala tedy pouze na zaměstnance PMS, ale na všechny osoby, které jsou zapsanými mediátory podle navrhované druhé části zákona o mediaci.

Mediace v rámci přestupkového řízení

Podle současných kriminologických poznatků je mediace účinným nástrojem prevence eskalace konfliktů s trestněprávním charakterem, zejména v oblasti sousedských

sporů či konfliktů s charakterem *hate crimes*.³⁰⁷ Domnívám se, že je na místě zvážit začlenění mediace „trestněprávního charakteru“ do přestupkového řízení, v němž se správní orgány či orgány policie často setkávají právě s dlouhodobě konfliktní situací s rizikem eskalace.

Zejména u přestupků podle § 68 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, projednávaných na návrh poškozeného by bylo vhodné poučit účastníky o existenci a smyslu mediace. Při systémovém zapojení „*zapsaných mediátorů v trestních věcech*“ do tohoto procesu by bylo možné i uvažovat o přerušení řízení pro účely mediace, pokud by tento návrh účastníci vznesli.

V případě přestupku urážky na cti podle § 78 zákona o přestupcích je výslovně stanoveno, že správní orgán se pokusí o usmíření obviněného a na cti uraženého. Naplněním tohoto ustanovení by mohlo být po vzoru § 100 odst. 3 OSŘ nařízení prvního setkání s mediátorem a přerušení řízení ve vhodných případech.

Vzhledem k tomu, že se stále pohybujeme v oblasti trestněprávního charakteru, považuji za vhodné okolnosti zejména zájem poškozeného účastnit se mediace a nepřítomnost rizika jeho sekundární či opětovné viktimizace v důsledku účasti na mediaci.

V souvislosti s otázkou finančních nákladů mediace bych v případech mediací souvisejících s přestupkovým řízením volila možnost bezplatné mediace, pokud stany doloží, že jim finanční situace neumožňuje hradit odměnu mediátora. Domnívám se, že by se jednalo o efektivně vynaložené prostředky ze státního rozpočtu. A to zejména na úrovni dlouhotrvajících konfliktních vztahů, v rámci nichž se řetězí opakované ukládání pokut v přestupkovém řízení, zatímco situace eskaluje až do rozhodnutí v řízení trestním.

Mediace v souvislosti s řízením ve věcech dětí mladších patnácti let a mladistvých

Z kriminologického výzkumu vyplývá, že mediace bývá z hlediska míry plnění dohody i vlivu na prožívání pachatele často ve vyšší míře úspěšná v případech mladistvých pachatelů, do kteréžto kategorie v některých státech spadají z hlediska právního řádu České republiky i děti.

---

³⁰⁷ Viz například Austin, Mark, Hoyle, Carlyne, Exploring the Everyday World of Hate Victimization Through Community Mediation, *International Review of Victimology*, 2011, s. 7-24, Gavrielides, Theo, Contextualising Restorative Justice for Hate Crimes, *Journal of Interpersonal Violence*, 29. 5. 2012, s. 3624-3643, dostupné z WWW: <<http://jiv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Ze statistického vyhodnocení holandského programu HALT v roce 2002 vyplynulo, že věk většiny pachatelů úspěšně proběhlého programu se pohyboval v rozmezí 12 až 16 let.³⁰⁸

Podle § 93 odst. 1 ZSM platí, že dopustí-li se dítě mladší 15 let činu jinak trestného, může mu soud uložit mimo jiné výchovnou povinnost. Na ukládání výchovných povinností se podle § 93 odst. 7 ZSM použijí přiměřeně ustanovení § 18, kde jsou některé výchovné povinnosti demonstrativně uvedené. Mezi nimi například „*aby usiloval o vyrovnaní s poškozeným*“, nebo aby „*nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním nebo jinak přispěl k odstranění následků provinění*“.

Toto ustanovení by bylo možné realizovat opět prostřednictvím mediace, například nařizením prvního setkání s mediátorem po vzoru § 100 odst. 2 OSŘ, ve vhodných případech a s ohledem na zájem poškozeného. V souladu s principem dobrovolnosti mediace se domnívám, že by tato výchovná povinnost měla být uložena jen tehdy, projeví-li o mediaci oba účastníci zájem. Poučení o existenci možnosti účastnit se mediace a o jejím smyslu by mělo být v těchto řízeních ve vhodných případech přítomno vždy.

Výše uvedené lze obdobně aplikovat i v rámci řízení vedených ve věcech mladistvých pachatelů. Jak vyplývá z § 1 a § 3 zákona ZSM, je zaměření na nápravu mladistvých pachatelů, odčinění vzniklé újmy a obnovení narušených sociálních vztahů zakotveno jako jeden z účelů zákona a jeho základních zásad. Poučení o existenci mediace a jejím smyslu by tedy mělo být v těchto řízeních spíše pravidlem.

Ustanovení § 3 odst. 2 ZSM výslovně uvádí, že trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže by zvláštní způsoby řízení a opatření zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona. Domnívám se tedy, že pokus o řešení vzniklé situace za pomoci mediace by měl, samozřejmě pouze ve vhodných případech, být u mladistvých pachatelů preferován před uložením trestního opatření. Takovýto postup by byl také v souladu s § 3 odst. 7 ZSM, podle něhož musí řízení směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody a případně jiného přiměřeného zadostiučinění.

Dosažení dohody s poškozeným v rámci mediace by mohlo být zakotveno jako důvod k upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 ZSM nebo k podmíněnému upuštění od uložení trestního opatření mladistvému podle § 14 ZSM.

---

³⁰⁸ Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004, s. 93.

Mediace musí vždy zůstat procesem dobrovolným. V případě mladistvých pachatelů a dětí do patnácti let lze však zvážit možnost uložení výchovného opatření v podobě první návštěvy mediátora (samozřejmě ve vhodných případech a s ohledem na zájem oběti) z důvodu podpory jejich motivovanosti k absolvování mediačního procesu. Nikdy by však toto opatření nemělo být ukládáno přes nesouhlas dítěte či mladistvého či při nezájmu oběti.

Mediace v trestních věcech je oblastí živou, stále hledající nové možnosti a testující hranice svého uplatnění. Výše uvedené návrhy jsou míněny spíše jako podněty k další diskusi, kterou na tomto poli považují za nezbytnou a v současnosti scházející.

Za podmínek vedení mediace stylem *dialogue driven* a respektování zásad VSOD pravděpodobně není rozhodující, zda mediaci jako službu poskytuje jeden či více subjektů, ani to, jak přesně je zákonem vymezená její vazba na trestní řízení.

Opravdu klíčová je kvalifikovanost mediátora, podpora svobodné vůle pachatele a oběti do mediace vstoupit nebo ji odmítnout a především porozumění smyslu mediace ze strany mediátora. Za tento smysl považují zejména naplnění potřeb účastníků, které jsou identifikovány v přípravné fázi, zlepšení psychického stavu oběti a případně uzavření dohody o dalších krocích, která musí být účastníky vytvořena a vnitřně akceptována za správnou.

Stejně důležitá je schopnost mediátora zavčas rozpoznat, že v daném případě mediace k tomuto cíli nevede a odvaha ji ukončit nebo její realizaci při včasném zachycení varovných signálů odmítnout.

Seznam zkratk

FCG	Family Group Conferencing
HCP	Hate Crime Project
IARS	Independent Academic Research Studies
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
LGBT	lesbian, gay, bisexual and transgender
MVS	Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
PMS	Probační a mediační služba
PTSP	posttraumatická stresová porucha
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
VOM	Victim Offender Mediation
VORP	Victim Offender Reconciliation Program
VSOD	Victim Sensitive Offender Dialogue
zákon o PMS	zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů

ZSM zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury

Aertsen, Ivo, Parmentier, Stephan, Vanfraechem, Inge, Walgrave, Lode, Zinststag, Estelle, An Adventure is Taking Off. Why Restorative Justice: An International Journal? Restorative Justice: An International Journal, vol. 1, Issue 1, 2013, dostupné z WWW: <<http://www.hartjournals.co.uk/samplepdf/rj.pdf>> [15. 9. 2014].

Austin, Mark, Hoyle, Carolyne, Exploring the Everyday World of Hate Victimization Through Community Mediation, International Review of Victimology, 2011, s. 7-24.

Barabás, Tünde, Fellegi, Borbála, Windt, Szandra (edd.), Responsibility-Taking, Relationship-Building and Restoration in Prisons, Budapest 2012.

Bergseth, Kathleen J., Bouffard, Jeffrey A., Examining the Effectiveness of a Restorative Justice Program for Various Types of Juvenile Offenders, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 57/2013, s. 1054-1075, dostupné z WWW: <<http://ijo.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Bolívar, Daniela, Aertsen, Ivo, Vanfraechem, Inge (edd.), Victims and Restorative Justice: An Empirical Study of the Needs, Experience and Position of the Victim Within Restorative Justice Practices. Country Reports, Final report of JUST/2009/JPEN/AG/0628, Leuven 2009, s. 96, dostupné z WWW: <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2015/05/report_victimsandRJ-2.pdf> [15. 10. 2014].

Building Bridges: Restorativní dialogy mezi oběťmi a pachateli. Příručka pro vytvoření a vedení programu Building Bridges, edd. Gerry Johnstone, Esther Klaasenová, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.prisonfellowship.cz>> [16. 3. 2015].

Cameron, Angela, Stopping the Violence. Canadian Feminist Debates on Restorative Justice and Intimate Violence, Theoretical Criminology 10(1) 2006, s. 49-66.

Cormier, Robert B., Restorativní justice: směřování a zásady – vývoj v Kanadě, in: Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 107-118.

Coronas, Clara Casado, Supporting the Implementation of Restorative Justice in the South of Europe, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2006, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/Going_South_Report.pdf> [15. 10. 2014].

Crawford, Adam, Justice De Proximité – The Growth of ‘Houses of Justice’ and Victim/Offender Mediation in France: A Very Unfrench Legal Response? *Social & Legal Studies*, 1. 3. 2000, s. 29-53, dostupné z WWW: <<http://sls.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Czwartosz, Elzbieta, Victim-Offender Mediation. Short Notes from Poland, *Restorative Justice Online*, 11/2004, dostupné z WWW: <www.restorativejustice.org/editions/2004/Novemeber/poland1> [25. 10. 2014].

Daly, Kathleen, *Restorative Justice. The Real Story*, Punishment & Society, 1. 1. 2002, s. 55-79, dostupné z WWW: <<http://pun.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Daly, Kathleen, Restorative Justice and Sexual Assault. An Archival Study of Court and Conference Cases, *British Journal of Criminology* 46, 2006, s. 334-356.

Daly, Kathleen, Bouhours, Brigitte, Broadhurst, Roderic, Loh, Nini, Youth Sex Offending, Recidivism and Restorative Justice: Comparing Court and Conference Cases, *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 23. 5. 2013, s. 241-267, dostupné z WWW: <<http://anj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Daly, Kathleen, Stubbs, Julie, Feminist Engagement with Restorative Justice, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 9-28.

Delattre, Regina, Willemsens, Jolien, Working Towards the Creation of European Training Models for Practitioners and Legal Practitioners in Relation to Restorative Justice Practices. Exchange of Training Models for Mediation Practitioners. Final Report JAI/2003/AGIS/129, 2004, dostupné z WWW: <<http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReportMediators Training.pdf>> [15. 10. 2014].

Diblíková, Simona, Restorativní justice a vězeňství, in: *Restorativní justice*, sborník příspěvků a dokumentů, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 55-69.

Drost, Lisanne, Haller, Birgitt, Hofinger, Veronika, van der Kooij, Tinka, Lünemann, Katinka, Wolthuis, Annemieke, *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best*

Practice Examples between Increasing Mutual Understandings and Awareness of Specific Protection Needs, 2015, dostupné z WWW: <http://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf> [20. 3. 2015].

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o mediaci a o změně některých zákonů, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2011, VI. volební období, sněmovní tisk 426.

Edwards, Alan, Haslett, Jennifer, Domestic Violence and Restorative Justice: Advancing the Dialogue, 2003, dostupné z WWW: <<http://www.voma.org/docs/DVandRJPaper2003.pdf>> [19. 10. 2014].

Eglash, Albert, Beyond Restitution-Creative Restitution, in: Restitution in Criminal Justice: A Critical Assessment of Sanctions, edd. Joe Hudson, Burt Galaway, Lexington 1977, s. 91-129.

Fellegi, Borbala, Meeting the Challenges of Introducing Victim-Offender Mediation in Central and Eastern European Countries, JAI/2003/AGIS/088, Leuven 2005, dostupné z WWW: <<http://euforumrj.org/assets/upload/FinalAGIS2publication.pdf>> [15. 10. 2014].

Gavrielides, Theo, Contextualising Restorative Justice for Hate Crimes, Journal of Interpersonal Violence, 29. 5. 2012, s. 3624-3643, dostupné z WWW: <<http://jiv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Gerkin, Patrick M., Participation in Victim-Offender Mediation. Lessons Learned from Observations, Criminal Justice Review, 24. 11. 2008, s. 226-247, dostupné z WWW: <<http://cjr.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Goel, Rashmi, Sita's Trousseau: Restorative Justice, Domestic Violence, and South Asian Culture, Violence Against Women, 22. 3. 2005, s. 639-665, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Groenhuijsen, Marc, Victim – Offender Mediation: Legal and Procedural Safeguards. Experiments and Legislation on Some European Jurisdictions, in: Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Works, Leuven 2000.

Hallevey, Gabriel, Therapeutic Victim-Offender Mediation within the Criminal Justice Process – Sharpening the Evaluation of Personal Potential for Rehabilitation while Righting Wrongs under the ADR Philosophy, *Harvard Negotiation Law Review*, 10. 4. 2011, dostupné z WWW: <<http://www.hnlr.org>> [9. 9. 2014].

Handbook of Restorative Justice, edd. Gerry Johnstone, Daniel W. Van Ness, Cullompton 2007.

Holá, Lenka, *Mediace v teorii a praxi*. Praha 2011.

Christie, Nils, Words on Words. *Restorative Justice: An International Journal*, vol. 1, Issue 1, 2013, s. 15-19, dostupné z WWW: <<http://www.euforumrj.org/>> [15. 9. 2014].

Jacobsson, Maritha, Wahlin, Lottie, Andersson, Tommy, Victim-Offender Mediation in Sweden: Is the Victim Better off? *International Review of Victimology*, 19. 7. 2012, s. 230-249, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Johnstone, Gerry, Building Bridges: Sycamore Tree Project, *European Forum for Restorative Justice, Newsletter 9/2015, Volume 16, Number 3*, s. 10-13, dostupné z WWW: <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2014/12/Vol_16_3_Sept.pdf> [15. 10. 2015].

Johnstone, Gerry, Setkání mezi oběťmi a pachateli za účelem dialogu restorativní justice: přehled, dostupné z WWW: <<http://restorative-justice.eu>> [20. 9. 2014].

Julich, Shirley, Views of Justice among Survivors of Historical Child Sexual Abuse, *Theoretical Criminology* 10(1) 2006, s. 125-138.

Karabec, Zdeněk, Koncept restorativní justice, in: *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 5-20.

Khan, Shaneela, *Mediation in the Criminal System: An Improved Model for Justice*, 2005, dostupné z WWW: <<http://voma.org/docs/VORP%20for%20sex%20crimes.pdf>> [19. 10. 2014].

Kilchling, Michael, Lösching-Gspandl, Marianne, Legal and Pactical Perspectives on Victim/Offender Mediation in Austria and Germany, *International Review of Victimology*, 1. 9. 2000, s. 305-331, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Latimer, Jeff, Dowden, Craig, Muise, Danielle, Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis, *The Prison Journal*, 23. 5. 2005, s. 127-144, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Leonard, Liam, Kenny, Paula, Measuring the Effectiveness of Restorative Justice Practices in the Republic of Ireland Through a Meta-Analysis of Functionalist Exchange, *The Prison Journal*, 22. 12. 2010, s. 57-80, dostupné z WWW: <<http://tpj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

McAlinden, Anne-Marie, Managing Risk: From Regulation to the Reintegration of Sexual Offenders, *Criminology and Criminal Justice*, 21. 4. 2006, s. 197-218, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Metodický standard činnosti Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem. Praha 2003.

Meyer, Jon'a F., History Repeats Itself. Restorative Justice in Native American Communities, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 1. 2. 1998, s. 42-57, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Miers, David, Willemsens, Jolien (edd.), *Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries*. Leuven 2004.

Morris, Travis, Trammell, Rebecca, Formal and Informal Justice and Punishment: Urban Law and Rural Rituals in Yemen, *Race and Justice*, 14. 3. 2011, s. 131-153, dostupné z WWW: <<http://raj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Nyseth Brehm, Hollie, Uggen, Christopher, Gasanabo, Jean-Damascène, Genocide, Justice, and Rwanda's Gacaca Courts, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 2. 7. 2014, s. 333-352, dostupné z WWW: <<http://ccj.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Parker, Lynette, Van Ness, Daniel W., *Program Zacheův strom. Manuál koordinátora*. Praha 2012.

Parker, Lynette, Van Ness, Daniel W., *Program Zacheův strom. Průvodce programem*. Praha 2012.

Paterson, Craig, Clamp, Kerry, Exploring Recent Developments in Restorative Policing in England and Wales, *Criminology and Criminal Justice*, 12. 4. 2012, s. 593-611, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Quince Hopkins, C., Koss, Mary P., Incorporating Feminist Theory and Insights Into a Restorative Justice Response to Sex Offenses, *Violence Against Women*, 22. 3. 2005, s. 693-723, dostupné z WWW: <<http://vaw.sagepub.com>> [9. 9. 2014].

Rozum, Jan, Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice, in: *Restorativní justice, sborník příspěvků a dokumentů*, ed. Zdeněk Karabec, Praha 2003, s. 41-54.

Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Uplatnění mediace v systému trestní justice I. Praha 2009.

Rozum, Jan, Kotulan, Petr, Luptáková, Marina, Scheinost, Miroslav, Tomášek, Jan, Špejra, Michal, Uplatnění mediace v systému trestní justice II. Praha 2010.

Rugge, Tanya, Cormier, Robert, Restorative Justice in Cases of serious Crime: An Evaluation, in: *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, edd. Elizabeth Elliot, Robert M. Gordon, Cullompton 2005, s. 266-277.

Semini, Mariana, Mandia, Ledina, Restorative Justice and Victim-Offender Mediation in Criminal Matters Involving Teenagers and Youngsters in Albania, *HUMSEC Journal*, Issue 3, 2009, dostupné z WWW: <http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Journal/semini_mandia_final_version_2_.pdf> [17. 10. 2014].

Stubbs, Julie, Beyond Apology? Domestic Violence and Critical Questions for Restorative Justice, *Criminology and Criminal Justice*, 18. 4. 2007, s. 169-187, dostupné z WWW: <<http://crj.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Šišková, Tatiana, Stöhrová, Helena, Výcvikový manuál mediace. Komplexní výcvik. Asociace mediátorů České republiky. Díl 1. Praha 2013.

Šišková, Tatiana, Stöhrová, Helena, Výcvikový manuál mediace. Komplexní výcvik. Asociace mediátorů České republiky. Díl 4. Praha 2010.

Štern, Pavel, Ouředníková, Lenka, Doubravová, Dagmar (edd.), *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha 2010.

Tonry, Michael, *The Prospects for Institutionalization of Restorative Justice Initiatives in Western Countries*, in: *Institutionalizing Restorative Justice*, edd. Ivo Aertsen, Tom Daems, Luc Robert, Cullompton 2006, s. 1-24.

Umbreit, Mark S., Bradshaw, William, Coates, Robert B., *Victims of Severe Violence Meet the Offender: Restorative Justice Through Dialogue*, *International Review of Victimology*, 1. 9. 1999, s. 321-343, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Umbreit, Mark S., Coates, Robert B., Kalanj, Boris, *Victim Meets Offender*. New York 1994.

Umbreit, Mark S., Greenwood, Jean, *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. Minnesota 2000, dostupné z WWW: <https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/96517-gdlines_victims-sens/ncj176346.pdf> [25. 9. 2014].

Umbreit, Mark S., Vos, Betty, *Homicide Survivors Meet the Offender Prior to Execution*. *Restorative Justice Through Dialogue, Homicide Studies*, 4/2000, s. 63-87, dostupné z WWW: <<http://hsx.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Van Dijk, Jan, *Free the Victim: A Critique of the Western Conception of Victimhood*, *International Review of Victimology*, 1. 5. 2009, s. 1-33, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Weitekamp, Elmar, G. M., a kol., *Developing Peacemaking Circles in a European Context. Final Research Report*, Tübingen 2013, s. 30, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/PMC_EU_2_Research_Report_Final_Version_RevVer-HJK.pdf> [30. 9. 2014].

Wemmers, Jo-Anne, Cyr, Katie, *Victims' Perspectives of Restorative Justice: How Much Involvement are Victims Looking for?* *International Review of Victimology*, 1. 11. 2004, s. 259-274, dostupné z WWW: <<http://irv.sagepub.com>> [8. 9. 2014].

Willemsens, Jolien, Restorative Justice: An Agenda for Europe. The Role of the European Union in the Further Development of Restorative Justice, Final report of AGIS Project JLS/2006/AGIS/147, Leuven 2008, dostupné z WWW: <http://euforumrj.org/assets/upload/AGISReport_The_role_of_the_EU.pdf> [15. 10. 2014].

Resumé

Mediation in Criminal Matters

Mediation in criminal matters is a part of Restorative Justice concept focused on addressing harm caused by a criminal act with active participation of the stakeholders. This concept is realized in many types of programmes, especially Family Group Conferences, Circles and Mediation in Criminal Matters.

This thesis is mapping the field of Mediation in Criminal Matters, which is developing very fast.

In the beginning of its recent history mediation was used for handling less serious types of crimes, especially property offences. Nowadays it is assumed, that its biggest potential is in handling serious, violent crimes and their consequences.

It was also noticed, that serious psychological harm can be caused to the victims while forcing them to participate in any restorative process. Taking this risk into account, it was developed an important guideline called Victim Sensitive Offender Dialogue. There are settled some basic rules how to behave the victims before, during and after an restorative process not to cause them additional harm.

Recently there is only one area of crimes, that is considered as not suitable for mediation and it is Domestic Violence. The research in this field is continuing and some opposite opinions occur.

Criminological research indicates, that despite some existing risks there are many benefits for the participants of Mediation in Criminal Matters. The statistics show regularly more than 80 % confidence of the participants with the mediation and its results, more than 80 % victims refer about fear reduction connected to their offender and crime as whole.

The influence on recidivism of the offenders is needed to be proofed in more specific researches. Some of the researches done indicate there is an reduction of recidivism rate connected with the offenders participation on Mediation. But the serious question occurs, whether this result is not strongly deformed by *self selection bias*.

The legal setting of mediation in criminal matters in Europe and other countries is very variable, some of the European settings and practices can serve as an useful

inspiration source for Czech Republic. The cooperation between the european countries is getting more intensive, especiaaly on the academic field.

In Czech Republic Mediation in Criminal Matters is realized by the Probation and mediation service (PMS) on the basis of the act Nr. 257/2000 Col., o probační a mediační službě, according to their internal directive. There is also an possibility of introducing non-governmental organizations in this field in the future, but not realizing in noticeable extend yet.

In connection with the possibility of offering Mediation in Criminal Matters as a service by different subjects, it seems important to incorporate rules for Mediation in Criminal Matters in the Mediation act Nr. 202/2012 Col., that regulates only Mediation in civil matters, yet. This act is a proper legal frame for realizing mediation programs. Incorporating of part regulating Mediation in Criminal Matters could guarantee the unified level of mediators qualification, education and could create their enforceable responsibility to clients, as well as anchor the rules of good mediation praxis in this field.

Mediation in Criminal Matters can be also in Czech Republic used as a useful tool to handle crime consequences. More intensive discussion about its possible connection to the criminal proceeding and forms of its realization is desirable.

Abstrakt

Mediace v trestních věcech je součástí širšího konceptu restorativní justice zaměřeného primárně na odstraňování respektive zmírňování následků způsobených trestných činem, a to za aktivní účasti pachatele, oběti a dalších zasažených osob. Mediace v trestních věcech má mnoho společného s mediací v případech jiných sporů či konfliktů.

Tato práce se zaměřuje právě na specifika mediace v trestních věcech oproti jiným druhům mediace, na možné oblasti jejího využití a rizika i přínosy pro její účastníky. Mapuje současnou právní úpravu i praxi mediace v České republice, uvádí příklady úprav ve vybraných státech Evropy jako inspirační zdroje a v závěru předkládá návrhy na změnu české právní úpravy a praxe.

Mediace v trestních věcech se na základě dosavadních kriminologických výzkumů jeví být účinným nástrojem zmírňování následků trestných činů, ovšem pouze za podmínky respektování pravidel k prevenci sekundární či opakované viktimizace obětí a dodržení kritérií výběru vhodných případů.

Abstract

Mediation in Criminal Matters is a part of Restorative Justice concept focused primarily on the reparation of harm caused by an criminal act. The ruling principle of Restorative Justice process is an active participation of the victim, offender and other persons affected by the crime on handling the consequences of crimes.

Mediation in Criminal Matters has many common features with civil mediation, thus this thesis is concentrated on its specifics. This thesis is interested in fields of possible application of Mediation in Criminal Matters and its risks and benefits for the participants. There is offered an overview of legal setting of Mediation in Criminal Matters in the Czech Republic and also in some european countries, which can serve as inspiration for future changes of our legal frame, which are suggested in the end.

According to the actual results of criminological reseach seems Mediation in Criminal Matters to be an useful tool to handle consequences of crimes. This statement is valid under condition of respecting the rules for victims safety and proper case selection.

Key words: Mediation, Restorative Justice, criminal proceedings

Klíčová slova: mediace, restorativní justice, trestní řízení

Název práce v AJ: Mediation in Criminal Matters